Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav jazyků a komunikace neslyšících

Čeština v komunikaci neslyšících

Diplomová práce

Bc. Kateřina Pešková

Český znakový jazyk v překladech česky psaných formálních textů

Czech Sign Language in Translations of Czech written formal text

2015 Vedoucí práce: Prof. PhDr. Alena Macurová, CSc.

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí své práce prof. PhDr. Aleně Macurové, CSc., za nesmírnou ochotu a trpělivost při všech konzultacích.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 31.července 2015

.....
Bc. Kateřina Pešková

Abstrakt

Práce se zabývá otázkou způsobu překladu česky psaných formálních textů do českého znakového jazyka. První kapitola se věnuje stylotvorným faktorům, které ovlivňují vznik českých formálních psaných textů a socio-kulturní situaci českých neslyších. Druhá a třetí kapitola se zabývá vymezením pojmu překlad znakových jazyků a přístupu k procesu překladu jazyků mluvených i znakových. Praktická část je věnována srovnávací analýze vybraného vzorku formálních psaných českých textů přeložených do českého znakového jazyka a představení konkrétních zjištěných výsledků analýzy.

Klíčová slova:

Český znakový jazyk, tlumočení znakových jazyků, překlad znakových jazyků, ekvivalent, stylotvorné faktory, norma překladu, orální jazyky, formalní text

Abstract

This thesis addresses the issue of translating formal texts written in Czech into Czech sign language. The first chapter deals with stylistic factors influencing formal Czech written texts and also the sociocultural situation of the Czech deaf community. The second and third chapters characterize translation of sign language translation and various approaches to the process of translating both spoken and sign languages. The research is a comparative analysis of a sample of formal Czech written texts and their sign language translations. The findings are introduced in the conclusive part of the thesis.

Keywords:

Czech sign language, sign language interpreting, sign language translation, equivalent, stylistic factors, translation norm, oral languages, formal text

Obsah

Úvod ... 10
1 Sociokulturní proměny české komunity neslyšících po roce 1989 a jejich vliv na český znakový jazyk ... 12
1.1 Změny funkcí českého znakového jazyka ... 12
1.2 Styl textu ... 14
1.2.1 Subjektivní stylotvorné faktory ... 15
1.2.2 Objektivní stylotvorné faktory ... 16
2 Překlad a tlumočení do znakových jazyků ... 24
2.1 Faktory rozlišující tlumočení a překlad ... 24
2.2 Tlumočení vs. překlad a znakové jazyky ... 25
2.2.1 Přehled faktorů ovlivňující tlumočení a překlad do českého znakového jazyka ... 26
3 Popis analyzovaného vzorku ... 30
3.1 Charakteristika pořadu Zprávy v českém znakovém jazyce ... 30
3.2 Geneze českých textů ... 31
3.3 Geneze překladu (a vnik tzv. mezitextu) ... 31
3.4 Natáčení překladu v českém znakové jazyce ... 34
3.4.1 Role mluvené češtiny v pořadu ... 34
3.5 Způsob sběru vzorku pro analýzu ... 35
3.6 Způsob zápisu cílového textu v českém znakovém jazyce ... 35
3.7 Charakteristika textů vybraných pro analýzu ... 37
3.7.1 Sběr vzorku textů ... 38
3.7.2 Postup práce při analýze ... 39
3.7.3 Způsob zápisu vybraných příkladů ... 39
4 Analýza přeložených textů a základní přístupy k překladu ... 40
4.1 Kritika překladu ... 41
4.1.1 Ekvivalent ... 43
4.1.2 Ekvivalence a adekvátnost ... 49
4.1.3 Směřování k normě překladu znakových jazyků ... 50
5 Analýza ... 52
5.1 Rovina lexikální ... 53
5.1.1 Způsob překladu do českého znakového jazyka opisem ... 54
5.1.1.1 Charakteristika základních pojmů užívaných v analýze ... 55
5.1.1.2 Opis odpovídající slovníkové definici ... 56
5.1.1.3 Specifikace ... 58

5.1.1.4 Konkretizace 60
5.1.2 Způsob překladu vlastních jmen a role prstové abecedy 64
5.1.3 Konverzivnost 65
5.1.4 Rovina lexikální – shrnutí 66
5.2 Koheze a koherence v textů výchozím a cílovém 66
5.3 Horizontální členění textu výchozího a cílového 69
5.4 Tematická kompozice textu výchozího a cílového 71
5.5 Cílový text – shrnutí 73
5.5.1 Explicitace, modelovost a způsob vznik registru jako další možné prostředky stylové normy formálních textů 75
5.5.2 Cílové texty do českého znakového jazyka přeložené a tlumočené 78
5.5.2.1 Příklady rozdílů mezi texty přeloženými a tlumočenými 79
Závěr 82
Seznam literatury 83

Seznam obrázků

Obrázek 1: Příklad způsobu zápisu (Převzato z Steinbach–Pfau–Wol, 2012, nečísl. úvod) 36
Obrázek 2: Model komunikačního aktu (Převzato z Jakobson, 1995, s. 78) 47
Obrázek 3: Modifikovaný model komunikačního aktu (Převzato z Popovič, 1975, s. 171) 48

Seznam tabulek

Tabulka 1: Příklad výchozího textu a mezitextu 33
Tabulka 2: Příklad mezitextu upraveného neslyšícím editorem 33
Tabulka 3: Příklad rozdílů mezi mezitextem a zápisem cílového textu 37
Tabulka 4: Příklad překladu opisem odpovídajícím slovníkové definici českého pojmenování (překladová jednotka č. 68) 56
Tabulka 5: Příklad překladu opisem odpovídajícím slovníkové definici českého pojmenování (překladová jednotka č. 157) 57
Tabulka 6: Příklad překladu opisem odpovídajícím slovníkové definici českého pojmenování (překladová jednotka č. 35) 57
Tabulka 7: Příklad překladu opisem slovníkové definice českého pojmenování (překladová jednotka č. 7) 58
Tabulka 8: Příklad překladu specifikací českého pojmenování (překladová jednotka č. 5) 59
Tabulka 9: Příklad překladu specifikací českého pojmenování (překladová jednotka č. 3) 59
Tabulka 10: Příklad překladu konkretizací českého pojmenování (překladová jednotka č. 8) 60
Tabulka 11: Příklad překladu konkretizace českého pojmenování (překladová jednotka č. 34) 61
Tabulka 12: Příklad překladu konkretizací českého pojmenování (překladová jednotka č. 154) 61
Tabulka 13: Příklad překladu konkretizací českého pojmenování (překladová jednotka č. 5) 62
Tabulka 14: Příklad překladu specifikace s konkretizací českého pojmenování (překladová jednotka č.XX) 62
Tabulka 15: Příklad překladu konverzivnost českého pojmenování (překladová jednotka č. 96) 65
Tabulka 16: Příklad překladu konverzivnost českého pojmenování (překladová jednotka č. 161) 65
Tabulka 17: Příklad koheze v cílovém textu (překladová jednotka č. 179) 67
Tabulka 18: Příklad pragmatického obohacení (překladová jednotka č. 11) 68
Tabulka 19: Příklad signálů výčtu v cílovém textu (překladová jednotka č. 42) 69
Tabulka 20: Příklad sekvenčních členících signálů v cílovém textu (překladová jednotka č. 15) 70
Tabulka 21: Příklad rozdílné tematické kompozice ve výchozím a cílovém textu (překladová jednotka č. 4) 71
Tabulka 22: Příklad rozdílné tematické kompozice ve výchozím a cílovém textu (překladová jednotka č. 79) 72
Tabulka 23: Příklad významového posunu (překladová jednotka č. 42) 73
Tabulka 24: Příklad nulové ekvivalence (překladová jednotka č. 174) 74
Tabulka 25: Příklad přidání znaku před vlastní jméno (překladová jednotka č. 14) 76
Tabulka 26: Příklad překladu jednoslovných pojmenování (překladová jednotka č. 66) 77
Tabulka 27: Příklad překladu víceslovných pojmenování (překladová jednotka č. 63) 77

Seznam zkratek

ASCS	Akademický slovník cizích slov
ASL	Americký znakový jazyk
BSL	Britský znakový jazyk
DGS	Německý znakový jazyk
CJ	Cílový jazyk
ČJ	Český jazyk
ČKTZJ	Česká komora tlumočníků znakového jazyka
ČNES	Čeština v komunikaci neslyšících
ČR	Česká republika
CT	Cílový text
ČT	Česká televize
ČZJ	Český znakový jazyk
ESČ	Encyklopedický slovník češtiny
FF UK	Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
KLF	Klasifikátor
KT	Konsekutivní tlumočení
SSČ	Slovník spisovné češtiny
SSJČ	Slovník spisovného jazyka českého
ST	Simultánní tlumočení
ÚJKN	Ústav jazyků a komunikace neslyšících
VJ	Výchozí jazyk
VT	Výchozí text

Úvod

Od 60. let 20. století se ve světě řada výzkumů cíleně věnuje znakovým jazykům. Znakové jazyky začínají být v mnoha zemích postupně uznávány jako jazyky přirozené a díky tomu se mění i postavení neslyšících. U nás prošla komunita neslyšících výraznou změnou po roce 1989, což mělo dopad jak na status, tak na výzkum českého znakového jazyka (ČZJ). Změny jsou výrazně vzájemně provázány a mají svůj odraz i v řadě legislativních úprav týkajících se postavení českého znakového jazyka, možností vzdělávání neslyšících i jejich vnímání jako jazykové a kulturní menšiny.

V obecné rovině ovlivňují podobu jazyka a jeho užívání také současné nové technologie. Rozvoj a dostupnost techniky umožňují znakové jazyky – jako jazyky, které nedisponují psanou podobou – zaznamenávat, uchovávat a předávat je v čase a prostoru. Nově tak mohou texty[1] v českém znakovém jazyce vznikat za situací, kdy jejich adresáti nejsou v době vzniku textu fyzicky přítomni.

Cílem této práce je zpracovat určité zkušenosti s využíváním nových technologií z hlediska přístupu k převodu[2] textu z českého jazyka do českého znakového jazyka. Jde zejména o vztah mezi výchozím a cílovým textem, o příčiny určitého způsobu převodu. Hlavním záměrem této práce je popsat prostředky českého znakového jazyka, které jsou užity při převodu česky psaných formálních textů. Popis je zaměřen zvláště na tyto oblasti: implicitnost a explicitnost, koherence textu (i pragmatická), generalizace a specifikace, abstraktnost a konkrétnost, zabývám se ale i dalšími prostředky výstavby textu v českém znakovém jazyce užitými při převodu formálního českého textu.

Aby bylo možné naplnit tento výzkumný záměr, bylo třeba postihnout některé otázky vztahující se k obecnějším podmínkám, za nichž se převod z českého jazyka do českého znakového jazyka uskutečňuje. V první kapitole jsou popsány změny v postavení českých neslyšících po roce 1989, jež mění status českého znakového jazyka a díky nimž se rozšiřují jeho funkce. Další část je věnována vymezení pojmů tlumočení a překlad. Následuje kapitola, která stručně seznamuje se základními teoretickými přístupy k procesu překladu a analýze již přeloženého textu. Jde o teorie, které jsou v oblasti překladu mluvených jazyků velmi dobře

[1] *Encyklopedický slovník češtiny* definuje text jako „*jazykový projev komplexní a uspořádaný, promluva*“, která může být „*psaná i mluvená*“. (Karlík-Nekula-Pleskalová, 2002, s. 489, dále jen ESČ). Pro potřeby této práce pojem-termín text používám pro označení textu českého jazyka psaného i mluvený nebo pro text v českém

[2] Pojem *převod* chápu jako nadřazený pro pojmy *tlumočení* a *překlad* (srov. Čeňková, 2008, s. 38). Dále se jako všeobecný zastřešující termín pro proces tlumočení i překladu používá termín *translatologický proces* (Gromová, 2009, s. 13). V této práce však s tímto termínem nepracuji, i když ho vnímám jako synonymní.

známé, ale mnohem méně se promítají do způsobu nahlížení překladu znakových jazyků. Proto je těmto teoriím v této práci věnována určitá pozornost.

V praktické části, věnované srovnávací analýze konkrétních formálních textů, kterými jsou texty převedené do českého znakového jazyka z původních českých textů určených pro pořad České televize *Zprávy v českém znakovém jazyce*, se pokouším podat přehled o jednotlivých prostředcích v českém znakovém jazyce užitých v kontrastu s výchozím materiálem v českém jazyce. Pro samotný výzkum byla podrobně rozpracována metoda postupu výzkumu včetně způsobu zápisu českého znakového jazyka.

Kromě hlavního výzkumného záměru má práce i další cíle: (1) Na nejobecnější úrovni započít diskusi o překladu do českého znakového jazyka z psané formy jazyka českého. Dále (2) přispět k pochopení situace českého znakového jazyka, jenž v současnosti proces překladu ovlivňuje, a formulovat tak východiska pro další práce. V neposlední řadě je možným přínosem této práce (3) otevření otázky (nových) žánrů/stylů v českém znakovém jazyce, které by bylo třeba popsat.

V zadání práce jsem kromě výše zmíněného záměru měla porovnat cílový text přeložený do českého znakového jazyka s textem tlumočeným. Vzhledem k rozsahu materiálu a skutečnosti, že zkoumaná oblast byla velmi široká, nebyl tento dílčí záměr již naplněn. Pro další bádání lze doporučit, aby pro takové porovnání překladu a tlumočení byla vybrána užší oblast, která by umožnila konkrétnější výzkum.

Ve své práci jsem vycházela z dostupné české i zahraniční literatury, přičemž jsem se snažila využít i obecně lingvistickou a translatologickou literaturu a také výsledky našich i zahraničních výzkumů v oblasti znakových jazyků. Můj přístup nesporně ovlivnily i vlastní reflexe, pozorování, zkušenosti z vlastní tlumočnické a překladatelské praxe, dále pro mne byly důležité rozhovory s neslyšícími a slyšícími tlumočníky a uživateli českého znakového jazyka.

1 Sociokulturní proměny české komunity neslyšících po roce 1989 a jejich vliv na český znakový jazyk

V této kapitole představuji kontext změn, které ovlivnily život komunity českých neslyšících v posledních několika desetiletích. Nejde o komplexní popis všech změn, vybrány jsou takové skutečnosti, jež souvisejí, byť na první pohled vzdáleně, s tématem práce – s překlady formálních českých textů do českého znakového jazyka. Představuji zde společenství českých neslyšících jako kulturní a jazykovou menšinu, která se v posledních desetiletích výrazně emancipovala a popisuji, jakým způsobem tato emancipace ovlivnila i podobu a funkce českého znakového jazyka, neboť jazyk je jev společenský a jeho vývoj je vázán na vývoj ve společnosti (srov. Čeňková, 1980, s. 18).

1.1 Změny funkcí českého znakového jazyka

Základní funkcí jazyka je funkce dorozumívací (Černý, 1998, s. 13), ta však není jedinou funkcí jazyka (tamtéž, s. 16). Funkce jazyka tradičně dělíme dle Jakobsona[3] na poznávací, emotivní, poetickou, konativní, fatickou a metajazykovou (Jakobson, 1995, s. 78–80). Funkce poznávací „*spočívá v zaměření k označovanému předmětu*“, emotivní funkce „*se realizuje jako sebevyjádření mluvčího, projev postojů a emocí*“, konativní funkce se „*uplatňuje zaměřením na adresáta, jeho ovlivňováním*“, fatická funkce „*slouží k navázání, pokračování a přerušení komunikace*“, funkce metajazyková umožňuje „*výměnu informací o kódu*“ a poetická funkce „*spočívá v soustředění na podobu samotného sdělení, na způsoby jeho výstavby*“ (Mareš, 2014, s. 62).

Znakové jazyky začínáme poznávat až v 60. letech minulého stolení, kdy americký lingvista William Stokoe (1960) publikoval studii, ve které na materiálu amerického znakového jazyka (ASL) dokládá arbitrárnost a dvojí členění znakových jazyků. Tím dokazuje, že znakové jazyky splňují definiční rysy přirozených jazyků a mohou za ně být považovány (Stokoe, 1960). Díky této studii nejprve v USA a postupně i v dalších zemích začal výzkum národních znakových jazyků (srov. Macurová, 2008, s. 17).[4] V našem prostředí

[3] Vilém Mathesius rozděluje funkce jazyka na funkci sdělnou a výrazovou, které charakterizují jazyk obecně (langue i parole), Karl Bühlerchápe jazyk jako nástroj, s jehož pomocí něco někomu sdělujeme, a stanovuje tři základní funkce. Roman Jakobson rozvíjí Bühlerovu teorii a stanovuje šest funkcí jazyka (srov. ESČ, 2002).

[4] První práce se zaměřovaly především na snahu dokázat, že znakové jazyky patří mezi jazyky přirozené. Pak by neslyšící mohli být považováni za jazykovou a kulturní menšinu a mohli by začít usilovat o potvrzení a uznání specifičnosti svého jazyka a vlastní kultury. V první fázi rozvoje lingvistiky znakových jazyků tedy bylo předmětem zájmu na základě výzkumu dokázat, že znakové jazyky nejsou nijak odvozeny z jazyků mluvených a

mluvíme o lingvistice českého znakového jazyka až mnohem později. Skutečná proměna nastala po roce 1998,[5] kdy na FF UK v Praze vznikl obor Čeština v komunikaci neslyšících a začali ho studovat první neslyšící (Macurová, 2008, s. 57). Od té doby proběhla celá řada výzkumů (tamtéž, s. 58) a český znakový jazyk začíná nově využívat svojí funkci metajazykovou[6].

Nejen metajazyková funkce je využívána nově. Spolu s výzkumy, které jsou realizovány na oboru Čeština v komunikaci neslyšících, i dalšími studiemi se zvyšuje povědomí o českém znakovém jazyce a ten tak získal vyšší status. Začal postupně ustupovat do té doby převládající názor samotných neslyšících, že český znakový jazyk není plnohodnotným jazykem, a proto není vhodný pro veřejné a oficiální příležitosti či k užívání ve vzdělávacím procesu (Nováková, 2014). V tomto ohledu se postavení českého znakového jazyka výrazně změnilo.Výzkum znakových jazyků přispívá nejen k novým lingvistickým poznatkům, ale také k pochopení kultury neslyšících a ta začíná být vnímána jako jazyková a kulturní menšina – se zvyšujícím se sebevědomím převážně mladých neslyšících se dostává nový pohled na český znakový jazyk jak do komunity neslyšících, tak do většinové společnosti. Odklon od medicínského pohledu na hluchotu směrem ke kulturnímu přispívá ke zlepšení postavení neslyšících ve většinové společnosti (Ladd, 2003; Lane, 2013). Změna pohledu se odrazila i v legislativě, což dále rozšiřuje prostor pro uznání jazykové i kulturní svébytnosti neslyšících.[7] Již v roce 1988 byly evropské země vyzvány Evropským parlamentem, aby uznaly národní znakové jazyky za jazyky rovnocenné jazykům mluveným.[8] Český parlament přijal zákon, který upravuje právo neslyšících na komunikaci prostřednictvím českého znakového jazyka 11. června 1998. Zákon o znakové řeči[9] je prvním zákonem na území České republiky, který vymezuje postavení českého znakového jazyka.[10] V roce 2008 byl

---

že jsou s jazyky mluvenými plně srovnatelné v rovině strukturně lingvistické, psycholingvistické i sociolingvistické (Macurová, 2008, s. 34).

[5] Skutečně první výzkum ČZJ byl již v roce 1993 iniciován Institutem pro neslyšící v Berouně (Macurová, 2008, s. 57; Macurová–Homoláčová–Ptáček, 1997, s. 3).

[6] Díky nejrůznějším studiím, přednáškám a osvětovým projektům má alespoň základní znalosti o svém jazyce stále více neslyšících. Čeští neslyšící žáci nemají v *Rámcovém vzdělávacím programu* pro základní školy stále povinný předmět český znakový jazyk (*Rámcový vzdělávací program* pro základní vzdělání, číst D, vzdělání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami). Je na konkrétní škole, zda do svého Školního vzdělávacího plánu zařadí alespoň předmět český znakový jazyk jako předmět volitelný, ani v případě, že je volitelný předmět zařazen však nemají tento předmět ve stejném rozsahu jako žáci slyšící, kteří mají předmět český jazyk, učili svůj jazyk poznávat a reflektovat.

[7] Více k tématu legislativních otázek souvisejících s českým znakovým jazykem viz Toráčová (2008).

[8] http://www.cktzj.com/bruselska-deklarace-o-znakovych-jazycich-v-evropske-unii (cit. 15. 3. 2015)

[9] Zákon č. 155/1998 Sb., zákon č. 384/2008 Sb.

[10] Zákon používá termín „znaková řeč“ jako nadřazený pojmům „český znakový jazyk“ a „znakovaná čeština“. Českým znakovým jazykem zákon rozumí přirozený jazyk neslyšících, který má vlastní slovosled a gramatiku a na českém jazyce není nijak závislý, znakovanou češtinou rozumí umělý komunikační prostředek, který slouží

přijat nový zákon o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob[11], díky kterému mají neslyšící právo komunikovat v českém znakovém jazyce v situacích každodenních potřeb[12], u soudu, a především mají možnost vzdělávat se v českém znakovém jazyce na středních a vysokých školách. Z tohoto hlediska je důležitý také školský zákon[13], který deklaruje žákům a studentům „*kteří nemohou vnímat řeč sluchem*“ právo na bezplatné vzdělávání „*pomocí nebo prostřednictvím znakové řeči*“.[14] Tato zákonná vymezení jsou velmi důležitá. Před přijetím těchto zákonů měli neslyšící jen velmi omezené možnosti vzdělávání, neboť český znakový jazyk nebyl jazykem, ve kterém by se vzdělávací proces mohl odehrávat a „vzdělávacím“ jazykem pro neslyšící byl výhradně český jazyk. Zákonnou úpravou tak u českého znakového jazyka zesiluje jeho funkce poznávací, neboť začal být oficiálním nástrojem pro získávání informací.

1.2 Styl textu

Funkce, které má jazyk plnit, jsou realizovány užitými jazykovými prostředky, jež jsou pro konkrétní situaci vybírány z repertoáru, kterým daný jazyk disponuje. Tyto prostředky jsou vybírány a uspořádány, což vytváří určitý styl textu. Styl chápeme jako „*výsledek výběru jazykových prostředků z množin prostředků konkurenčních*[15] “ (Jelínek, 1996, s. 699).

Na výběr výrazových prostředků mají vliv tzv. stylotvorné faktory (Jelínek, 1996, s. 704), které dělíme na **faktory objektivní a subjektivní**. Zatímco subjektivní stylotvorné faktory jsou „*spjaty s osobou autora promluvy*“, faktory objektivní nejsou na autorovi promluvy závislé, ale vystupují vůči němu jako „*síla, která normuje výběr výrazových prostředků pro promluvu*“ (Jelínek, 1969, s. 11–26).

V této části se zamýšlím nad tím, jakým způsobem se mohou lišit subjektivní faktory u většinové slyšící společnosti a u jazykové a kulturní menšiny neslyšících v souvislosti

---

k vizualizaci češtiny a který je z ní odvozen. U znakované češtiny slovník čerpá ze slovníku ČZJ, zahrnuje však i znaky jiné. Od ČZJ se znakovaná čeština liší nejen vztahem k mluvenému jazyku, ale i oblastí svého užívání vzhledem k tomu, že znakovaná čeština není běžně užívána v intrakulturní komunikaci neslyšících (Macurová, 1994, s. 121).

[11] Zákon č. 384/2008 Sb., o komunikačních systémech neslyšících a hluchoslepých osob.

[12] Tlumočení u lékaře, na úřadě a v dalších situacích každodenních potřeb (Čeňková, 2008, s. 24).

[13] Školský zákon č. 561/2004 Sb., paragraf 2 odst. 1.

[14] Školský zákon č. 561/2004 Sb., paragraf 16 odst. 7.

[15] Konkurenční množinou rozumíme jakousi množinu jazykových prostředků, které pro konkrétní komunikační akt nabízí jazykový systém a které tak vstupují do konkurenčního vztahu. Nejde však pouze o prostředky synonymní, ale o jakékoliv prostředky, které realizují komunikační záměr autora, a které je tedy možné zaměňovat. Prostředky, které vstupují mezi sebou do konkurence, mohou být ze všech rovin jazykového systému, do konkurence mohou vstupovat i konkurenty prostředků nejazykových (Jelínek, 1996, s. 732–740).

s popsanou situací českých neslyšících. Dále jak změny situace v komunitě neslyšících, které například zesílily některé funkce českého znakového jazyka, mají vliv na faktory subjektivní.

1.2.1 Subjektivní stylotvorné faktory

Mezi subjektivní stylotvorné faktory, které se podílejí na výběru a uspořádání výrazových prostředků v konkrétní situaci, řadíme dle Jelínka (1996, s. 718) pohlaví mluvčího, jeho věk, všeobecné a odborné vzdělání, zájmy, příslušnost k ideologii, psychický typ, psychický stav. V *Současné stylistice* se dále uvádí: „*znalost a ovládání kódu komunikace*“, „*životní zkušenosti autora*“ a jeho „*zkušenostní komplex*“ (schopnost komunikování, zda je v situaci poprvé atd.), „*znalost tématu a obsahu*“ a „*celkový kulturní rozhled*“, „*stupeň připravenosti ke komunikaci a schopnost se v dané situaci vyjadřovat*“ a „*schopnost metajazykového myšlení a jeho adekvátní odraz v komunikaci*“ (Čechová–Chloupek–Krčmová–Minářová, 2008, s. 87–88).

Z výše uvedených subjektivních stylotvorných faktorů jsou pro nás v úvahách o rozdílech mezi slyšícími příslušníky většinové společnosti a neslyšícími členy jazykové a kulturní menšiny zajímavé subjektivní stylotvorné faktory, které souvisejí s všeobecným a odborným vzděláním. Je nutné brát v úvahu, že možnosti všeobecného a odborného vzdělání, ale i přístup k informacím v neodborným oblastech, měli neslyšící do nedávna omezené (viz výše). Dále většina informací je uložena v psané podobě většinového jazyka, který je pro neslyšící jazykem cizím[16]. Proto bychom mohli u neslyšících očekávat jiný **informační základ**[17], než předpokládáme u běžné populace slyšící. Na základě změn, které se odehrály v komunitě českých neslyšících (viz výše), začínají mít neslyšící přístup ke vzdělání a informacím srovnatelný se slyšící většinou, a tím se začíná informační základ neslyšící menšiny postupně přibližovat slyšící většině.

Mezi další důležité subjektivní stylotvorné faktory patří znalost a ovládání kódu komunikace, stupeň připravenosti ke komunikaci a schopnost se v dané situaci vyjadřovat. S tím souvisí i zkušenosti s nejrůznějšími komunikačními situacemi a připravenost na ně. Neslyšící nemají na rozdíl od slyšících povinnou jazykovou výchovu ve svém jazyce (viz výše), což má negativní vliv na míru schopnosti metajazykového myšlení. Tuto schopnost ovlivňují i omezené možnosti přístupu k teoretickým poznatkům o českém znakovém jazyce a o normách jazykového chování v nejrůznějších situacích.

[16] O psané češtině českých neslyšících a o vzdělávaní neslyšících viz Macurová (1995).
[17] Informační základ definuje Čeňková (2008) jako soubor informací účastníků komunikace na počátku celého komunikačního procesu, společná část informačního základu je všeobecné a obdobné vzdělání v jednotlivých oborech lidské činnosti (Čeňková, 2008, s. 29)

1.2.2 Objektivní stylotvorné faktory

Objektivní stylotvorné faktory dávají vzniknout stylovým normám různých druhů textů s různým stupněm závaznosti, mluvčí má „*různý prostor pro subjektivně motivovaný výběr výrazových prostředků*“ (Jelínek, 1969, s. 11–26). Stylová norma určuje, jaké jsou „*hranice výběru výrazových prostředků v jistém druhu promluv*“ oproti tomu norma jazyková „*normuje výrazové prostředky samotné*“ (Jelínek, 1969, s. 11–26).

Mezi objektivní stylotvorné faktory se tradičně řadí: (1) užitá forma textu (mluvený nebo psaný text), (2) typ adresáta, kterému je text určen, a to, zda je, nebo není komunikaci přítomen, (3) v jakém prostředí (komunikační situaci) text vzniká, jako nejzávažnější objektivní stylotvorný faktor bývá tradičně označována (4) komunikační funkce.Podstatnými objektivními stylotvornými faktory je míra spontánnosti, nebo naopak připravenosti komunikace (vzniku textu) a jeho téma (Jelínek, 1996, s. 705–706; Čechová–Chloupek–Krčmová–Minářová, 2008, s. 79–87).

Forma textu – mluvená nebo psaná – se jeví jako faktor velmi významný. Jelínek (1996) upozorňuje, že při volbě mluvené nebo psané komunikace nejde pouze o záležitost technickou a že volba, zda bude výsledný text mluvený, nebo psaný, jeho podobu zásadně ovlivňuje (tamtéž, s. 706). Mluvíme o „*stylové sféře komunikátů mluvených a sféře komunikátů psaných*“, které se objevují v různé míře v „*každé funkční stylové sféře*“ (Čechová–Chloupek–Krčmová–Minářová, 2008, s. 80).

Mluvené texty můžeme primárně považovat za texty spíše nepřipravené, spontánní a neformální, které jsou spjaty s konkrétní situací (jsou kontextově zapojené), spíše než na obsah jsou orientovány na vztah mluvčího s adresátem, neboť poskytují možnosti pro navazování kontaktů s adresátem a mají jednodušší tematiku. Mluvené texty jsou dynamické, neboť dávají možnost zapojení komunikačního partnera, pokud je v komunikaci přítomen, prostřednictvím střídání replik, a proto jsou mluvené texty často dialogické. Pro dialogické texty je charakteristické užití prostředků mimiky a gest, jež dotvářejí význam (významotvorná mimika; Jelínek, 1996, s. 710), a dále prostředků kontaktových (tamtéž, s. 710). Mluvené texty jsou konkrétnější než texty psané (což je opět ovlivněno přímým kontaktem s posluchači) a jsou více neuspořádané, implicitní a neurčité (Houžvičková–Hoffmanová, 2012, s. 123).

Naproti tomu texty psané jsou texty primárně připravené, a proto mohou být jazykově a obsahově propracované. Často jsou, více než texty mluvené, orientovány na obsah (mají převažující poznávací funkci) a jde o texty se složitější tematikou. Psané texty jsou vzhledem ke své formě texty statické, neboť se většinou jedná o texty monologické. Psané texty jsou

více abstraktní než texty mluvené. U psaných textů se dále objevuje větší uspořádanost, komplexnost, explicitnost a určitost (Jelínek, 1996, s. 706–709; Čechová–Chloupek–Krčmová–Minářová, 2008, s. 80–85; Houžvičková–Hoffmanová, 2012, s. 123).

Znakové jazyky nedisponují psanou podobou a jsou řazeny mezi jazyky tzv. orální (Ong, 2002, s. 6). M. A. K. Halliday (1973) představil typologii jazyků založenou na převažující funkci, kterou jazyky plní. Rozlišil funkce ideační a interakční (interpersonální, srov. Macurová–Homoláčová–Ptáček, 1997, s. 3). Jazyky s převažující funkcí interakční mají funkci zejména kontaktovou, jejich dominantní funkcí je „*sloužit sociálním činnostem (jazyk jako aktivita, konání)*“, jazyky s převažující funkcí ideační dominují v předávání, sdílení informací, mají „*sloužit reprezentaci zkušenosti (jazyk jako učení se, vědomosti, znalosti, vzdělanost)*“ (srov. Macurová–Homoláčová–Ptáček, 1997, s. 3). Funkce ideační převažuje u jazyků, které disponují psanou podobou, mezi ně patří i čeština. Funkce interakční převažuje u jazyků orálních, které nedisponují psanou podobu, nedají se uchovávat ani přenášet v místě a čase, z generace na generaci se předávají výhradně ústním sdělením. Johnston (1997) předkládá hypotézu, že znakové jazyky mají jako hlavní funkci interakční („*interpersonal*“) a funkce ideační („*ideational*“) ustupuje spíše do pozadí (Johnston, 1997, s. 60). To znamená, že (český) znakový jazyk je zaměřen především „*k aktivitě, k jednání, ke konání, utvrzuje vztahy mezi lidmi, je prostředkem podílení se na společenské činnosti*“ (Macurová, 2001, s. 2).

Absence psané formy u znakových jazyků souvisí s dalším objektivní stylotvorným faktorem, kterým je **typ adresáta**, především ale jeho přítomnost, či nepřítomnost v komunikační situaci (srov. Saicová Římalová, 2014, s. 76).[18] Je-li adresát komunikaci přítomen, může na něj mluvčí reagovat a hodnotit porozumění či neporozumění textu, který produkuje (Jelínek, 1996, s. 709), vyjádření může být implicitní a neúplné, neboť je situačně zakotveno (Čechová–Chloupek–Krčmová–Minářová, 2008, s. 85). Protože znakové jazyky nedisponují psanou podobou, nemohly být až do nedávné doby zaznamenávány a přenášeny v čase a prostoru.[19] Komunikace mohla probíhat jen jako komunikace bezprostřední, tedy za pří-

[18] Podstatným faktorem je nejen přítomnost adresátů, ale i jejich počet, dalším faktorem je, zda se jedná o adresáty známé, či neznámé, neboť texty, které jsou určeny adresátům neznámým jsou například více strohé, míra interakce autora textu s adresátem je menší atd. (Čechová–Chloupek–Krčmová–Minářová, 2008, s. 84; Jelínek, 1996, s. 710).

[19] Znakové jazyky je možné zachytit prostřednictvím kamery nebo částečně zapsat (1) pomocí transkripce glosami, (2) slovním popisem, nebo (3) nějakým notačním systémem (Stokoes'notation system, Hamburský notační systém, dále SignWriting aj.) (srov. Okrouhlíková, 2008, s. 6). Tyto zápisy však slouží k zápisu znakových jazyků především pro badatelské potřeby, tento zápis není běžně používán jako prostředek komunikace, jednotlivé notační zápisy nejsou často neslyšícím uživatelům znakových jazyků známé.

tomnosti obou komunikačních partnerů, tzv. tváří v tvář (*face to face*)[20]. Vývoj komunikačních a informačních technologií tak podněcuje další změny v komunitě neslyšících a mění další z faktorů, za kterých texty v českém znakovém jazyce vznikají: moderní formy komunikace prostřednictvím internetu, nahrávek s využitím kamer a webkamer, tzv. chytrých telefonů a především v dnešní době snadná dostupnost těchto technologií nově umožňují sdělování informací ve znakových jazycích na dálku.

Doposud nebyla provedena analýza, jakým způsobem nové technologie český znakový jazyk proměňují. Jednou takovou možnou proměnu si lze ukázat například na tendenci, kterou jsem při svém výzkumu zaznamenala, v používání oslovení ve videozprávách či na videonahrávkách umístěným na internetu: ve spontánní komunikaci ve znakových jazycích se běžně nepoužívá oslovení, neboť vzhledem k tomu, že komunikace může započít až v okamžiku, kdy spolu komunikační partneři navážou oční kontakt, by bylo oslovení redundantní. V současné době však můžeme ve videozprávách či na jiných videonahrávkách toto počáteční oslovení vidět[21] a můžeme tedy uvažovat o tom, že v českém znakovém jazyce vnikl nový prostředek. Bylo by zajímavé zkoumat, zda se spontánní komunikace ve znakových jazycích liší od původních textů vzniklých ve videonahrávkách i jinak, zda se například texty vzniklé ve spontánní komunikaci, kdy jsou adresáti přítomni a v situacích, kdy je text nahráván, odlišují podobně jako se od sebe liší forma textu mluvených a psaných – zda jsou texty na nahrávkách podobně jako texty psané oproti textům mluvným více propracované, zda se v nich posiluje funkce ideační na úkor interakční atd.

Podstatným objektivním stylotvorným faktorem, který ovlivňuje výběr výrazových prostředků pro vznik textu a týká se všech jazykových rovin, je tzv. **komunikační prostředí**, tedy situace, ve které je text realizován (Jelínek, 1996,s. 706). Komunikační prostředí můžeme umístit na ose od důvěrného (familiárního) až po oficiální, přičemž autor textu volí jazykové a nejazykové prostředky („řečové chování“, tamtéž, s. 712) na základě toho, ke kterým pomyslným pólům se text blíží (tamtéž, s. 712). V této práci se zabývám formálními texty a řadím je mezi texty oficiální. Hoffmanová (1997, s. 142) považuje za krajně formální texty z právní a administrativní sféry, za krajně neformální texty spontánních (mluvených) dialogů. Pro potřeby této práce jsem si vymezila formální texty jako texty vznikající v situacích, kdy je brán zvýšený ohled na náležitou formu jazykového chování

[20] Pro komunikaci „na dálku“ mohli neslyšící využít jiný jazyk, který psanou podobou disponuje, například psanou formu českého jazyka.
[21] Srov. také video umístněné na webových stránkách školy pro neslyšící:
viz http://www.vymolova.cz/#!stredni_zdravotnicka_skola (cit. 10. 12. 2014).

vzhledem k situaci i funkcím komunikace. Zahrnuji mezi ně například učební texty, texty zpravodajské a publicistické, texty pronášené na konferencích či přednáškách.

V souvislosti s komunikačním prostředím a komunikační funkcí je zajímavý pojem **registr**, jímž M. A. K. Halliday (1978) označuje soubor jazykových prostředků přiřazených funkci projevu v určité situaci, tedy spojení určitého kódu (variety) s určitou opakující se situací, s níž jsou spojeny určité výrazové prostředky (Halliday, 1978, s. 23 a 111). Výběr a uspořádání jazykových prostředků z množiny prostředků konkurenčních, jehož výsledkem je text určitého stylu (Jelínek, 1996, viz výše), je ovlivňován znalostí příslušného **registru** (v jedné konkurenční množině může být i několik registrů), neboť „*vhodné vyjadřovací prostředky vybíráme (anebo naopak adekvátně interpretujeme sdělení, které jen nám určeno) pod vlivem znalosti příslušného registru*“ (Hoffmanová, 1997, s. 138). Můžeme předpokládat, že v českém znakovém jazyce budou registry pro určité (zvláště formální) komunikační situace omezené, neboť v určitých komunikačních situacích se český znakový jazyk dříve nepoužíval.

Rozrůzněností textů českého znakového jazyka ve formálních a neformálních situacích se v našem prostředí doposud nikdo nezabýval, na materiálu amerického znakového jazyka popisuje rozrůzněnost užitých prostředků Zimmer (1989). Ten při popisu situací formálního charakteru (přednášky, obchodní jednání, bohoslužby, akademické prostředí) uvádí spíše pomalejší tempo při produkci znaků, rozšíření znakovacího prostoru a jeho jasnější a názornější využití. Zimmer (1989, s. 253–269)zdůrazňuje, že ve formálních situacích se objevuje tendence používat spíše dvouruční než jednoruční znaky a někdy i vyjádření, která jsou bližší vizualizované (znakované) angličtině. Naproti tomu v situacích neformálních se dle jeho výzkumu znakovaná angličtina nevyskytuje, zároveň je častá produkce jednoručních znaků nedominantní rukou (hand-switching), u dvouručních znaků se nepoužívá nedominantní ruka (weak-drop).

Zda se podobné tendence objevují i ve formálních původních textech v českém znakovém jazyce zatím nemáme podloženo výzkumem. Na základě vlastních zkušenostís komunikací v českém znakovém jazyce v komunitě neslyšících, rozhovorů se slyšícími a především neslyšícími lingvisticky poučenými kolegy se domnívám, že ve formálních situacích můžeme pozorovat umírněnější mimiku obličeje a vzpřímenější postoj těla, větší preciznost v provedení znaků a větší explicitnost (srov. Nováková, 2014). Přibližování se většinovému jazyku, používání tzv. znakované češtiny, jako rys formálních textů v českém znakovém jazyce nespatřuji. Nesystémově, tedy při krátké době promluvy, můžeme tendenci přibližovat se znakované češtině pozorovat u neslyšících uživatelů českého znakového jazyka

při interkulturní komunikaci se slyšícími, kdy je pravděpodobně snaha neslyšícího uživatele českého znakového jazyka přizpůsobit se slyšícímu komunikačnímu partnerovi, respektive přiblížit se českému jazyku. Dle Novákové (2014) se projev ve znakované češtině, nebo snaha se znakované češtině přiblížit, objevuje v některých komunikačních situacích u starší generace neslyšících v komunikaci intrakulturní, pokud je situace více formální (například proslov při oslavě narozenin)[22]. Se změnou pohledu (alespoň části komunity) na vlastní jazyk (viz kapitolu 1.2) se změnil i způsob jeho prezentace. Například pořad *Televizní klub neslyšících* je od roku 2003 vysílán pravidelně se dvěma hlavními moderátorskými dvojicemi, u nichž je patrný rozdíl ve způsobu vyjadřování: projev moderátorů starší generace je (záměrně?) bližší znakované češtině, přičemž u druhé, mladší dvojice tyto tendence nejsou (Nováková, 2014).

Objektivním faktorem, jenž může „*nejvýrazněji ovlivnit výběr a textovou integraci výrazových prostředků*“, je **komunikační funkce**, které text slouží (ESČ, 2002,s. 450; srov. Čechová–Chloupek–Krčmová–Minářová, 2008, s. 79, Jelínek, 1996, s. 724). Těmto komunikačním funkcím pak odpovídají jednotlivé **funkční styly** a „*kritériem pro jejich vymezení jsou zobecněné komunikační funkce, kterým slouží*“ (Jelínek, 1996, s. 724). V pojetí různých autorů se počet funkčních stylů liší, neboť záleží na tom, zda autor komunikační funkci více zobecnil, či zda ji naopak více specifikoval. V *Současné stylistice* jsou jako jazykové primární funkční styly uvedeny tyto: styl prostěsdělovací (dorozumívací), odborný, administrativní, publicistický, řečnický a umělecký (Čechová–Chloupek–Krčmová–Minářová, 2008, s. 98), jako funkční styly sekundární styl konverzační a epistolární (Čechová–Chloupek–Krčmová–Minářová, 2008, s. 205), Jelínek (1996) dále uvádí styly orientační, direktivní, esejistické, ideologické, propagační a ekonomické (s. 725).

Funkce stylu prostě sdělovacího je především komunikační a fatická (Čechová–Chloupek–Krčmová–Minářová, 2008, s.193). Dle *Současné stylistiky* má stylovou normu poměrně volnou, je užíván především v komunikaci spontánní, v prostředí neformálním, za přítomnosti adresáta, který je autorovi známý. Těchto známých adresátů může být přítomno i více. Kompoziční stránka takových textů je spíše volná, neboť jednotlivá témata jsou často asociativní. Vybraná slova používaná v textech prostěsdělovacího stylu jsou slova s malým obsahem a velkým rozsahem, neboť jejich význam konkretizuje situace projevu. Časté je zde užití prostředků kontaktových (Čechová–Chloupek–Krčmová–Minářová, 2008, s. 201–205).

[22] Dnešní neslyšící středního věku a starší generace neslyšících například nezažili, že by někde veřejně používali český znakový jazyk (na veřejnosti vystupovali minimálně, ve školách se český znakový jazyk nepoužíval) (Nováková, 2014).

Pro tuto práci nepovažuji za podstatné vymezení dalších jednotlivých funkčních stylů (dále se věnuji pouze funkčnímu stylu publicistickému, který souvisí s tématem práce, viz níže). Vzhledem k výše popsané situaci českých neslyšících předpokládám, že původní texty, které v českém znakovém jazyce vznikají, odpovídají především funkčnímu stylu prostě sdělovacímu, neboť to odpovídá komunikační funkci, jíž text slouží. Český znakový jazyk řadu komunikačních funkcí neplnil, případně neplní a stylové normy pro jednotlivé funkční styly budou ve fázi vzniku. Předpokládám, že pokud český znakový jazyk neměl možnost určité komunikační funkce zastávat, nebylo třeba, aby vznikaly variantní prostředky, které jsou nutným předpokladem pro utváření jednotlivých stylů. *Současná stylistka* uvádí: *„existenci stylů řeči umožňuje existence (stylově rozlišených) variantních prostředků jazyka: bez variant, tj. synonymních prostředků by neexistovaly styly."* (Čechová–Chloupek–Krčmová–Minářová, 2008, s.18).

Východiskem pro tuto práci je otázka, jakým způsobem jsou do českého znakového jazyka převedeny české texty, které jsou psané a formální. Jejich vznik je podmíněn stylotvornými faktory, které významným způsobem ovlivňují jejich podobu, tyto faktory však nejsou pro uživatele češtiny a neslyšící uživatele českého znakového jazyka totožné. Například rozlišení psané a mluvené formy textu nelze na znakové jazyky, které nedisponují psanou formou, aplikovat. Formální texty jsou navíc často texty připravené a jejich adresát nebývá komunikaci přítomen, což jsou faktory, které jsme označili jako faktory pro neslyšící uživatele českého znakového jazyka „nové". Původní české texty, které jsou do českého znakového jazyka převáděny (tlumočeny i překládány), mají určitou (i když různě závaznou) stylovou normu. Výrazové prostředky jsou na základě této normy vybírány z konkurenčních množin z inventáře, kterým jazyk disponuje. Tento výběr je ovlivňován registrem, který dané situaci přináleží.Můžeme předpokládat, že pokud jazyk nějakou funkci dlouhodobě nezastával, repertoár prostředků tohoto jazyka bude menší v dané konkurenční množině, ze které se pro daný účel – pro splnění dané komunikační funkce – vybírá nejvhodnější prostředek.

Abychom si mohli odpovědět na otázku, jaké prostředky jsou při překladech česky psaných formální textůdo českého znakového jazyka převáděny, rozhodla jsem se podrobit analýze vybraný vzorek těchto textů. Vzhledem k tomu, že se jedná o první výzkum svého druhu, a také vzhledem k možnostem a rozsahu této práce, vybrala jsem vzorek co nejvíce homogenní, který by reprezentoval konkrétní skupinu formálních textů.

Vzorek textů podrobených analýze byl vybrán z pořadu České televize *Zprávy v*

českém znakovém jazyce[23]. Vzorek těchto textů patří na základě obecněji definované komunikační funkce mezi texty funkčního stylu publicistického (někdy se používá též označení novinářský či žurnalistický styl) (ESČ, 2002, s. 458), v jehož rámci můžeme rozlišit žánr zpravodajský a žánr analytický. Žánr zpravodajský má za cíl „*podávat obecně přístupné informace o společnosti a různých jejích institucích a informovat o událostech důležitých pro celek, skupiny společnosti nebo jednotlivce*“ (ESČ, 2002, s. 459). Žánr analytický o společnosti nejen informuje, ale především nejrůznější společenské jevy komentuje, předkládá úvahy (ESČ, 2002, s. 459).[24] Oba žánry se liší „*rozdílnou mírou přesvědčování (persvaze) a získávání (agitace) adresátů*“, persvaze a agitace v textech analytických převažuje, ve zpravodajském žánru naopak může zcela chybět (ESČ, 2002, s. 459). To samozřejmě znamená, že oba žánry mají rozdílný „*výběr výrazových prostředků a jiné textotvorné postupy*“ (ESČ, 2002, s. 459).

Vybraný vzorek lze nesporně zařadit do žánru zpravodajského, konkrétně se jedná o útvar *zprávy*, který je charakterizován jako základní zpravodajský útvar, sloužící k aktuálnímu a rychlému přinášení konkrétních[25] informací (Čechová–Chloupek–Krčmová–Minářová, 2008, s. 264). Zprávy se dělí podle své formy na mluvené a psané, námi vybraný vzorek patří mezi texty psané, které jsou určeny pro čtení.

Po jazykové stránce je pro zpravodajské české texty typická tzv. modelovost vyjádření[26], neboť hlavní funkcí zpravodajských textů je informativnost (v jednotlivých zprávách se vždy informuje o času, místě a jiných průvodních okolnostech události, podstatným rysem zpravodajského útvaru jsou odkazy na zdroje informací) (Čechová–Chloupek–Krčmová–Minářová, 2008, s. 245). Osobitým rysem publicistického stylu jsou tzv. publicismy. Jedná se o jednoslovná i víceslovná pojmenování („*tunelovat*“, „*masmédium*“, „*politické spektrum*“, „*časový horizont*“) (Čechová–Chloupek–Krčmová–Minářová, 2008, s. 250), dále jsou pro zpravodajské texty typická obrazná vyjádření a termíny z odborných a zájmových oblastí (Čechová–Chloupek–Krčmová–Minářová, 2008, s. 263). Z hlediska textové kompozice přinášejí zpravodajské (psané) texty v první části většinou nová

[23] Na stránkách České televize se v přehledu pořadů objevuje kromě názvu *Zprávy v českém znakovém jazyce* i zkrácený název *Zprávy ve znakovém jazyce*http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/z (cit 20.7.2015). V práci používám název nezkrácený, který je terminologicky správnější.

[24] Jelínek publicistické texty rozděluje na texty zpravodajské, úvahové, interviewové a přesvědčovací (Jelínek, 1996,s. 728).

[25] V publicistickém stylu jsou ale častá i vyjádření neurčitá (ESČ, 2002, s. 459; Čechová–Chloupek–Krčmová–Minářová, 2008, s. 257). Důvodem může být, že autor neshromáždil „*potřebné informace*“ (ESČ, s. 459), případně může jít o snahu zachovat určitou korektnost vyjádření (Čechová–Chloupek–Krčmová–Minářová, 2008, s. 257).

[26] Modelovost vyjádření znamená „*existenci ustálených typů textů, které se jen pozměňují podle konkrétní situace*“. Modelovost je „*typická pro publicistiku (...)*“ (Čechová–Chloupek–Krčmová–Minářová, 2008, s. 200).

fakta, za kterými následují zpřesňující údaje (Čechová–Chloupek–Krčmová–Minářová, 2008, s. 265). Zpravodajské texty se vyznačují dobrou úrovní obsahovou i formální.

Cílem této práce je poskytnout vhled do způsobu, jakým jsou česky psané zpravodajské texty, které zde reprezentují texty, které jsou ovlivňovány faktory, jež jsem označila pro neslyšící uživatele českého znakového jazyka jako „nové“ (text vznikající bez přítomnosti adresáta, formální text atd., viz výše), převáděny do českého znakového jazyka. V praktické části této práce tedy budu porovnávat způsoby vyjádření a textovou kompozici v původním českém zpravodajském textu se způsoby vyjádření a textovými kompozicemi v českém znakovém jazyce v textech, které vznikají převodem.

2 Překlad a tlumočení do znakových jazyků

Dříve než přistoupím k samotné analýze vybraného vzorku textů, je nutné vymezit si základní pojmy, se kterými budu dále pracovat, především od sebe odlišit dva procesy převodu textu: *tlumočení* a *překlad*. Na základě vymezení pojmu *překlad* představuji důvody, na základě kterých považuji vzorek textů, který podrobuji analýze, za překlad. V případě (českého) znakového jazyka je vymezení složitější, než je tomu v případě jazyků mluvených, neboť překlad bývá spojován s převodem mezi psanými formami textů a psanou formou český znakový jazyk nedisponuje.

V poslední části této kapitoly uvádím příklady vybraných komunikačních situací, kde dochází k převodu sdělení do českého znakového jazyka (1) tlumočením a (2) překladem. Na těchto modelových situacích demonstruji, jaké (jiné) faktory se promítají při překladu a při tlumočení do českého znakového jazyka do převodu textu.

2.1 Faktory rozlišující tlumočení a překlad

Překlad i tlumočení jsou procesem převodu sdělení mezi dvěma jazyky, mezi výchozím jazykem (VJ) a cílovým jazykem (CJ) (Popovič, 1975, s. 277). Podle Mezinárodní asociace konferenčních tlumočníků (International Association of Conference Interpreters – AIIC) je tlumočení spojeno s převodem z mluveného výchozího jazyka do jazyka cílového, jehož forma je také mluvená, překlad je převodem z výchozího jazyka, který má formu psanou do psané formy jazyka cílového.[27] Čeňková (1980) překlad vymezuje jako písemný převod textu z jazyka výchozího do jazyka cílového, tlumočení pak jako převod ústní (tamtéž, s. 39). Dle Čenkové se za tlumočení označuje i převod, kde výchozím textem není forma mluvená, ale psaná, tzv. tlumočení z listu, kdy z psaného textu je převod prováděn do formy mluvené v reálném čase za přítomnosti adresáta (Čeňková, 2008, s. 23).

Překlad i tlumočení se tedy od sebe liší nejen na základě formy výchozího a cílového textu, ale i řadou dalších faktorů: tlumočení probíhá v reálném čase, tudíž čas, který tlumočník na převod sdělení má, je omezen. Převod sdělení je proces, který má určité fáze, které můžeme rozdělit především na: vnímání a pochopení výchozího textu (analýza a porozumění) a výběr a formulování výrazových prostředků, které budou užity v textu cílovém (srov. Čeňková, 1980, s. 53). Při překladu lze tyto fáze jednoznačně časově oddělit, naopak při tlumočení tyto fáze splývají (zvláště při tlumočení simultánním, jehož podstatou

[27] http://aiic.net/node/4/interpreting-is-not-translating/lang/1 (cit. 5. 5. 2015).

je souběžnost těchto činností a rozdvojení pozornosti tlumočníka) (Čeňková, 2008, s. 14 a 21). Zatímco překladatel se může v průběhu práce k textu libovolně vracet a již přeložený text revidovat, při tlumočení může docházet pouze k tzv. zpětné korektuře[28], neboť tlumočník nemůže chybně užitý prostředek z textu odstranit, může pouze zpětně chybu opravit tím, že začlení opravenou chybu do následné části textu (Stone, 2009, s. 2, Čeňková, 2008, s. 13 a s. 36). U tlumočení je zpravidla přítomen adresát, jemuž je text určen, u překladu nikoliv.

2.2 Tlumočení vs. překlad a znakové jazyky

V souvislosti se znakovými jazyky se tradičně hovoří o tlumočení, neboť znakové jazyky nedisponují psanou formou, se kterou je překlad spojován (Frishberg, 1990, s. 18). V souvislosti s tématem této práce vyvstává otázka, zda je možné skutečně označit převod mezi psanou formou jazyka a českým znakovým jazykem ve vzorku, který jsem si vybrala pro analýzu, za tlumočení. Připomeňme si výše zmíněné základní faktory, podle kterých rozlišujeme překlad a tlumočení:

1. prvním faktorem je **forma jazyků**, mezi kterými k převodu dochází – psaná, či mluvená,
2. dalším faktorem je **čas**, ve kterém k převodu sdělení dochází a s tím související odlišnost procesu převodu (zejména oddělení či splývání jeho fází a možnost/nemožnost konzultace při převodu, oprav atd.),
3. posledním relevantním faktorem je **přítomnost či nepřítomnost** adresáta při převodu.

Forma výchozích textů, které podrobuji analýze je psaná, převod probíhá do cílového českého znakového jazyka, který psanou podobou nedisponuje, kritérium pro překlad z hlediska formy tedy není splněno. Převod z českého jazyka u analyzovaného vzorku není prováděn simultánně, cílový text je připravován na základě českého textu o několik hodin dříve, než je prezentován na kamerový záznam. Převod tedy může být konzultován a revidován. V případě, že při průběhu prezentace překladu dojde k chybě, nebo je chyba odhalena po natočení cílového připraveného textu, je možné chybu opravit (podrobně geneze

[28] Zpětná korektura, neboli zpětná rektifikace (Čeňková, 1988, s.70–80).

cílového textu viz kapitolu 3).[29] Z hlediska času zpracování odpovídá způsob převodu překladu, liší se ale v tom, že při převodu do českého znakového jazyka má fáze vzniku překladu dvě části – dochází nejdříve k fázi přípravy a následné prezentace, neboli produkce překladu (natáčení na kameru). Na rozdíl od překladu mezi dvěma psanými texty, kdy je překlad cílového textu zaznamenán (produkován) přímo (srov. Wurm, 2010, s. 121). Posledním faktorem je (ne)přítomnost adresáta. Při převodu analyzovaného vzorku není adresát přítomen a i v této oblasti tedy převod odpovídá překladu.

Přestože forma cílového jazyka analyzovaného vzorku neodpovídá formě tradičního chápání překladu, považuji převod výchozího textu do textu cílového v analyzovaném vzorku za překlad. Takovéto chápání převodu do českého znakového jazyka je i ve shodě se Stonem (2009), který prováděl výzkum na vzorku textů převedených do britského znakového jazyka (BSL), jež se v mnohém podobal mému vzorku, a i on považuje tento převod za překlad (Stone, 2009, s. 1–2).

2.2.1 Přehled faktorů ovlivňující tlumočení a překlad do českého znakového jazyka

Příklady dvou vybraných modelových komunikačních situací, kdy dochází k převodu tlumočením a překladem, uvádím jako příklady ilustrující rozdílné faktory, které na konkrétní způsob převodu působí. V modelové situaci procesu, označeného jako překlad se především zaměřuji na situaci, v níž vznikl překlad vzorku, který podrobuji analýze. Jako příklad tlumočení jsem zvolila převod do českého znakového jazyka v situacích každodenních potřeb, jako je návštěva lékaře, úřadu atd., který se nazývá komunitní tlumočení (srov. Čeňková, 2008, s. 27) a je v komunitě neslyšících nejrozšířenějším a nejstarším typem zprostředkování českých textů.

Vybrané příklady nereprezentují všechny typy komunikačních situací, kdy k převodu do českého znakového jazyka dochází. Přestože jsem si vědoma, že v dalších jiných komunikačních situacích (např. tlumočení v oblasti vzdělávání) budou do převáděné situace vstupovat ještě jiné faktory, než do komunitního tlumočení, další příklady situací neuvádím. Cílem tohoto srovnání je poukázat na rozdíly mezi tlumočením a překladem na nejobecnější úrovni, neboť pro základní úvahy o odlišných faktorech je toto rozdělení dostačující.

V modelových situacích, kde dochází k převodu sdělení, se soustřeďuji na převod

[29] Editace textu ve znakových jazycích není tak snadná jako editace textu psaného, přeložený text v českém znakovém jazyce, který je natáčen na kameru, je možné editovat pouze přetočením celého konkrétního úseku textu, kde došlo k chybě. Není možné, jako u textu psaného, opravit pouze konkrétní část textu.

do českého znakového jazyka. Rozhodla jsem se tak, neboť tématem práce je český znakový jazyk v překladech česky psaných textů, nikoli česky psané texty v překladech českého znakového jazyka. Řada níže uvedených faktorů ovlivňuje převod stejným způsobem obousměrně, tedy nejen pro převod do českého znakového jazyka, ale i z českého znakového jazyka, ovšem některé aspekty by při tomto opačném převodu (z ČZJ) bylo třeba nahlížet z jiných perspektiv. Uvedený přehled faktorů není vyčerpávající, cílem této práce není podrobně popsat všechny faktory, které tlumočení a překlad odlišují, ale podat základní vhled do těchto situací a pojmenovat oblasti, které souvisejí s tématem této práce.

Na níže uvedené komunikační situace nahlížím z hlediska objektivních stylotvorných faktorů a dalších aspektů, které převod textu ovlivňují. V popisu se zaměřuji na (1) prostředí či komunikační situaci, kde převod textu vzniká, (2) zda jde o formální či neformální text, (3) na formu převáděného textu, (4) funkční styl převáděného textu, (5) zda se jedná o převod textu, který je spontánní či připravený, (6) průběh převodu textu a jak se na převod osoba, která převod provádí na převod připravuje, (7) téma převáděného textu a (8) počet adresátů převodu a zda jsou při převodu textu přítomni.

Modelovou situaci tlumočení reprezentuje tlumočení komunitní, představit si můžeme například situaci tlumočení u lékaře. Na ose formálnost – neformálnost se texty vznikající v těchto komunikačních situacích pohybují v určitém v pomyslném středu: Vzhledem k tématu můžeme ale předpokládat, že se v textech objeví pojmenování odborná (název konkrétní nemoci, vyšetření atd.), jedná se ale o komunikaci mluvenou, spontánní a dialogickou, neboť je přítomen mluvčí i adresát, tyto texty můžeme označit spíše jako texty prostě sdělovací, neboť pro mluvené texty je styl prostě sdělovací příznačný (viz kapitolu 1). Psané texty mohou být stylů různých. Překládané texty do českého znakového jazyka jsou například texty učební (funkční styl odborný), nebo vzorek textů, které podrobuji analýze, patřící do funkčního stylu publicistického (zpravodajského). Tyto texty jsou formální, připravené a monologické. Přibližují-li se komunikační situaci u lékaře, ve které k tlumočení dochází, v mnoha aspektech běžné spontánní komunikaci, se kterou mají neslyšící zkušenosti a v níž dennodenně vznikají texty v českém znakovém jazyce, výše uvedené příklady překládaných textů ve své původní podobě v českém znakovém jazyce často neexistují.

Při tlumočení u lékaře je přítomen slyšící účastník komunikace (lékař) i neslyšící adresát (pacient). Tlumočení probíhá simultánně, v případě, že tlumočník nerozumí určité části textu (promluvy) v českém jazyce, může tlumočení zastavit a požádat lékaře o vysvětlení části textu, které nerozuměl. Tlumočník zpravidla předem zná téma tlumočení (ví například, na jaké oddělení v nemocnici je objednán) a na toto téma se před tlumočením připravuje,

ale vzhledem k tomu, že se jedná o spontánní a nepřipravený text, který simultánně tlumočí, může se do situace, kdy části textu nerozumí, dostat snadno. V situaci, kdy dochází k překladu, není zpravidla přítomen ani adresát ani autor. Tlumočník se tedy, pokud něčemu nerozumí, nemůže autora textu zeptat na případné nejasné části textu. Avšak vzhledem k tomu, že má k dispozici celý text při začátku převodu a k převodu textu nedochází simultánně, má možnost si potřebné informace dohledat. Témata textů, které se překládájí, mohou být různá, podstatné je, že překladatel má na rozdíl od tlumočníka celý text na začátku převodu k dispozici a jejich podoba může být konzultovaná.

Ve věci revize převedeného textu, tedy oprav případných významových posunů, které vzniknou v průběhu převodu a kterých si je tlumočník vědom, musí tlumočník, vzhledem k tomu, že převod je simultánní, provést zpětnou korekturu. Při překladu je možné připravený překlad několikrát kontrolovat a konzultovat a až poté prezentovat. Tlumočník má ale na rozdíl od překladatele možnost reagovat na neslyšícího účastníka komunikace, se kterým má neustálou zpětnou vazbu a je schopen poznat, zda mu neslyšící účastník komunikace dobře rozumí, zda vybral vhodný způsob (styl) svého projevu v ČZJ pro tohoto konkrétního adresáta, případné nevhodné formulace může upravit. Překladatel, jehož adresát převodu není fyzicky přítomen, se musí sám na základě zkušeností rozhodnout, jakým způsobem bude k převodu docházet, ale nemá možnost si správnost svého rozhodnutí ověřit a průběžně způsob měnit, tak jako to dělá tlumočník. Záleží na schopnostech překladatele, jakým způsobem je schopen odhadnout předpokládaného adresáta nebo adresáty[30] textu. Obtížnější navíc je, že adresáty jsou často velmi nehomogenní skupiny (například adresáty *Zpráv v českém znakovém jazyce* jsou neslyšící různého vzdělání, věku atd.).

Výše popsané faktory, které ovlivňují tlumočení a překlad, nejsou shodné, proto můžeme předpokládat, že cílové tlumočené a přeložené texty se budou určitým způsobem lišit. V současné době není k dispozici analýza textů do českého znakového jazyka přeložených a tlumočených, na základě které by konkrétní příklady rozdílů v textech vzniklých odlišným převodem byly popsány (není mi známa ani taková práce zahraniční). Původně zamýšlenou analýzu textů tlumočených a přeložených, kterou jsem chtěla provést, v práci nepředkládám: hlavním cílem mého výzkumu bylo provést srovnávací analýzu formálních textů česky psaných s jejich překlady do českého znakového jazyka. Při sběru materiálu pro analýzu textů přeložených jsem dbala na to, aby vzorek byl dostatečně pestrý,

[30] Pokud je adresátem (příjemcem) textu (sdělení) víceosob, hovoří Čeňková (1980) o kolektivním příjemci, u kolektivního příjemce (adresáta) předpokládáme stejné procesy zpracování informace jako u jednotlivce (Čeňková, 1980, s. 24).

aby zjištěné výsledky byly reprezentativní, aby mohly být zobecněny a reprezentovaly konkrétní tendence v překladu určitého druhu textů spíše než idiolekt jednoho konkrétního autora překladu (detailní popis vzorku překladu viz kapitolu 3). Aby bylo možné získat stejně reprezentativní výsledky z analýzy textů tlumočených, bylo by nutné provést sběr podobně rozsáhlého a pestrého vzorku, což by vzhledem k náročnosti získávání a zpracování tohoto vzorku významným způsobem překročilo možnosti diplomové práce. V kapitole 5.5.2.1 této práce se k otázce rozdílů textů tlumočených a přeložených vracím a předkládám hypotézu, v čem by se identifikované prostředky, i vzhledem k výše uvedeným faktorům ovlivňujícím tlumočení a překlad, shodovaly a odlišovaly v textu přeloženém a tlumočeném. Hypotéza je založena na vlastní zkušenosti s tlumočením do českého znakového jazyka, dále na pozorování kolegů tlumočníků a na rozhovorech s nimi. Závěry, které bych formulovala z malého vzorku, například pouze analýzou jednoho či dvou tlumočených textů by nebyly o nic více reprezentativní, než hypotéza, kterou předkládám.

3 Popis analyzovaného vzorku

V této kapitole představuji kritéria, která jsem si pro výběr vzorku psaných textů přeložených do českého znakového jazyka stanovila, vybraný vzorek dále charakterizuji a popisuji postup sběru vzorku a způsob jeho zpracování.

Kritéria pro výběr vzorku analyzovaných textů:

1. Vybrané české psané texty, ze kterých bude převod sdělení prováděn, budou původní české texty primárně určené slyšící většinové společnosti, které nebudou žádným způsobem upraveny pro potřeby převodu do českého znakového jazyka ani nebudou přizpůsobovány neslyšícím jiným způsobem.
2. Převod bude prováděn neslyšícím aktivním uživatelem českého znakového jazyka[31] a při jeho procesu bude přítomen další neslyšící aktivní uživatel českého znakového jazyka ve funkci jazykového korektora a slyšící tlumočník českého znakového jazyka ve funkci korektora obsahového.
3. Vzorek textů nebude dílem jednoho autora převodu, aby výsledky analýzy nebyly ovlivněny idiolektem jediného konkrétního autora převodu.
4. Texty nebudou převáděny pro účely této práce, budou využity již existující texty v českém jazyce převedené do českého znakového jazyka.

Vzorek textů podrobených analýze byl vybrán z pořadu České televize *Zprávy v českém znakovém jazyce*. Tyto texty splňují výše uvedená kritéria.

3.1 Charakteristika pořadu Zprávy v českém znakovém jazyce

Pořad *Zprávy v českém znakovém jazyce* je pořad České televize, který je vysílán od roku 2005, od září 2014 pravidelně každý všední den i o víkendech. Tento desetiminutový pořad obsahuje celkový počet 10–12 jednotlivých zpráv, které jsou vysílány v pořadí: (1) zprávy politicko-společenské domácí (3 a více zpráv) a zprávy politicko-společenské ze zahraničí (3 a více zpráv) a (2) zprávy *Ze světa neslyšících*[32] (1–3 zprávy)[33] a (3) sportovní zpravodajství (obvykle 3 zprávy) a (4) zprávy o počasí.

[31] Institute of Translation and Interpreting (ITI) doporučuje, aby cílovým jazykem byl vždy jazyk mateřský. V našem prostředí je běžné, že překlady provádějí neslyšící aktivní uživatelé českého znakového jazyka, stejně tak je tomu v zahraničí, což na příkladu německého znakového jazyka (DGS) potvrzuje Lišková (2014, s. 68), nebo například Stone (2009) pro překlad do britského znakového jazyka (BSL).

[32] Oddíl *Zpráv v českém znakovém jazyceZe světa neslyšících* obsahuje aktuální události z Čech i ze zahraničí zajímavé pro komunitu neslyšících: sportovní a společenské události, události z „politického“ dění komunity neslyšících atd.

[33] Počet zpráv v oddíle *Ze světa neslyšících* se odvíjí od počtu a délky zpráv sportovních a zpráv politicko-společenských. Zprávy *Ze světa neslyšících* jsou připravovány jako poslední s ohledem na to, aby nebyl překročen časový limit pro *Zprávy v českém znakovém jazyce*, které mají desetiminutový vysílací čas.

V pořadu *Zprávy v českém znakovém jazyce* jsou vysílány aktuální události přímo v českém znakovém jazyce, nejedná se tedy o pořad, který by byl do českého znakového jazyka simultánně tlumočený. Přesto se ale nejedná o původní texty v českém znakovém jazyce, neboť texty v českém znakovém jazyce vznikají na základě překladu z textů česky psaných. Výjimku tvoří úvodní přivítání a po zprávách o počasí následující závěrečné rozloučení, které nevzniká překladem a jedná se o původní text v ČZJ. Další výjimkou jsou zprávy *Ze světa neslyšících*, které vytvářejí neslyšící editoři (viz dále).

3.2 Geneze českých textů

Texty jednotlivých zpráv v českém jazyce, které jsou následně překládány do českého znakového jazyka, jsou do pořadu vybírány z databáze zpráv i intranetu České televize. Většina zpráv, které se v pořadu objeví, již byla odvysílána v jiném zpravodajském pořadu České televize. Zprávy, vybrané z rozsáhlé databáze, jsou případně upravovány slyšícími editory (aktualizují zprávu, zkracují ji pro potřeby pořadu atd.). Podle dostupných informací tito slyšící editoři nemají vazbu na komunitu neslyšících, neovládají český znakový jazyk a zprávy jsou sice upravovány s vědomím, že budou překládány do českého znakového jazyka, nijak se však toto vědomí neodráží ve způsobu úpravy. Jedná se tedy o původní české texty[34].

3.3 Geneze překladu (a vnik tzv. mezitextu)

Autor překladu je neslyšící uživatel českého znakového jazyka, který v časovém rozmezí necelých tří hodin připravuje na základě českých textů, které byly pro pořad *Zprávy v českém znakovém jazyce* vybrány, překlad. Tento překlad, který je později natáčen a následně vysílán, autoři překladu sami před kamerou prezentují[35], proto používám v textu pro tuto jednu osobu dvě označení: (neslyšící) autor překladu a/nebo (neslyšící) moderátor[36], v závislosti na tom, zda chci akcentovat

[34] Výjimku tvoří zprávy *Ze světa neslyšících*, které jsou vytvářeny přímo neslyšícími editory, případně vznikají překladem z českého znakového jazyka (tento překlad vytváří slyšící tlumočník na základě promluvy v českém znakovém jazyce neslyšícího editora, následně je pak text upravován editorem slyšícím), zprávy *Ze světa neslyšících* nejsou do vzorku zařazeny (nejedná se o původní české texty).

[35] Zkušenosti ze zahraničí ukazují, že osoba, která překlad prezentuje nemusí být vždy zároveň autorem tohoto překladu, jako je tomu ve *Zprávách v českém znakovém jazyce* (Lišková, 2014, s. 69). V některých případech může být osoba, která má výborné překladatelské schopnosti, ale na práci před kamerou se z různých důvodů nehodí, autorem překladu, ale neprovádí již následnou prezentaci překladu a překlad prezentuje jiná neslyšící osoba (Lišková, 2014, s. 69). Lišková (2014) však uvádí, že osoba, která překlad prezentuje, by měla být při procesu překladu (nebo alespoň jeho části) přítomna. V našem prostředí, pokud je mi známo, je obvyklé, že autor překladu překlad i prezentuje.

[36] V českém prostředí se pro označení osoby, která překlad na kameru prezentuje, kromě slova *moderátor* objevuje i slovo *figurant*. V německy psané literatuře se objevuje označení *Darsteller*, v anglicky psaných textech pojem *signer* nebo *sign langure presenter* (Lišková, 2014, s. 69). V této práci používám pojem

práci na překladu, nebo spíše prezentaci překladu na kameru při natáčení pořadu.

Neslyšící autor překladu pracuje na překladu do českého znakového jazyka samostatně, vprůběhu práce však využívá možnosti konzultovat výchozí text se slyšícím tlumočníkem českého znakového jazyka, který v případě, že autor překladu neporozumí určité pasáživ českém textu, tuto část zprávy (nebo celou zprávu) tlumočí do českého znakového jazyka. Díky tomuto postupu jsou eliminovány významové posuny, které by mohly v překladuvzniknout na základě neporozumění výchozímu textu neslyšícím autorem překladu[37]. Důležité je zdůraznit, že slyšící tlumočník neslyšícímu kolegovi, který pracuje na překladu, nepředkládá způsob, jak by měla být zpráva přeložena, pouze zprostředkovává informace obsažené ve výchozím textu. Autor překladu má dále možnost dohledat si informace, které jsouve výchozím textu nejasné, jsou obsaženy implicitně, či dokonce nejsou obsaženy, ale pro překlad do českého znakového jazyka jsou nezbytné, na internetu. Způsob překladu může autor překladu dále konzultovat se svým neslyšícím kolegou, neslyšícím editorem. Hotový překlad dává autor překladu ke kontrole neslyšícímu editorovi, který provádí ještě před prezentací překladu na kameru korekturu (především jazykovou, ale kontroluje i zda nedošlo k významovému posunu) a případné chyby opravuje (viz dále).

Podstatnou částí procesu překladu je vznik textu, který vytváří autor překladu a do kterého si zapisuje poznámky k překladu na základě kterých pak bude prezentovat překlad před kamerou (konečná podoba tohoto pracovního textu je umístěna na čtecím zařízení pod kamerou). Tento text nazývám pro potřeby této práce **mezitextem**. Nejčastěji jsou v mezitextu používána česká slova, která má neslyšící autor překladu s konkrétním znakem, který chce v překladu použít, spojená. Způsob zápisu znaků se proto u jednotlivých autorů překladu liší (záleží na konkrétní osobě překladatele s jakým českým slovem si znak spojuje). Česká slova nejsou v infinitivních tvarech, někdy dokonce není pomocí českého slova zapsán význam lexikální. Například zápis znaku ve významu, kdy *určitá činnost je vytvářena zpravidla určitým způsobem*, který má stejnou manuální složku jako znak, který je spojován s českými slovy *heslo, šifra, kód*, je zapsán právě pomocí českého slova *heslo*, přestože význam tohoto znaku je úplně jiný. Zápis v mezitextu tedy odkazuje k formě znaku, nikoliv k jeho lexikálnímu významu. Časté je v mezitextech užití písmen pro zapsání hlásky, která je bezhlasně artikulována ústy a tvoří nemanuální komponent určitého znaku (např.: UUU). Ani zde tedy nejde o zaznamenání lexikálního významu znaku, ale jeho formy. Mezitexty dále obsahují množství zkratek (např.: tj., např., atp.). V mezitextech však není zaznamenáno vše, co je následně prezentováno na kameru: například nemanuální chování, které je součástí znaku, který je v mezitextu zaznamenán, si autor překladu musí pamatovat, stejně jako umístění znaků zaznamenaných v mezitextu do prostoru, směr pohybu například u shodových sloves atd.

---

moderátor, neboť se tato pozice v České televizi takto přímo jmenuje, označení *figurant* ale považuji za stejně vhodné, přestože ho v práci nepoužívám.

[37] Pro neslyšící autory překladu je český jazyk jazykem cizím, neboť jejich mateřským jazykem nebo jazykem, který užívají primárně ke komunikaci je český znakový jazyk. O psané češtině českých neslyšících viz Macurová (1995).

Tabulka 1: Příklad výchozího textu a mezitextu

výchozí text v ČJ	podoba mezitextu od autora překladu
Do Keni s předstihem dorazilo několik set amerických tajných agentů, aby zabezpečilo cestu prezidenta USA Baracka Obamy. Keňa povolala do hlavního města na 10 tisíc policistů, což je čtvrtina policejního sboru země. Obama přiletí do Nairobi v pátek a ve funkci prezidenta je to jeho první cesta do domoviny jeho otce.	Do stát Keňa jeho hlavní město Nairobi zítra bude přijet prezident jeho Amerika Obama, tam místo jeho táta bydlí , on jako prezident tam jet. Už tam dřív jeli 100, 200, 300 tajné policisté od Ameriky hlídá komu Obama - účast. Tam Keňa jeho policie oblast 25 % tj. 10 tisíc "příliv" tamhlavní město bude hlídat.

Mezitext ve finální podobě, jak byl autorem překladu vytvořen, prochází korekturou od neslyšícího editora: neslyšící editor si přečte finální mezitext od autora překladu a případně ho upraví. Kontroluje, zda nedošlo k významovému posunu, dále text kontroluje po jazykové stránce. Případné opravy a změny zapisuje přímo do mezitextu a zvýrazní (viz obr. níže). V této části revize překladu provádí neslyšící editor korekturu samostatně, neboť na základě znalosti výchozího textu a zkušeností s konkrétními způsoby zápisujednotlivých autorů překladu je schopen mezitextu rozumět a nezaznamenané části překladu (nemanuální chování, směr pohybu znaku, umístění znaku do prostoru atd.) si je schopen domyslet. Opravené mezitexty, respektive provedené změny, následně konzultuje s autorem překladu.

Tabulka 2: Příklad mezitextu upraveného neslyšícím editorem

podoba mezitextu před korekturou	mezitext po korektuře neslyšícím editorem
Do stát Keňa jeho hlavní město Nairobi zítra bude přijet prezident jeho Amerika Obama, tam místo jeho táta bydlí, on jako prezident tam jet. Už tam dřív jeli 100, 200, 300 tajné policisté od Ameriky hlídá komu Obama - účast. Tam Keňa jeho policie oblast 25 % tj. 10 tisíc "příliv" tamhlavní město bude hlídat.	Do stát Keňa jeho hlavní město Nairobi zítra bude přijet prezident jeho Amerika Obama, tam místo jeho tata bydli, **on Obama prace usek** jako prezident **poprve** tam jet. Už tam dřív jeli 100, 200, 300 tajné policisté od Ameriky hlídá komu Obama - ucast. Tam Keňa jeho policie oblast 25% tj, 10 tisíc "příliv"tam hlavní město bude **mu** hlídat **ochrana**.
Poznámky: Tučně vyznačená slova v mezitextu po korektuře znázorňují změny provedené neslyšícím editorem. Tyto změny následně konzultuje neslyšící editor s autorem překladu.	

Po konzultaci neslyšícího editora a autora překladu nad úpravami v mezitextu nastává druhá fáze revize, souběžně s ní dochází k fixaci překladu[38]: moderátor prezentuje v rámci nácviku připravený překlad a při této jeho prezentaci ho neslyšící editor pozoruje a případně opravuje – především po stránce jazykové. Slyšící tlumočník souběžně kontroluje, zda při korekturách nedošlo k významovému posunu. Takto připravený překlad následně moderátor prezentuje před kamerou při natáčení.

[38] Fixací překladu rozumím zapamatování si překladu pomocí nácviku: moderátor si zde opakovanou prezentací překladu na základě mezitextu zapamatuje konkrétní nemanuální složky znaků a další v mezitextu nezaznamenané části překladu, aby byl schopen před kamerou text prezentovat způsobem, jakým si překlad připravil.

Mezitexty nejsou přílohou této práce, neboť jsem nezískala svolení mezitexty do práce zařadit – osoba autora překladu je zároveň osobou, která výsledný překlad na kameru prezentuje a je snadno identifikovatelná a proto není možné mezitexty anonymizovat. Mezitexty slouží jako pracovní texty pro moderátory a moderátoři nepovažovali za vhodné je v této práci zveřejnit, mezitexty mi poskytli s příslibem, že budou sloužit pouze pro moje vlastní výzkumné účely[39]. Mezitext, který zde jako příklad uvádím v tabulkách, je sice reálným mezitextem, není však součástí vzorku, který byl použitý pro analýzu a z důvodů zachování anonymity jejich autora k nim nepřiřazuji video příslušného pořadu.

3.4 Natáčení překladu v českém znakové jazyce

Připravený překlad je prezentován neslyšícím moderátorem před kamerou ve studiu. Moderátor má při natáčení k dispozici čtecí zařízení s mezitextem, které je z jiného studia ovládáno neslyšícím editorem. Neslyšící editor při natáčení upravuje rychlost toku mezitextu na čtecím zařízení podle potřeb moderátora (rychlost toku textu zrychluje či zpomaluje podle tempa moderátora). Po prezentaci každé jedné zprávy dává neslyšící editor ve studiu znamení, na které reaguje slyšící pracovník výměnou ilustračního titulku a fotografie a signalizuje tak začátek nové zprávy, případně předělovou pauzu.

Zprávy v českém znakovém jazyce, jsou předtáčeny (nejde tedy o živé vysílání) a vysílány jsou až přibližně hodinu po svém vzniku, proto je možné případné chyby vzniklé při prezentaci překladu opravit: po natočení celého pořadu je celý pořad puštěn ke kontrole a neslyšící editor spolu s neslyšícím moderátorem má možnost prezentovaný překlad v českém znakovém jazyce zkontrolovat. Vzhledem k tomu, že výroba pořadu je finančně náročná, je snahou moderátora chyby, kterých si je přímo při natáčení vědom, opravovat hned na místě – zastavením natáčením a zopakováním celé zprávy, kde se chyba vyskytla. Z tohoto důvodu chyby odhalené až při poslední kontrole bývají drobnější (např. omyl ve směru pohybu znaku, chybné písmeno v prstové abecedně atd.), a pokud tyto chyby nebrání porozumění textu v ČZJ, zpravidla nedochází k jejich opravě.

3.4.1 Role mluvené češtiny v pořadu

Souběžně s prezentací přeloženého textu v českém znakovém jazyce na kameru je natáčen i čtený text v českém jazyce z něhož překlad vznikal. Čtený text je součástí výsledné podoby pořadu. Osoba, která zprávy čte, čeká po přečtení každé jedné zprávy na znamení ze studia, že zpráva v českém znakovém jazyce již byla zcela odprezentována a začíná číst zprávu další. Určující je tedy délka zprávy v českém znakovém jazyce, neslyšící moderátor, se nesnaží přizpůsobit délce čtení textu

[39] Mezitexty jsem použila jako oporu pro vznik přepisu (viz níže), především ale jako pracovní podklady pro první orientaci v přeloženém textu pro pozdější analýzu.

v českém jazyce a prezentuje svůj připravený text[40].

3.5 Způsob sběru vzorku pro analýzu

Pro srovnávací analýzu českého textu a textu v českém znakovém jazyce, který vznikl překladem tohoto textu, bylo nutné získat vzorek těchto textů. České texty, ze kterých byly zprávy přímo překládány, jsem získala v podobě, ve které je měli k dispozici autoři překladu a označuji je jako výchozí texty. V této nezměněné podobě byly i podrobeny srovnávací analýze a jsou přílohou této práce. Případné odlišnosti výsledné prezentace českých textů při natáčení (čtení) od podoby textů, které měli autoři překladu k dispozici a na jejichž základě byl překlad tvořen (a které jsou součástí přílohy), jsem nezaznamenávala. Pro analýzu jsou relevantní texty v takové podobě, v jaké je měl autor překladu v době práce na překladu.

V případě sběru vzorku v ČZJ jsem postupovala odlišným způsobem. Texty podrobené analýze nebyly mezitexty, ale prezentace překladu v českém znakovém jazyce, který je na výsledném záznamu a tedy v podobě, v jaké je překlad vysílán v pořadu *Zprávy v českém znakovém jazyce*. Prezentaci překladu nazývám v této práci cílovým textem. Přestože je možné, že prezentace překladu může být v konečné podobě v nepatrných detailech odlišná, než byl překlad původně zamýšlen, domnívám se, že tyto odlišnosti nejsou natolik zásadní, aby ovlivnily výsledek analýzy.

3.6 Způsob zápisu cílového textu v českém znakovém jazyce

V případě znakových jazyků absence psané podoby textu komplikuje analýzu, zejména je obtížnější porovnávat výchozí text psaný v českém jazyce s cílovým textem „znakovaným“ v jazyce znakovém. Český znakový jazyk je jazykem vizuálně motorickým a má dva nosiče významu: manuální (pohyby, tvary a pozice rukou) a nemanuální (mimika obličeje, pohyby a pozice hlavy a horní části těla) (Macurová, 2001, str. 71) a oba mohou působit simultánně.V zahraničí se pro zápis znakových jazyků používají nejrůznější programy (např. ELAN, ILEX), do kterých je možné zaznamenávat jednotlivé sekvence produkce znakových jazyků ve vrstvách a tedy zaznamenat manuální a nemanuální složku, která je produkována současně. V takových programech je tedy pro následnou analýzu možné velmi přehledně zapsat souběžnou produkci manuální a nemanuální složky, ale například i rychlost produkce znaků[41]. Použití těchto programů v našem prostředí není obvyklé, zpravidla se provádí ruční zápis, kdy badatel na základě stanoveného (do určité míry konvenčního) zápisu přiřazuje k jednotlivým znakům tzv. glosy, česká slova v citátové podobě zapsaná velkými

[40] Ani ve fázi vzniku překladu se autor překladu nesnaží přizpůsobit délce českého textu, ze kterého překlad vzniká, z překladu jsou ve fázi přípravy pouze odstraněny případné redundance, aby nebyl cílový text delší, než je nezbytné.

[41] Lachmanová (2014) uvádí, že pro analýzu v program ELAN při zpracování zápisu svého vzorku vytvořila těchto vrstev až jedenáct (Lachmanová, 2014, s. 51).

písmeny, která reprezentují lexikální význam zapisovaného znaku (Okrouhlíková, 2008, s. 6, Kubištová, 2014, s. 35). Pokud jsou v zápisu zaznamenány i nemanuální nosiče významu, existuje celá řada způsobů jak určité nemanuální prostředky zaznamenat (Mareš, 2011, s. 40–55, Okrouhlíková, 2008, s. 107). Jednou z možností je, že nemanuální prostředky jsou v zápisech opatřeny značkami umisťují nad glosy; v dolní části zápisu je složka manuální a nad čarou nad ní složka nemanuální (srov. Steinbach–Pfau–Wol, 2012, nečísl. úvod, Kubištová, 2014, s. 31).

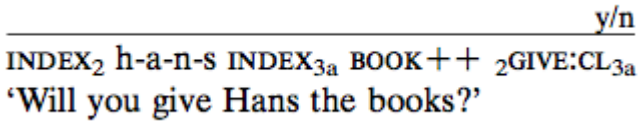

Obrázek 1: Příklad způsobu zápisu (Převzato z Steinbach–Pfau–Wol, 2012, nečísl. úvod)

Zápis nemanuálních prostředků je velmi problematický a časově náročný. Zapsání velkého množství nejrůznějších pohybů těla a hlavy, dále obličejové mimiky a úst, především ale odlišení toho, co jsou nemanuální prostředky českého znakového jazyka, tedy prostředky jazykové a co prostředky nejazykové, velmi komplikuje a zpomaluje práci. Například *„mimice horní části obličeje (konkrétně zdviženému, svraštěnému obočí, využívanému např. při tvoření otázek různého typu)“* je někdy přiřazována platnost gramatická (syntaktická), jindy jsou tyto prostředky *„explicitně charakterizovány jako prostředky prozodické, intonační“* (Macurová, 2012, s. 16). Popis repertoáru nemanuálních prostředků v českém znakovém jazyce nemáme v tuto chvíli k dispozici, proto by bylo obtížné je nejen identifikovat a zaznamenat, ale systematicky s nimi v analýze pracovat. Proto nemanuální prostředky při zápisu nezaznamenávám, pro zápis používám glosy pomocí nichž zapisuji lexikální význam jednotlivých znaků v českém znakovém jazyce.

Ve shodě s konvencí českých i zahraničních lingvistických prací glosy zapisuji velkými písmeny (srov. Steinbach–Pfau–Wol, 2012, nečísl. úvod, Okrouhlíková, 2008, s.6). České slovo (glosa) je pro zápis vybíráno na základě nejbližšího/podobného lexikálního významu českého slova a příslušného znaku. Vybraná slova jsou ve slovníkovém tvaru. Nalezení vhodné glosy není vždy snadné, neboť český jazyk se s českým znakovým jazykem (stejně jako každé jiné dva jazyky) po stránce lexikální zcela nepřekrývá. Na způsob výběru glosy působí dále i subjektivní faktory, neboť zápis znaků vychází do jisté míry z mé vlastní jazykové znalosti a intuice.

Glosy jsou dále opatřeny značkami: glosa opatřená dvěma plusovými znaménky (GLOSA++) znamená reduplikaci (opakování) znaku, dvě glosy spojené spojovníkem (GLOSA-GLOSA) znamenají, že se jedná o inkorporaci a pro zápis jednoho znaku (jedné formy) potřebujeme dvě a více slov z českého jazyka. Spojovník dále využívám pro zápis užití prstové abecedy, kdy jednotlivá malá písmena spojovníky oddělují(p-r-s-t-o-v-a a-b-e-c-e-d-a) a nesignalizují zde inkorporaci, ale taktéž určitý formálně ohraničený celek.

V zápise se kromě glos a českých písmen, které reprezentují prstovou abecedu, objevuje zkratka

tradičně užívaná pro klasifikátory (KLF). Zkratka KLF, která je použita namísto glosy, sice neodkazuje k lexikálnímu významu, ale k formě znaku, v závorce za ní je však lexikální význam uveden (KLF(auto)).

Mezi glosami, zápisem prstové abecedy a zkratkou pro klasifikátory nepoužívám znaménko plus (+), jak se často používá v českých lingvistických pracích (např.: GLOSA+GLOSA nebo GLOSA + GLOSA), používám pouze mezery, např.: GLOSA GLOSA-GLOSA GLOSA++ p-r-s-t-o-v-a-a-b-e-c-e-d-a, neboť se domnívám, že tímto způsobem působí zápis přehledněji. Žádná interpunkční znaménka ani jiné značky nepoužívám ani pro oddělení jednotlivých výpovědí, neboť jejich hranici je v českém znakovém jazyce problematické určit (srov. Kubištová, 2013, s. 41).

Zápis pomocí glos opatřených značkami nemá vždy vyčerpávající výpovědní hodnotu. Proto v analýze opatřuji vybrané příklady slovním komentářem. Dále jsou slovním komentářem ošetřeny příklady, kdy má pro pochopení vybraných příkladů zásadní význam umístění znaku v prostoru či směr pohybu, kterým je znak produkován, což není z přepisu patrné.

Při tvorbě zápisu cílového textu jsem jako podklad pro zápis používala získané mezitexty. Mezitexty bylo nutné konfrontovat s prezentovaným překladem na výsledném videozáznamu a doplnit glosy a výše uvedené způsoby zápisu, které v mezitextu nebyly uvedeny, dále bylo nutné sjednotit způsob zápisu jednotlivých znaků. Tento postup – práce s mezitexty při tvorbě zápisů – celou práci značně urychloval.

Tabulka 3: Příklad rozdílů mezi mezitextem a zápisem cílového textu

Mezitext	**Zápis cílového textu**
Do stát Keňa jeho hlavní město Nairobi zítra bude přijet prezident jeho Amerika Obama, tam místo jeho tata bydli, on Obama prace usek jako prezident poprve tam jet. Už tam dřív jeli 100, 200, 300 tajné policisté od Ameriky hlídá komu Obama - ucast. Tam Keňa jeho policie oblast 25% tj. 10 tisíc "příliv"tam hlavní město bude mu hlídat ochrana.	DO STÁT KEŇA JEHO HLAVNÍ MĚSTO n ZÍTRA BUDE PŘIJET PREZIDENT JEHO AMERIKA OBAMA TAM MÍSTO OBLAST JEHO OTEC JEHO BYDLET TAM KLF(osoba) OBAMA PRÁCE OBDOBÍ JAKO PREZIDENT PŘIJET-TAM POPRVÉ UŽ TAM PŘIJET-TAM DŘÍV 100 200 300 TAJEMSTVÍ POLICIE OD AMERIKA HLÍDAT JEHO OBAMA BÝT-PŘÍTOMEN-NA-TOM-MÍSTĚ TAM KEŇA JEJICH POLICIE CELÁ-OBLAST 25% V-TOM 10 tisíc KLF(velké množství lidí přijede do Keni) TAM HLAVNÍ MĚSTO BUDE HLÍDAT OCHRANA

3.7 Charakteristika textů vybraných pro analýzu

Vzorek podrobený analýze byl sestaven z celkového počtu 22 textů, jednomu textu odpovídá celé jedno vysílání pořadu *Zprávy v českém znakovém jazyce*. Abych zachovala co největší jednotu analyzovaného vzorku, vybrala jsme jeden typ zpráv a to politicko-společenské. Styl sportovních zpráv a předpovědí počasí má svůj specifický charakter: zachycuje základní údaje bez *„průvodního*

objasňování a sdělování faktů“ a „*syntaktická schémata, ale i výstavba textu, zvl. koheze, zůstávají stejné a mění se pouze fakta*“ (Čechová–Chloupek–Krčmová–Minářová, 2008, s. 264). Pro analýzu jsem hledala texty, které by nebyly tolik specifické. Zprávy *Ze světa neslyšících* jsem nepovažovala za vhodné z toto důvodu, že jako jediný typ zpráv jsou vytvářeny neslyšícími editory, často překladem z českého znakového jazyka, a neodpovídají tedy stanovenému kritériu pro výběr vzorku textů, neboť nejsou původními českými texty (viz výše).

Celkově jsem nashromáždila z těchto 22 textů 182 jednotlivých zpráv, které nazývám překladové jednotky. Všechny nasbírané překladové jednotky jsou přílohou této práce a jsou očíslovány (údaj obsahuje číslo textu, ze kterého je překladová jednotka vybrána a číslo překladové jednotky). Jednotlivé texty byly opatřeny odkazem na příslušné video v českém znakovém jazyce, které se nachází v archivu České televize[42]. Vzhledem k tomu, že není legálně možné videa umístněná v archivu ČT stáhnout (a následně je rozdělit na jednotlivé překladové jednotky) a přiložit je na multimediálním nosiči, ponechávám je v příloze pouze ve formě odkazu. Jednotlivé překladové jednotky jsou však v příloze seřazeny tak, jak jsou v pořadu za sebou vysílány, což by mělo pomoci snadnější orientaci.

3.7.1 Sběr vzorku textů

Texty byly sesbírány v průběhu jednoho roku, přičemž autory překladů těchto textů byly čtyři různé osoby pracující na pozici autora překladu/moderátora (tj. všichni zaměstnanci České televize pořadu *Zprávy ve znakovém jazyce*, kteří na této pozici v době sběru materiálu pracovali). Vzhledem k tomu, že autorem překladu není jedna osoba, zkoumaný nasbíraný materiál by měl umožnit dojít k výsledkům s obecnější platností, přesahující idiolekt jednoho překladatele[43]. Jednotlivé texty jsem sbírala od každého autora překladu v několika časových období, aby byly eliminovány případy, kdy je způsob překladu ovlivněn aktuálním psychickým stavem autora překladu. Od autorů překladu jsem získala ústní souhlas, že mohu materiál dlouhodobě sbírat, nebyli však předem upozorněni, že konkrétní text bude podroben analýze, aby toto vědomí neovlivnilo postup jejich práce.

[42] http://www.ceskatelevize.cz/porady/1097176961-zpravy-v-ceskem-znakovem-jazyce/ (cit. 15.7.2015)

[43] V týmu, který se na překladu podílí je dále neslyšící editor a slyšící tlumočník českého znakového jazyka (viz kapitolu 3.5.1), tlumočníci a neslyšící editoři se také střídají. Vzorky pro analýzu byly získány od různých autorů překladu z několika časových období a v různých obdobích se měnily i neslyšící editoři a tlumočníci, což by mělo také přispět k tomu, že výsledky analýzy budou mít obecnější platnost.

3.7.2 Postup práce při analýze

Na základě srovnávací analýzy českých výchozích textů a mezitextů od autorů překladu jsem identifikovala jevy, které souvisely s otázkami, které jsem si položila v teoretických částech práce a předběžně jsem si tak definovala zkoumané oblasti.

Následně jsem provedla zápis cílových textů v českém znakovém jazyce a všechny překladové jednotky jsem podrobila analýze. Identifikované zkoumané jevy jsem ve vzorku barevně vyznačila[44] a v této pracovní podobě jsou texty součástí přílohy této práce, které poskytuje vhled do postupu práce při analýze.

U zjištěných zkoumaných jevů, které se v analyzovaných textech objevily více než dvakrát a minimálně u dvou autorů překladu, jsem blíže definovala jednotlivé kategorie. Příklady z jedné kategorie zjištěného jevu, ze kterého činím obecnější závěry, tedy nebyly získány z jednoho textu od jednoho autora překladu.

3.7.3 Způsob zápisu vybraných příkladů

Příklady jevů, které jsem v nashromážděném vzorku na základě analýzy identifikovala,jsou rozděleny do několika kategorií. Tyto kategorie jsou součástí kapitoly 5 a v každé kategorii, která je oddělena novou podkapitolou je uvedeno teoretické východisko a ilustrační příklady jevu tak, jak jsem ho ve vzorku identifikovala. Tyto příklady jsou opatřeny komentářem a pro přehlednost je uvádím v tabulce.

V příloze obsažené další příklady jednotlivých kategorií jsou v překladových jednotkách vyznačeny pouze zvýrazněním, v některých případech je v poznámce připsán název konkrétní kategorie jevu, jevy v příloze však nejsou komentovány tak jako příklady zkoumaných jevů, které jsou součástí kapitoly 5.

[44] V jedné překladové jednotce se často objevilo i velké množství příkladů různých zkoumaných jevů. Vyznačení pomocí barevného zvýrazňování se v této chvíli ukázalo jako nefunkční, neboť přestalo být přehledné. Proto nejsou ve všech překladových jednotkách označeny všechny výskyty zkoumaných jevů. Cílem této práce nebylo identifikovat a vyznačit všechny zkoumané jevy, které se ve vzorku vyskytly, ale identifikovat několik reprezentativních příkladů od každé kategorie zkoumaného jevu.

4 Analýza přeložených textů a základní přístupy k překladu

V empirické části práce se zabývám analýzou přeložených textů, které jsem pro svůj výzkum na shromáždila. Popis vzorku textů a způsob zápisu vzorku textů jsou popsány v kapitole 3. V této části představím způsob, který jsem pro analýzu textů zvolila.

Abych mohla výsledky analýzy, která je zaměřena na produkt procesu překladu, tedy na cílový text, vyhodnotit, bylo nutné seznámit se s celou řadou přístupů k překladu jako procesu. Přehled jednotlivých přístupů k překladu v práci neuvádím, popisuji přístup, který jsem si pro práci zvolila a na základě kterého na cílový text při analýze nahlížím. Považuji ale za důležité uvést v této kapitole kromě přístupu k překladu ze kterého vycházím a na jehož základě výsledky vyhodnocuji, i krátké pojednání o několika klasických přístupech k překladu, které však nejsou se zvoleným přístupem v rozporu. Pro odborníky z oblasti translatologie[45] mluvených jazyků se jedná o literaturu zcela základní a všeobecně známou, avšak badatelé zabývající se překladem v oblasti deaf studies nejsou s těmito otázkami často obeznámeni. Proto je tomuto tématu věnováno více prostoru, než kolik bylo navrženo v zadání práce. Tyto širší souvislosti považuji za užitečné nejen pro moji analýzu. Problematika překladu znakových jazyků je poměrně mladá a tato práce je první svého druhu, která se překladu do českého znakového jazyka věnuje a může být inspirující pro další badatele v této oblasti i pro autory překladu.

Teorie překladu má oproti teorii tlumočení mnohem delší tradici. Tato teze je pravdivá v případě jazyků mluvených, vývoj u znakových jazyků byl zcela opačný. Studie věnované tlumočení znakových jazyků vznikají ve světě od 80. let 20. století (Steinbach–Pfau–Woll, 2012, s. 988), ale studie věnující se otázkám překladu znakových jazyků se objevují až v posledních několika letech, kdy se vedle profese tlumočníků znakových jazyků začíná pomalu etablovat i profese překladatelská. Poprvé se tématem překladu znakových jazyků uceleně zabýval Ch. Stone (2009), dále byla tomuto tématu věnována konference Evropského fóra tlumočníků znakového jazyka (EFSLI) v roce 2011, o rok později byl vydán sborník z příspěvků z této konference (Cardinaletti, 2012). Podobně jako literatura věnovaná tlumočení znakových jazyků, která se ve většině nám známým případů týká translatologie

[45] Translatologie je interdisciplinární vědní obor zabývající se převodem textů z jednoho jazyka do jiného. Zabývá se o otázkami přesnosti (věrnosti) překladu, převodu textů z jedné kulturní oblasti do jiné, otázkami možnosti překladu (přeložitelnosti) apod. Translatologii můžeme dělit na deskriptivní a aplikovanou. Do deskriptivní spadá například kritika překladu či dějiny překladu. Aplikovaná translatologie se zabývá překladatelskou a tlumočnickou praxí (srov. Gromová, 2009, s. 9). Více k tomuto tématu Gromová (2009, s. 13 – 16).

aplikované[46] (srov. Steinbach–Pfau–Woll, 2012, s. 988–990), tak i literatura věnovaná překladu znakových jazyků se ve větší míře nezabývá otázkami překladu z hlediska kontrastivně-lingvistického, jež by zohledňovaly odlišnou modalitu mluvených a znakových jazyků či socio-kulturní specifika jazykové a kulturní menšiny neslyšících, což je podstatný faktor, který do procesu překladu vstupuje. Výjimky z prací, které jsou mi známé tvoří publikace Stonea (2007; 2009; 2012).

V ČR začaly studie týkající se tlumočení českého znakového jazyka vznikat v souvislosti s otevřením oboru Čeština v komunikaci neslyšících v roce 1998. Postupně byla napsána řada bakalářských a diplomových prací, které souvisely s tématem tlumočení, méně, a mnohdy jen okrajově, s otázkou překladu (např. Lišková, 2014). Dalším významným počinem v oblasti tlumočení a překladu znakových jazyků bylo vydání více než 80 multimediálních učebnic a tištěných publikací pro tlumočníky českého znakového jazyka Českou komorou tlumočníků znakového jazyka (ČKTZJ) v roce 2008. Materiály vydané ČKTZJ se však obecnými problémy překladu zabývají pouze velice okrajově v rámci jiných témat. Ani příspěvek do recenzovaného časopisu Studie z aplikované lingvistiky (SALi) Romany Petráňové (2013), ve kterém se zabývala překladem liturgických textů do znakových jazyků, není zaměřen na proces převodu, ale spíše na širší souvislosti, které s překladem liturgických textů souvisejí.

Vzhledem k výše zmíněnému nedostatku literatury věnující se problematice překladu do znakových jazyků se opírám při pojednání o zvoleném přístupu k překladu a o zásadních překladatelských otázkách o klasické práce věnované překladu mluvených jazyků (např.: Nida, 1964, Catford, 1965, Jakobson, 1959, Levý, 2012, Popovič, 1975) a jiné novější monografie (např.: Čeňková, 1980, 1988, Newmark, 1988, Nord, 2006). Až na výjimky cituji z primárních zdrojů, pro prvotní orientaci v problematice mi však sloužily přehledové učební texty translatologických oborů mluvených jazyků v ČR (např. Knittlová, 1995, 2010; Gromová, 2009; Čeňková, 2008, Vilikovský, 2002). Dále využívám poznatky k přístupu k překladu z a do jiných znakových jazyků především Ch. Stonea (2007; 2009; 2012).

4.1 Kritika překladu

Kritika překladu (*translation criticism*) je považována v oblasti translatologie za velmi podstatnou, neboť propojuje teorii překladu s praxí překladu (Newmark, 1988, s. 184). Lze ji nahlížet dvojím způsobem: „*jako součást překladatelského procesu a snahu překladatele*

[46] Aplikovaná translatologie se zabývá překladatelskou a tlumočnickou praxí (Gromová, 2009, s. 9 a 13).

vytvořit kvalitní produkt“, nebo jako „*hodnocení překladu (produktu i procesu) jinými osobami*“ (Knittlová, 2010, s. 220–221). V této práci analyzuji výsledný produkt překladu (v pojetí Knittlové jde tedy o kritiku překladu ve druhém pojetí). Pozornost věnuji (1) **analýze cílového textu**, stěžejní částí mé práce je (2) **srovnávací analýza výchozího a cílového textu** (srov. Knittlová 2010, s. 220–227, Newmark 1988, s. 184–195). (3) Způsob práce při **procesu překladu**, který byl při vzniku cílového textu užit, samostatně neanalyzuji, na základě srovnávací analýzy pouze konstatuji, ke kterému způsobu překladu se dle mého názoru vzorek textů přibližuje.

Při **analýze cílového textu** se text hodnotí především z hlediska koherence a koheze[47], dále to, zda jsou dodrženy jazykové normy, tj. zda nejsou v cílovém textu užity neuzuální gramatické prostředky, dále se sleduje, zda se v cílovém textu neobjevují interference z jazyka výchozího, či zda nedochází k doslovnému překladu idiomů (Knittlová, 2010, s. 228–235). Knittlová (2010) dále uvádí, že v rámci této analýzy se hodnotí i „*nadměrné užívání slov cizího původu*“ (Knittlová, 2010, s. 232). Posouzení, zda cílový text v českém znakovém jazyce odpovídá, či neodpovídá úzu, je možné do jisté míry zhodnotit, stejně jako výskyt interferencí či způsob překladu idiomů. Nadměrné užívání určitých prostředků (například slov cizího původu) je však možné hodnotit jen obtížně, neboť hodnocení, že je v textu určitých prostředků nadměrné množství je značně subjektivní.

Analýza cílového textu je většinou prováděna především z toho důvodu, aby v případě, že text výše uvedené jevy obsahuje, byl ze vzorku vyřazen (Knittlová, 2010, s. 226). Zde by ale bylo dobré uvést, že výše uvedené se nemá v cílovém textu, který je zařazen do vzorku, objevit pouze v případě, že výchozí text také tyto prostředky také neobsahuje. Pokud by neuzuální či jiné výše uvedené prostředky byly ve výchozím textu užity, pak by užití neuzuálních a jiných prostředků mělo být i v přeloženém cílovém textu obsaženo (srov. Hrdlička, 2004, s. 102). To však Knittlová (2010) neuvádí. Hrdlička (2004) uvádí, že chyba má být v cílovém přeloženém textu zachována a měl být pokud možno zachován i typ chyby (Hrdlička, 2004, s. 102). Ve výchozím textu ale využití neuzuálních prostředků nemusí být způsobeno pouze chybou, ale mohou mít i jistou funkci. Pokud se tedy v cílovém přeloženém textu objevují chybná či jiná neuzuální vyjádření, text by neměl být zařazen do analýzy pouze za předpokladu, že tyto neuzuální jevy by se ve výchozím textu nevyskytovaly.

Pro **srovnávací analýzu** je klíčovým pojmem **ekvivalence** (Knittlová, 2010, s. 245).

[47] Koherence je spojitost textu na rovině hloubkové, která se projevuje (mimo jiné) i kohezí – soudržností textu na rovině jazyka povrchové (srov. ESČ, 2002, s. 216 a 217).

4.1.1 Ekvivalent

Ekvivalentem obecně rozumíme něco, co má *„stejnou platnost, význam, hodnotu“* (ASCS, SSČ), co je *„rovnocenné“* (SSJČ)[48]. Při převodu sdělení mezi dvěma jazyky je ekvivalencí myšleno *„zachování významu sdělení výchozího jazyka v jazyce cílovém“* (Knittlová, 2010, s. 225). Čeňková (1980) v tomto smyslu charakterizuje překlad jako nahrazení textového materiálu v jednom jazyce ekvivalentním materiálem v jazyce cílovém (Čeňková, 1980, s. 15). Způsob nalézání vhodného ekvivalentu patří mezi ústřední translatologické otázky: přístupy k tomu, co je možné považovat za ekvivalent, prošel určitým vývojem (Čeňková, 1980, s. 4; srov.Knittlová, 2010, s. 218; Gromová, 2009, s. 50–51), v dnešní době je jako základní princip překladu považován tzv. funkční přístup (Knittlová, 2010, s. 7).

Při hledání ekvivalentu podle funkčního přístupu není pozornost zaměřena na slova a věty, ale na celé texty a jejich kontexty (Knittlová, 2010, s. 26) a překlad je chápán jako kulturní přenos, který je orientován na příjemce překladu (Čeňková, 1980, s. 48). Za **(funkční) ekvivalent** je dle funkčního přístupu považován prostředek ekvivalentní výchozímu textu po stránce (1) významové (denotační[49] i konotační[50]) a z hlediska (2) pragmatického[51]. Knittlová (2010) uvádí: *„Znamená to, že nezáleží na tom, použijeme-li stejných či jiných jazykových prostředků, ale na tom, aby plnily stejnou funkci, a to pokud možno po všech stránkách, tedy nejen významové, věcné (denotační, referenční), ale i konotační (expresivní, asociační) a pragmatické.“* (Knittlová, 2010, s. 7).

V analýze výchozích a cílových textů budu na jednotlivá překladová řešení **nahlížet z pohledu funkční ekvivalence**. V rámci srovnávací analýzy sleduji jakým způsobem se do překladu promítají **systémové rozdíly** českého a českého znakového jazyka a jak se v překladu projevují **socio-kulturní specifika** komunity neslyšících. Mým cílem však není hodnotit, zda vzorek je přeložen„správně“, ale na základě analýzy dojít k závěru, jaký přístup byl při překladu tohoto vzorku zvolen a tento přístup pojmenovat.

V následující části uvádím teoretické práce věnované otázkám překladu (a tlumočení). Některé z nich funkční přístup k překladu předznamenávají (např. Catford, 1965, srov. Knittlová, 2010, s. 7), především ale řeší zásadní otázky související s hledáním

---

[48] http://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=ekvivalent&Hledej=Hledej (cit. 1.7.2015)

[49] *Denotát* definuje jako ESČ (2002) jako *„věcné, kognitivní jádro významu, které je nezávislé na situaci, tentýž denotát může být různými (z hlediska jádrových struktur synonymními) výrazy“* (s.106).

[50] *Konotaci* definuje ESČ (2002) jako *„sekundární významové rysy (...) odráží vztah uživatelů jazyka k mimojazykové realitě (...) může však odrážet i vztah uživatelů jazyka k jazykovým jednotkám“* (s. 224).

[51] Pragmatické hledisko je vztah *„jazykového znaku a účastníků komunikace s ohledem na komunikační kontext (komunikační situaci)“* (s. 332).

ekvivalentu. Některé z nich využívám v analýze.

V polovině 60. let přichází s teorií ekvivalence **J. C. Catford** (1965) ve své práci *A Linguistic Theory of Translation*. Své pojetí ekvivalence zakládá na **kontrastivně-lingvistickém přístupu**[52]. Pro překlad považuje za nezbytné (1) znalost struktur obou pracovních jazyků a postižení toho, jak spolu tyto jazyky po stránce formální korespondují (*formal correspondence,* Catford, 1965, s. 27). Přestože Catford své pojetí zakládá na kontrastivně-lingvistickém přístupu, tedy na zkoumání strukturních rozdílů jazyků mezi sebou a nezohledňuje například odlišná sociálně-kulturní specifika uživatelů srovnávaných jazyků, které funkční přístup k překladu považuje za podstatné, je z Catfordovy práce důležité poznání, že ekvivalenty je třeba hledat **napříč jazykovými rovinami** (Catford, 1965, s. 21), protože v téže situaci mohou fungovat jednotky obou jazyků, které nemusejí mít v lingvistickém smyslu stejný charakter (tamtéž, s. 24). Nejde o hledání ekvivalentního jazykového prostředku, ale o hledání prostředku, kterým dosáhneme ekvivalentního významu (tamtéž, s. 30). Příklad ekvivalentního významu vyjádřeného na jiné rovině v češtině a ČZJ je například způsob vyjadřování času: v českém jazyce se čas vyjadřuje gramaticky (na rovině morfologické), ale v českém znakovém jazyce především prostředky lexikálními (srov. Richterová, 2009, s. 11 a 21)

R. Jakobson (1959) ve své práci *On linguistic aspect of translation* upozorňuje na to, že je třeba brát v úvahu nejen fakt, že stejné významy se mohou vyjadřovat na jiných jazykových rovinách, ale především to, že jazyky nemusejí být shodné ve významech, které **jazykově** vyjadřují. Například vyjádření *na stole jsou papíry* v českém jazyce nepřináší informaci o tom, v jakém uspořádání papíry byly, zda listy papíru ležely rozloženy jeden vedle druhého, nebo jestli byly srovnané v přehledném štosu, či nesrovnané na hromadě. V českém znakovém jazyce je ale taková informace součástí slovesa, proto pro vyjádření v ČZJ je nutné mít informaci o tom, jak byly papíry na stole rozloženy. Naproti tomu jiné vyjádření v českém znakovém jazyce, které je složené z klasifikátorového tvaru ruky zastupujícího osobua směr a způsob pohybu této osoby, není nutné vyjádřit s tím, aby byl uveden slovesný čas. V českém jazyce ale není možné vytvořit výpověď, která by obsahovala sloveso – například *jít* – které by gramatickou kategorii času neobsahovalo, proto pro vyjádření v češtině je informace o čase nutná. Dle Jakobsona se *„jazyky neliší tím, co vyjádřit mohou, ale v tom, co vyjádřit musí“* (Jakobson, 1959, s. 235). V souvislosti s překlady (a zajisté i s tlumočením) do českého znakového jazyka je potřeba si uvědomit, že znakové jazyky mají od jazyků mluvených jinou modalitu, mají dva nosiče významu, které

[52] Catfordova práce *A Linguistic Theory of Translation* (1965) byla první kontrastivně-lingvistickou teorií překladu (Čeňková, 1980, s. 15).

používají simultánně, vyjadřují se v prostoru (srov. Macurová, 2001, str. 71) proto odlišností mezi českým znakovým jazykem a češtinou můžeme očekávat mnohem více, než mezi dvěma mluvenými jazyky. Z tohoto důvodu může být převod mezi znakovými a mluvenými jazyky v určitých aspektech obtížnější.

Přistupujeme-li k překladu z funkčního hlediska, můžeme konstatování Jakobsona o problémech při překladu souvisejících s odlišností struktur obou jazyků rozšířit i na odlišnosti sémantické, stylistické a pragmatické (Knittlová, 2010, s. 8 a 240). Zde můžeme očekávat (vzhledem k situaci komunity českých neslyšících popsané v kapitole 1) více rozdílů i v těchto oblastech. Například Catford (1965) ve své práci uvádí, že kromě znalosti toho, jak spolu jazyky korespondují, jsou nezbytné i (2) znalosti založené na pozorování, jak v totožných komunikačních situacích (*language-events*, Catford, 1965, s. 1) vypadají realizované přirozené texty v obou jazycích (*textualequivalence*, Catford, 1965, s. 27). Catfordem zdůrazňovaná znalost *language-events*, tedy znalost toho, jak vypadají původní texty v obou jazycích v podobných situacích a jaké vyjadřovací prostředky jsou pro ně typické, může být pro překlad do českého znakového jazyka problematická: z popisu situace komunity neslyšících v kapitole 1 vyplývá, že texty v českém znakovém jazyce pro stejné komunikační situace nejsou k dispozici, neboť se neslyšící v těchto komunikačních situacích zatím neměli možnost ocitnout. Například cílové přeložené texty *Zpráv v českém znakovém jazyce* v analyzovaném vzorku tak jsou dle mého názoru prvním **druhem textu**[53] v českém znakovém jazyce, který v této komunikační situaci vzniká, neboť původní texty v českém znakovém jazyce v komunikačních situacích, kde vnikají texty zpravodajského žánru, které jsou v našem vzorku překládány, v tuto chvíli neexistují. Překladatel tedy při překladu nemůže postupovat tak, že by se nejdříve seznámil s druhy textů zpravodajského žánru původních textů v českém znakovém jazyce a na jejich základě pak vytvářel cílový přeložený text.

Další významný teoretik překladu, jehož poznatky jsou pro teorii i praxi překladu zásadní, je **E. Nida**. Nida (1964) vycházel z Chomského generativní gramatiky a jeho povrchové a hloubkové struktury[54] a spatřoval v ní pohled na jazyk pro překladatele vhodný. Povrchovou strukturou tvoří jazyková forma, kterou je hloubková struktura vyjádřena,

[53] Druh textu je „*třída textů (promluv) se specifickými kompozičními a funkčními vlastnostmi a specifickými výrazovými prostředky, jak se s nimi setkáváme v komunikaci (zpráva, analýza, reklama, kázání, přednáška, recept...)*“ (...). Druh textu lze tedy chápat jako „*třídu konkrétních realizací textu*“ (ESČ, 2002, s.117-118).

[54] Na začátku 60. let přišel Noam Chomsky s myšlenkou, že každou větu je možno reprezentovat na dvou úrovních – povrchové a hloubkové. Hloubková struktura zahrnuje jádro sémantických vztahů a je převedena do povrchové struktury sledem transformací (Chomsky, 1966).

hloubková struktura označuje propozice, propoziční obsah[55] (srov. Hrbáček, 1994, s. 19). Podle Nidy jde při hledání ekvivalentu při překladu právě o nalezení propozičního obsahu ve výpovědi v jazyce výchozím a o opětovné vyjádření propozičního obsahu v jazyce cílovém (v jeho povrchové struktuře) (Nida, 1964, s. 132). Přestože se zde Nida orientuje především na rovinu vět bez kontextu, v další části své práce pracuje s celým textem a především kontextem, ve kterém text vzniká a vliv kultury jazykového společenství, které je cílovým příjemcem překladu, zohledňuje (Nida, 1964, s. 156). Dle Nidy může překladatel učinit dílčí změny, které povedou k tomu, že adresát překladu bude lépe rozumět významu textu, neboť překladatel nahradil části textu, které by byly pro kulturu příjemce překladu neznámé a nevyvolávaly potřebné konotace (tamtéž). Například při překladech biblických textů je vhodné použít pojmenování, které má sice jiný význam denotační, avšak stejný význam konotační. Rozhodující zde je právě hledisko pragmatické, tedy vztah uživatelů jazyka k jazykovému znaku v komunikační situaci (ESČ, 2002, s. 332). Nida (1964) uvádí jako příklad práci s překladem výchozího (biblického) textu: pojmenování *jehně (beránek),* které symbolizuje čistotu mláděte, nevinnost a oběť, je pro eskymácké kultury možné nahradit *tulenětem. Jehně* by v příjemcích překladu (v jejichž v kultuře není chov ovcí běžný) nevzbuzovalo stejné konotace jako u příjemcích textů výchozího (Nida, 1964, s. 167–171). Dle Nidovy teorie překladu je nutné při překladu upřednostnit významovou složku textu, překlad má být převod stejného obsahu různými formálními prostředky (srov. Čeňková, 1980, s. 14). Tyto aspekty, které změny ve výsledném textu ovlivňují, nazývá principy korespondence (*principles of correspondence*, Nida, 1964, s. 156). Důležitou roli zde tedy hraje pragmatika, která je charakteristická pro funkční přístup k překladu. Zohledňování pragmatického hlediska při překladu do britského znakového jazyka (BSL) uvádí i Stone (2009, více k tématu překladu do znakových jazyků viz dále).

Nida (1964) rozlišuje dva základní druhy přístupu k překladu (Nida, 1964, s. 22). Pro nás jsou zajímavá především pravidla pro překlad se zachováním ekvivalentu dynamického (*dynamic equivalence*, tamtéž, s. 171–176)[56], která požadují přizpůsobení

[55] Propoziční (věcný) obsah (zkráceně propozice) (Adamec, 1979, s. 129) je jednou z podstatných vlastností výpovědi (Grepl–Karlík, 1986). Propoziční obsah je definován jako „*obsah věty, abstrahovaný od času (a vidu), modálnosti (přesněji od všech druhů modálnosti, včetně kladnosti/zápornosti), syntaktické hierarchizace a aktuálního členění. Je to tedy v podstatě ta informace, která vyplývá z dané kombinace lexikálních významů*“. Propozice tedy nemá „*konkrétní jazykovou formu*“. (Adamec, 1979, s. 129–134). ESČ (2002) definuje pojem-termín propoziční obsah jako potřebu „*explicitně mluvit o tom, co vyjadřuje konkrétní výpověď v reálně existující komunikační situaci*“ (s. 347).

[56] Ekvivalenci Nida rozděluje na formální a dynamickou. Formální ekvivalence (*formal equivalence*, Nida 1964, s. 165–170) se zaměřuje především na převedení formy výchozího textu. Tento postup je možné uplatňovat například při překladu uměleckých textů (především poezie), kdy forma textu hraje větší roli, než v případě překladu textů neuměleckých. Výsledný text ale musí být v cílovém jazyce smysluplný a musí být zachován význam výchozího textu.

překladu struktuře jazyka, ale také **kultuře příjemce**. Překladatel usiluje především o nalezení takového prostředku ve struktuře povrchové, který bude v cílovém jazyce (1) působit přirozeně a (2) výsledný text na příjemce překladu působit stejně, jako působí originální sdělení na svého adresáta (Nida, 1964, s. 171–176). Nidova kritéria chápu tak, že cílový text by měl dodržovat jazykové normy a úzus vyjadřování v cílovém jazyce ve spontánní komunikaci. Druhé kritérium, tedy požadavek, aby text působil na příjemce překladu stejně, jako působí originální sdělení na svého adresáta, je ale značně problematický. Účinek, jaký má text na adresáta je značně subjektivní (ať již skutečný účinek na adresáta výchozího textu, tak účinek, který překladatel výchozímu textu přisuzuje). Pokud překladatel nemá možnost konzultovat zamýšlený účinek na adresáta možnost s autorem výchozího textu, byl by překlad ovlivněn subjektivním pocitem překladatele.

Funkční přístup se projevuje například v **teorii smyslu D. Seleskovichové** (1968), která konstatuje, že překlad mezi dvěma jazyky by neměl být stavěn na pohledu kontrastivně-lingvistickém a nepovažuje za použitelný ekvivalent *„slovníkový význam slov či vět, ale smysl, který v určitém kontextu mají“* (cit. dle Čeňková, 1980, s. 49). Své pojetí staví na tom, že stejné propozice mohou být různě jazykově ztvárněny vzhledem ke konkrétní komunikační situaci a překlad chápe jako modifikovaný **komunikační akt**[57](srov. Čeňková, 1980, s. 49 a 90).

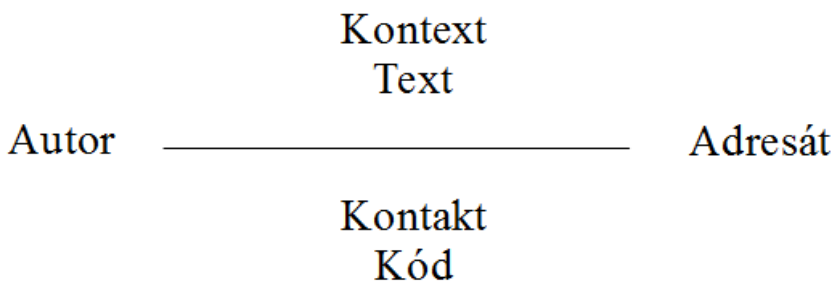

Obrázek 2: Model komunikačního aktu (Převzato z Jakobson, 1995, s. 78)

[57] Model komunikačního aktu (nebo-li komplexní model verbální komunikace, viz Mareš, 2014, s. 66) se dle Jakobsona (1995) skládá ze šesti činitelů řečové události: mluvčí (autor) vysílá sdělení (text) k příjemci (adresátovi). Tento text je vytvářen v určitém kontextu, v určitém kódu (jazyce) a od autora k adresátovi putuje v určitém kanálu (Jakobson, 1995, s. 77).

A. Popovič (1975), v našem prostředí významný, ale ve světě málo známý teoretik, který v mnohém navazuje na **J. Levého** (2012, s. 42)[58], chápe ve shodě se Seleskovichovou překladatelský proces jako **modifikovaný komunikační akt** (Popovič, 1975, s. 171). Ve své teorii překladu vychází z modelu komunikačního aktu a rozšiřuje ho o osobu překladatele (viz obr. 3), který překlad vytváří na základě interpretace výchozího textu (text č. 1) překódováním, při němž dochází k vytvoření nové jazykové a stylistické podoby a vzniká text nový (text č. 2) (Popovič, 1975, s. 171).

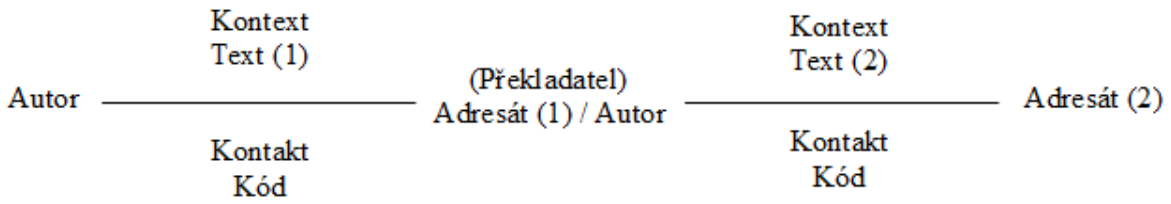

Obrázek 3: Modifikovaný model komunikačního aktu (Převzato z Popovič, 1975, s. 171)

Výchozí text (text 1) je překladatelem (adresát 1) analyzován a následně interpretován. Dochází k sémantické analýze výchozího textu a následné syntéze, vytvoření nového textu, který je cílovým textem (text 2) pro příjemce překladu (adresát 2) (srov. Gromová, 2009, s. 27–31). Do tohoto komunikačního procesu tedy vstupuje překladatel v roli adresáta výchozího textu, ale i původce textu cílového. Úkolem překladatele je dekódovat původní text a následně toto dekodované sdělení znovu zakódovat do cílového jazyka. Významným faktorem, který proces dle Popoviče ovlivňuje, jsou adresáti výchozího a cílového textu. Jde o více než o převod mezi dvěma jazyky (cílovým a výchozím), ale o přenos z jedné kultury do kultury jiné. Jedná se o tzv. mezikulturní faktor v překladu (Popovič,1975, s. 186). Na obrázku modifikovaného aktu komunikace by se tento faktor projevoval v *kontextu*, ve kterém text 2 vzniká.

Popis postupu při překladu jako k modifikovanému komunikační aktu není pro moji analýzu přímo prakticky využitelný, považovala jsem ale za podstatné ho zde uvést jako další praktickou ukázku způsobu, jak se z funkčního pohledu k procesu překladu přistupuje. Dle mého názoru může popis postupu při překladu pomoci pochopit, jakým způsobem

[58] Západní teoretici nebyli seznámeni s pracemi z východu, neboť ty byly většinou psány ve slovanských jazycích, a nikoliv v angličtině (Čeňková, 1980). J. Levý, který je u nás považován za zakladatele moderní teorie překladu (Čeňková, 1980, s. 9), spolu s dalším významným teoretikem překladu A. Popovičem se v našem prostředí věnovali teorii překladu uměleckých textů, který je však aplikovatelný obecně (Čeňková, 1980, s. 10; Knittlová, 2010, s. 222).

docházelo, či nedocházelo k překladu v analyzovaném vzorku a z jakého důvodu byla užita konkrétní překladatelská řešení.

4.1.2 Ekvivalence a adekvátnost

S termínem ekvivalence souvisí pojem **adekvátnost**, který je v různých translatologických pracích chápán různě: dle Vilikovského (2002) funkční přístup k překladu adekvátnost již zahrnuje (Vilikovský, 2002, s. 86), neboť adekvátnost je největší dosažená míra ekvivalence, která se vztahuje k celému textu, nikoliv částem „*jednotlivých složek*“ textu a v „*konečném důsledku to předpokládá využití jazykových prostředků, které se formálním charakterem nejednou liší od originálu*“ (Vilikovský, 2002, s. 85). Popovič (1975) chápe adekvátnost jako *„věrnost originálu v překladu“* (Popovič, 1975, s. 288). Hrdlička (2004) vymezuje adekvátnost jako různou míru ekvivalence a rozděluje překlad na doslovný, volný a adekvátní. Adekvátní překlad chápe jako překlad, který respektuje výchozí text, ale zároveň se přizpůsobujepotřebám nového cílového adresáta (Hrdlička, 2004, s. 21).

Podle jiných prací je nutnéroli ekvivalence a adekvátnosti v překladu oddělovat. Rozdíl mezi ekvivalencí a adekvátností je spatřován v tom, že ekvivalence je **vztah mezitextem výchozím a cílovým**, adekvátnost znamená výběr jazykových znaků, které sledují stanovený cíl s ohledem na účel překladu. Nutnost oddělení role ekvivalence a adekvátnosti je dána tím, že překlady mohou sloužit různým **účelům**.[59]

Právě účel je klíčovým pojmem v tzv. **teorii skoposu** (neboli účelu), podle které je hlavní cíl překladu nikoliv nalezení ekvivalentních prostředků, které by byly adekvátní **výchozímu textu**(srov. Popovič, 1975, s. 288), ale nalezení prostředků, které splní **účel překladu** pro určité zamýšlené příjemce překladu. Tento účel se může lišit od účelu, pro jaký byl výchozí text tvořen původně a překládat podle skoposu znamená vytvářet cílový text v cílovém prostředí s cílovým záměrem pro cílové publikum v cílových podmínkách (Knittlová, 2010, s. 222; Nord, 2006, s.43).

Ch. Nordová (2006), která se hlásí k této teorii, upravuje modifikovaný model komunikačního aktua přidává na místo výchozího textu, respektive na místo cílů autora výchozího textu, zadavatele překladu. Při překladu je pak jednou ze složek procesu překladu analýza, pro jaké cílové uživatele je cílový text určen (*translationbrief*). Na tomto základě se pak překladatel rozhoduje, jakým způsobem bude k překladu přistupovat (Nord, 2006, s. 58). Dle Kussmaula (1995) závisí funkce překladu na znalostech, očekáváních, hodnotách

[59] http://www.ilts.cz/cs/o-prekladech-a-prelozitelnosti-jako-rovny-s-rovnym-aneb-adekvatnost-a-ekvivalence-10869.htm (cit. 23. 7. 2015)

a normách příjemců cílového textu, kteří jsou ovlivněni kulturou a situací, v níž se nacházejí. Tyto faktory určují, jakým způsobem by případně funkce výchozího textu měla být změněna, neboť jednou z podmínek cílového textu je, že odpovídá funkci komunikace, které text slouží (srov. Čeňková, 1980, s. 48). Nordová (2006) vidí možnosti přístupu k překladu, pokud se liší kultura příjemců výchozího textu a textu cílového zásadně liší, (1) v transformaci textu takovým způsobem, aby byly respektovány socio-kulturní aspekty uživatelů cílového jazyka, nebo (2) nahrazením výchozích textových funkcí jejich metafunkcí, například v podobě poznámek pod čarou (Nord, 2006, s. 43).

Funkční přístup k překladu dle Vilikovského (2002) adekvátnost již zahrnuje (viz výše) a dle mého názoru ani pojetí teorie skoposu se s funkčním přístupem k překladu nevylučuje, neboť funkční přístup k překladu také zohledňuje funkci nejen výchozího textu, ale i funkci textu cílového (vzhledem k tomu, že kromě významu denotačního a konotačního zohledňuje funkční přístup i hledisko pragmatické) a může tedy zohlednit i funkci (účel) překladu. Proto v práci dále s pojmem adekvátnost nepracuji. Domnívám se ale, že některé cílové texty se při funkčním přístupu k překladu mohou více přibližovat (1) k výchozímu textu a jiné více, právě vzhledem k hledisku pragmatickému, (2) k funkci (účelu) překladu.

4.1.3 Směřování k normě překladu znakových jazyků

Ch. Stone (2009) v práci *Toward a Deaf Translation Norm* popisuje způsob překladu do britského znakového jazyka (BSL).

V teoretické části popisuje různé přístupy k překladu, některé z těchto přístupů jsou popsány v předchozí kapitole (např. Catford, Nida, Nord), dále popisuje tzv. teorii relevance (Stone, 2009, s. 2–6). Dle teorie relevance, reprezentované Sperberovou a Wilsonem (Wilson–Sperber, 2004), obsahuje každý text implicitní informace (informace, které nejsou výslovně vyjádřeny, ale jsou realizovány konotacemi) a je na osobě překladatele, v jaké podobě text interpretuje a následně převede do cílového jazyka. Dle této teorie překladatele ovlivňují adresáti překladu, neboť překladatel se musí vypořádat s tím, jaký informační základ mají adresáti překladu, a pokud mají informační základ jiný, než adresáti výchozího textu, musí vyrovnat tyto rozdíly (Wilson–Sperber, 2004, s. 623). Čeňková (1980), která zastává funkční přístup k překladu, v souvislosti s překlady mluvených jazyků uvádí, že v určitých případech je nutné *„upravit překládaný text tak, aby obsahoval i to, co novému adresátu v informačním základu chybí“* (Čeňková, 1980, s. 43).

V teorii relevance spatřuje Stone užitečný kontext pro pochopení překladu znakových jazyků (Stone 2009, s. 24). Tento přístup k převodu sdělení v oblasti znakových jazyků potvrzují dle Stonea novější a teoreticky orientované práce věnované tlumočení znakových jazyků (např. Napier, 2011), které považují za zásadní převedení smyslu (*sense-for-sense*), nikoliv formy (Stone, 2009, s. 38). V duchu funkčního přístupu přistupují k hledání ekvivalentu usilují o nalezení vyjádření, které má na adresáta stejný efekt, jako má výchozí text na své původní adresáty (*equivalent effect*). Jako příklad uvádí překlad vyjádření *„Někdo zazvonil na zvonek u dveří“*[60]do BSL ve významu: *„Někdo stiskl zvonek a světlo nad dveřmi se rozblikalo“* (Stone, 2009, s. 39). Zde je tedy jako ekvivalentní prostředek použito vyjádření, které odkazuje sice k jinému denotátu (zvuk zvonku, světelná signalizace), potřebné konotace (signalizace příchodu návštěvy) však zůstávají z hlediska pragmatického změnou denotátu zachovány, neboť cílový text je upraven takovým způsobem, aby vyjádření odpovídalo kulturním zvyklostem neslyšících a jejich zkušenostem se světem.

Právě otázka, kdo jsou cíloví uživatelé překladu a jaké mají sociokulturní zázemí, má být dle Stonea zohledňována. Vychází přitom z poznatků, ke kterým dospěl ve svém výzkumu převodu sdělení do BSL překladateli zpráv v televizi. Stone uvádí, že překladatelé (a tlumočníci) zužitkovávají své zkušenosti z komunity (kde působili jako slyšící tlumočníci či neslyšící překladatelé) a výchozí texty adaptují, přizpůsobují, neboť předpokládají informační deficit, menší informační základ, oproti adresátům výchozího textu (Stone, 2009, s.115–121).

Tento přístup je ve shodě s přístupem Nidy (1964), viz s. 46 a odpovídá funkčnímu přístupu k překladu. V závěrečné analýze tedy neodděluji od sebe přístupy k překladu dle Stonea a další výše uvedené přístupy, neboť se zakládají na stejném principu. Výzkum Stonea ukazuje, že tendence k funkčnímu přístupu k překladu není jen doménou jazyků mluvených a je na místě při analýze cílového textu, kterou provádím v následující kapitole, z funkčního přístupu k překladu vycházet i v případě jazyků znakových.

[60] „*He rang the doorbell.*“ (Stone, 2009, s. 39)

5 Analýza

Východiskem pro tuto práci je otázka, jakým způsobem jsou do českého znakového jazyka přeloženy české texty, které jsou psané a formální a jejichž vznik je podmíněn stylotvornými faktory, které významným způsobem ovlivňují jejich podobu a jež jsem vzhledem k situaci komunity neslyšících označila v kapitole 1 jako nové (např. nepřítomnost adresáta, monologická situace, vyvázanost z komunikační situace atd.).

Jako vzorek formálních textů přeložených do českého znakového jazyka, který jsem podrobila analýze, jsem si vybralatexty, které vznikly překladem česky psaných formálních textů pro pořad České televize *Zprávy v českém znakovém jazyce* (popis vzorku viz kapitolu 3).

Převážná část analýzy vzorku spočívala ve srovnávací analýze, ve které jsem se zaměřila na (1) vybrané způsoby překladu z **lexikální roviny** výchozího textu, (2) **prostředky koherence a koheze** výchozího a cílového textu a na **způsoby** (3) **textové a** (4) **tematické kompozice** ve výchozím a cílovém textu. V této části práce představuji jaké prostředky a postupy se v textech objevily a uvádím jejich příklady. Každé oblasti odpovídá jedna podkapitola.

K jevům, které jsem v analýze pojmenovala, přistupuji z pohledu funkčního, jednotlivá překladová řešení nahlížím na rovině lexikální z hlediska významového (denotačního a konotačního) a pragmatického (viz kapitolu 4) a z pohledu situačně podmíněných významů (registru). Na rovinách vyšších se soustředím na propoziční obsah výpovědí a na styl (výsledek výběru užitých prostředků) (srov.Knittlová, 2010, s. 220–227). V rámci srovnávací analýzy vybírám příklady v nichž se projevují i systémové **shody a rozdíly** českého jazyka a českého znakového jazyka v cílovém přeloženém textu a ukazuji na nich, jak se do cílového textu promítají **socio-kulturní specifika** komunity neslyšících. Pokud je to relevantní, nahlížím na překladová řešení z hlediska tendencí k explicitaci/implicitaci[61].

Příklady, které jsem vybrala a okomentovala a uvádím je zde jako ilustrační, byly vybrány ze vzorku, který je součástí přílohy (způsob zápisu cílového textu atd. viz kapitolu 3), kde je možné nalézt i další příklady těchto konkrétních způsobů překladu.

[61] Pro použití pojmů-termínů **explicitnost/implicitnost**, respektive **explicitace/implicitace**, vycházím z pojetí K. Hausenblase (1972), který chápe explicitnost jako „*výslovné vyjádření něčeho*“, naproti tomu implicitní vyjádření chápe jako takové, „*z něhož se vyrozumívá něco, co je ve významu (smyslu) řečeného zahrnuto a co může být interpretováno, co však není vyjádřeno výslovně*“ (Hausenblas, 1972, s. 100). Hausenblas výslovné vyjádření chápe jako (1) „*pojmenování jevu, jeho označení samostatným (specifickým, právě danému jevu „věnovaným“) pojmenováním*“, „*specifickou složkou pojmenování*“ nebo (2) „*konstruováním výpovědi, jejímž předmětem (denotátem) je právě daný jev*“ (Hausenblas, 1972, s. 100).

Příklady v příloze jsou označeny zvýrazněním, nejsou však již komentovány tak jako příklady uvedené níže.

Zda překlad je, či není funkčně ekvivalentní a další závěry, které činím v úvahách nad užitými překladovými řešeními, jsou pouze hypotézou, jejíž platnost by bylo nutné ověřit. Abych mohla učinit určité závěry, bylo by nutné provést analýzu spontánní komunikace neslyšících v intrakulturním prostředí či jiných textů stejného druhu v českém znakovém jazyce a doložit moji hypotézu na konkrétních příkladech, neboť nemáme dostupné normativní příručky ani jiné relevantní popisy v takovém rozsahu, abych mohla zjištěná překladová řešení vzájemně porovnat. Vzhledem k tomu, že tato práce byla zaměřena na popis užitých prostředků v překladu a jejichž zpracování bylo značně náročné, další srovnávací analýzu jsem neprovedla, vycházím tedy pouze z vlastní zkušenosti z komunikace s neslyšícími a z rozhovorů s neslyšícími rodilými uživateli českého znakového jazyka, kteří jsou lingvisticky poučeni.

V **analýze cílového textu**, kde se zabývám otázkou, zda je cílový text v českém znakovém jazyce uzuální atd. (viz kapitolu 4.1), se zamýšlím nad tím, zda způsob překladu vychází vstříc úzu užívání českého znakového jazyka v intrakulturní komunikaci a zda se v cílových textech neobjevují prostředky či postupy, které by mohly tvořit stylovou normu formálních textů v českém znakovém jazyce. K této tezi předkládám několik příkladů, které by mohly být podkladem k dalšímu zkoumání ve věci například nového registru v českém znakovém jazyce pro žánr zpravodajský, i tato část je však pouze hypotézou.

V závěrečné části se vyslovuji – opět formou hypotézy – k odlišnostem textů vzniklým **překladem** nebo **tlumočením** na základě faktorů, které jsem popsala v kapitole 2.2.1. Odlišné způsoby převodu demonstruji na konkrétních příkladech jevů identifikovaných a popsaných v kapitolách 5.1–5.4.

5.1 Rovina lexikální

Na rovině lexikální jsem se zaměřila na (1) pojmenování, která jsou do českého znakového jazyka přeložena opisem, dále na (2) způsob překladu vlastních jmen a (3) způsoby překladu pomocí konverzivnosti.

Excerpované příklady uvádím v minimálním kontextu, aby bylo zřejmé, že komentovaný příklad není kompenzován v jiné části zprávy, příklad proto uvádím v úseku, kterému odpovídá celá jedna zpráva a který nazývám překladovou jednotkou. Pojmenování v českém textu a k němu odpovídající překlad v textu cílovém vyznačuji v textu zvýrazněním

a podržením pojmenování v obou textech.

Utěchto vybraných excerpovaných příkladů významy pojmenováníve výchozím textucituji ze slovníku, a tento jejich význam porovnávám s vyjádřením užitým v cílovém textu. Vzhledem k tomu, že nepracuji s pojmenováními izolovanými, ale v určitém kontextu, vybírám ty slovníkové definice, které jsou vzhledem ke kontextu relevantní. Jako hlavní zdroj mi sloužila *Internetová jazyková příručka* Ústavu pro jazyk český Akademie věd, ve které jsem významy slov vyhledávala[62]. Slovníkové definice opatřuji pro úsporu místa pouze obvyklou zkratkou: *Akademický slovník cizích slov* – ASCS, *Slovník spisovného jazyka českého* – SSJČ a *Slovník spisovné češtiny* – SSČ. Vzhledem k tomu, že jsem pracovala s velkým množstvím slov, které jsem při analýze překladových jednotek vyhledávala a především proto, že se jedná o oficiální příručku Akademie věd, nekonfrontovala jsem vyhledané významy se slovníky tištěnými, proto není v závorkách za zkratkou slovníku uveden rok a číslo stránky. Pro interpretaci vyjádření v českém znakovém jazyce jsem využila konzultací s rodilými mluvčími českého znakového jazyka, kteří jsou lingvisticky poučení, s tlumočníky českého znakového jazyka a vlastní znalosti českého znakového jazyka, neboť nemáme dostupné kvalitní výkladové slovníky českého znakového jazyka.

5.1.1 Způsob překladu do českého znakového jazyka opisem

V této části provádím srovnávací analýzu výchozího a cílového textu a zaměřuji se na překlad pojmenování v českém jazyce, která byla do českého znakového jazyka přeložena pomocí opisu. Inspirující je pro mne v tomto ohledu přístup tzv. lipské školy, která na překlad nahlížela jako na dílčí lingvistickou disciplínu a většinu pozornosti soustředila na ekvivalenty na rovině lexikální, které rozděluje podle toho, (1) zda je možné nahradit jednotku výchozího jazyka jednotkou v jazyce cílovém (totální ekvivalence), např. *lingvistika – jazykověda*, (2) zda má jeden výraz ve výchozím jazyce více ekvivalentních jednotek v jazyce cílovém (fakultativní ekvivalence), např. *cena* se do angličtiny přeloží jako *value* (hodnota) a *price* (peněžní hodnota například zboží) a *prize* (výhra), (3) zda výchozí jazyk disponuje více výrazy ekvivalentními k jedné jednotce v jazyce cílovém (aproximativní ekvivalence), např. české slovo *nebe*, *obloha* a německé *Himmel*, (4) zda ekvivalentní jednotka mezi jazyky neexistuje (tzv. nulová ekvivalence) (Vilikovský, 2002, s. 31, srov. Gromová, 2009, s. 51, Čeňková, 1980, s. 47).

Pokud bychom vycházeli z terminologie lipské školy, soustředím se na příklady nulové

[62] http://prirucka.ujc.cas.cz (cit. 28. 7. 2015)

ekvivalence v cílovém jazyce, tedy na pojmenování v českém jazyce, která označují pojmy, které nemají v českém znakovém jazyce konkrétní ustálené pojmenování (znak) a do českého znakového jazyka jsou přeložena (dle mého názoru nekonvencionalizovaným[63]) opisem. Termín nulová ekvivalence však v práci v tomto významu nepoužívám.[64] Pojetí lipské školy spatřuji v určitých ohledech jako problematické, neboť je příliš orientováno na rovinu lexikální, přičemž ekvivalentní vyjádření v cílovém textu může být i z jiné jazykové roviny, než jak je tomu v textu výchozím (viz Catford, 1965), dálese domnívám, že na příklady ekvivalentů je nahlíženo v pojetí lipské školy bez potřebného kontextu a zohlednění socio-kulturní jinakosti uživatelů obou jazyků.

5.1.1.1 Charakteristika základních pojmů užívaných v analýze

V analýze na rovině lexikální, kde jsou pojmenování do českého znakového jazyka přeložena opisem, nahlížím na tento způsob vyjádření z hlediska možného posunu směrem k větší specifikaci a konkretizaci. Tyto pojmy-termíny si vymezuji následujícím způsobem:

Pojmy **specifikace a generalizace** chápu jako vyjádření míry nadřazenosti a podřazenosti (Jelínek, 1996, s. 760). V případě generalizace jde o vyjádření, „*které ještě dostačuje k dosažení komunikačního cíle*“, a v případě specifikace jde o vyjádření, „*které vřazuje pojmenovávaný předmět, jev nebo vztah do úže vymezené množiny*“ (Jelínek, 1996, s. 760). Za generalizovaný význam se označuje vyjádření obecnější, specifikovaný význam je obsažen v tomto významu obecnějším, je však navíc „*obohacen o další specifikující významové rysy*“ (Hladká, 1996, s. 82).

Vymezení pojmů **abstraktnost a konkrétnost**, přestože běžně užívaných, se ukazuje jako ne zcela jednoznačné, dochází například ke ztotožňování abstrakce s generalizací (Filipec–Čermák, 1985, s. 56). Pro potřeby této práce chápu **konkretizaci** jako vyjádření, které referuje k smyslově vnímatelným skutečnostem a je spojeno s názornou představou. To přitom není v rozporu s přístupem Filipce a Čermáka v *České lexikologii* (1985), kde se s termíny konkréta a abstrakta pracuje především v souvislosti se substantivy: konkréta pojmenovávají substance jakožto „*nositele vlastností a dějů, smysly vnímatelné a spojené s názornými představami*“, abstrakta označují *„vlastnosti, děje a stavy pojaté jako samostatné substance“* (Filipec–Čermák, 1985, s. 97). V mém pojetí však chápání konkretizace není

[63] Nejedná se tedy o *složeniny* (srov. Macurová-Nováková, 2008, s. 283).

[64] Nulovým ekvivalentem v práci označuji taková vyjádření, která byla v procesu překladu vypuštěna, nebo naopak přidána, které ale dle mého názoru nesouvisejí s odlišností českého a českého znakového jazyka či s rozdíly socio-kulturními (příklady nulové ekvivalence viz kapitolu 5.5).

omezeno pouze na substantiva, ale i na jiné slovní druhy a z roviny lexikální je dále rozšířeno na rovinu lexikálně-syntaktickou.

5.1.1.2 Opis odpovídající slovníkové definici

Prvním z typů překladu opisem je použití vyjádření v českém znakovém jazyce, které odpovídá slovníkové definici pojmu v českém jazyce.

Tabulka 4: Příklad překladu opisem odpovídajícím slovníkové definici českého pojmenování (překladová jednotka č. 68)

výchozí text v ČJ	**zápis cílového textu v ČZJ**
K Filipínám se blíží další **tajfun** Matmo. Nad severním okrajem hlavního ostrova Luzon by se měl přehnat v úterý. V zemi zatím pokračuje odstraňování škod a sčítání obětí tajfunu Rammasun. Ten si podle posledních informací minulý týden vyžádal skoro 100 obětí.	STÁT FILIPÍNY BYLO SILNÝ VÍTR PRŠET HURIKÁN JMÉNO r BYLO STÁT-SE MINULÝ TÝDEN DNES TAM ZNIČIT++ UKLIDIT TAKY LIDÉ MRTVÝ POČÍTAT BYLO PŮVODNÍ INFORMACE MINULÝ-TÝDEN OZNÁMIT LIDÉ MRTVÝ SKORO 100 ALE TENTO BUDE ZASE **SILNÝ VÍTR PRŠET KLF (ze strany na stranu)** JMÉNO m BLÍŽIT-SE VYPADAT OSTROV l TAM UŽ ZAČÍT ZÍTRA HURIKÁN-BLÍŽIT SE
Komentář: *Tajfun* je definován jako *„regionální název pro tropický cyklon vznikající v oblasti Jihočínského moře a Filipín“* (ASCS), *„cyklon u jihoas. pobřeží“* (SSČ), *„cyklón tropických oblastí“* (SSJČ). Cyklon jako *„ničivá vichřice, smršť“* (ASCS), *„ničivý vzdušný vír v tropických mořích mezi Arábií a Indií“* (SSČ), *„vzdušný vír velké rychlosti (100 km za hodinu) vyskytující se v tropických mořích a působící rozsáhlé škody“* (SSJČ). Do cílového jazyka je *tajfun* přeložen opisem, který znamená *velmi silný vítr a déšť*, dále klasifikátorem, který znamená, že *poryvy větru jsou velmi silné, ale také že vítr je tak silný, že se hýbe s objekty*. Domníváme se, že použitý opis v cílovém textu v překladové jednotce odpovídá slovníkové definici *tajfunu*, respektive cyklonu. Přidán je však znak PRŠET.	

Tabulka 5: Příklad překladu opisem odpovídajícím slovníkové definici českého pojmenování (překladová jednotka č. 157)

výchozí text v ČJ	**zápis cílového textu v ČZJ**
V celém Česku se podle **meteorologů** tvoří náledí, výstraha začala platit od dnešních 17 hodin do zítřejších devíti ráno. V polohách nad 600 metrů nad mořem už od odpoledne sněží. V Jizerských horách, Krkonoších, Jeseníkách a Beskydech napadne až patnáct centimetrů. Kvůli silnému větru se na silnicích navíc tvoří sněhové jazyky.	**ODBORNÍK PRO POČASÍ** VARUJÍ NAŠE ČR CELÁ POZOR NÁLEDÍ VAROVÁNÍ PLATÍ UŽ OD DNES 5 HOD ODPOLEDNE DO ZÍTRA 9 HOD RÁNO KOPEC 600 M NAD UŽ OD ODPOLEDNE SNÍH, OBLAST JIZERSKÉ HORY KRKONOŠE JESENÍKY + BESKYDY SNÍH MŮŽE AŽ 15 CM TAM++ SILNICE KVŮLI VÍTR SILNÝ MŮŽE SNÍH ZATÁČKA
Komentář: Termín *meteorology* znamená *„odborník v meteorologii“* (ASCS, SSČ, SSJČ), meteorologie je *„nauka o počasí“* (SSJČ). Do cílového jazyka je *meteorology* přeložen jako *odborník zabývající se počasím*. Tento opis odpovídá slovníkové definici a do jisté míry bychom mohli tento způsob opisu považovat za konvencionalizovaný (mající rysy termínu), neboť například názvy dalších profesí se tvoří znaky ODBORNÍK PRO a znakem pro oblast, kterou se tento odborník zabývá (Nováková, 2014). Domníváme se však, že tato forma znaku v ČZJ je natolik vypovídající o jeho obsahu, že nemusí být cílovými příjemci sdělení za termín považován.	

Tabulka 6: Příklad překladu opisem odpovídajícím slovníkové definici českého pojmenování (překladová jednotka č. 35)

výchozí text v ČJ	**zápis cílového textu v ČZJ**
Mezinárodní pátrací týmy zřejmě našly – dvě velké části – zříceného indonéského letadla. Mohly by je přivést – i k černým skříňkám a k objasnění nehody, při které zemřelo 162 lidí na palubě. Těla většiny z nich záchranáři stále hledají. Poslední vyjádření **meteorologů** podporují teorii, že stroj havaroval kvůli počasí. Indonéské úřady mezitím oznámily, že společnost Air Asia neměla v den nehody k letu ze Surabaji do Singapuru povolení.	STÁT INDONÉSIE BYLO PŘED-PÁR-DNY STÁT SE LETADLO PÁD V-TOM LIDÉ CELKEM KLF (osoba++) 162 PLNÝ ASI MRTVÝ MEZINÁRODNÍ TÝM++ PRO HLEDAT TAM OBLAST MOŘE UŽ ASI NAJÍT LETADLO 2 ČÁSTI ZNIČENÍ++ TÝM ONI DOUFAT POVÉST NAJÍT ČERNÝ SKŘÍŇ POKUD ANO BUDE ZJISTIT PŘESNĚ ODKUD STÁT TAM LIDÉ MRTVÝ TĚLO ZÁCHRANÁŘ KLF(osoba++) STÁLE HLEDAT **ODBORNÍK KLF(osoba)++ PRO POČASÍ** POVÍDAT LETADLO PÁD ASI KVŮLI POČASÍ INDONÉSIE JEHO ÚŘAD JEŠTĚ PŘIDAT INFORMACE OZNÁMIT ŽE FIRMA LETADLO a JEJI LETADLO V TOM PÁD ONI POVOLENÍ ODLET OD s DO SINGAPUR NEMÁ ON BEZ-POVOLENÍ ODLET
Komentář: Termín *meteorolog* v tomto příkladu, kde je též použit opis, který znamená *odborník na počasí*, v tomto opisném vyjádření je však ještě přidán znak ve významu osoba (respektive osoby), který ve příkladu v překladové jednotce č. 157 (viz výše) pro opis pojmenování *meteorolog* neobsahuje.	

Tabulka 7: Příklad překladu opisem slovníkové definice českého pojmenování (překladová jednotka č. 7)

výchozí text v ČJ	**zápis cílového textu v ČZJ**
Vůdce zakázaného Muslimského bratrstva Muhammad Badía dalších 13 členů islamistického hnutí zřejmě trestu smrti neuniknou. Egyptský soud potvrdil v březnu vynesený rozsudek za údajné **podněcování** k vraždám při protestech z roku 2013. Po konzultacích s náboženskou autoritou vyhlásil soudce konečný verdikt ve státní televizi. Odsouzení se ještě mohou odvolat k nejvyššímu civilnímu soudu.	SKUPINA JMÉNO MUSLIM BRATRSTVA TO HLAVNÍ ŘÍDIT VEDOUCÍ OSOBA b-a-d-í PLUS 13 OSOBA VŠICHNI BYLO ROK 2013 EGYPT SNAŽIT **TAHAT PROVOKACE++**UŽ LIDÉ PROBLÉMY KRIZE DEMONSTRACE KVŮLI TO TO LIDÉ DOST MRTVÝ ŘÍKAT SKUPINA PLATIT VRAŽDA SOUD BYLO ROZHODNUTÍ DÁT TREST SMRT ONI ODVOLAT PODAT PŘEDTÍM BŘEZEN SOUD ZASE ROZHODNUTÍ TREST PLATIT ZŮSTÁVAT POTOM SOUDCE OSOBA BYLO SETKAT NÁBOŽENSTVÍ OSOBA VŮDCE JEDNÁNÍ TREST SMRT DÁT DOBŘE TEN ANO SOUHLASIT POTOM EGYPT TELEVIZE JEHO OZNÁMIT PLATIT TREST BUDE ALE ONI MOCT JEŠTĚ ODVOLAT PODAT CIVILNÍ SOUD UVIDĚT
Komentář: *Podněcování* definuje SSČ jako *„dát podnět, vyvolat, povzbudit, pobouřit, poštvat, navést“*. Domníváme se, že opisné vyjádření v ČZJ, které je ve významu *snažit se získat lidi provokovat je k nějaké reakci*, by bylo možné považovat za odpovídající slovníkové definici. Domníváme se, že znaky PROVOKOVAT a TAHAT nejsou ani více konkrétní než slovníková definice a ani v ČZJ neposkytuje vyjádření konkrétnější názornou představu, jak k podněcování docházelo.	

Překlad odpovídající **slovníkové definici** dále například v překladových jednotkách č. 34 a 158.

5.1.1.3 Specifikace

Dalším z typů překladu pomocí opisu jsou taková vyjádření, která odpovídají pouze části slovníkové definice pojmenování v českém jazyce a dochází tak ke specifikaci významu.

Tabulka 8: Příklad překladu specifikací českého pojmenování (překladová jednotka č. 5)

výchozí text v ČJ	zápis cílového textu v ČZJ
V univerzitním areálu keňské metropole Nairobi vybuchl **transformátor**. Jeden student přišel o život, nejméně sto dalších bylo zraněno v tlačenici. Studenty výbuch vyděsil. Nejspíš si mysleli, že by mohlo jít o další teroristický útok. Před 10 dny ve městě GARISA radikálové z organizace Šabáb zabili 142 školáků. Příčina dnešní exploze není zatím jasná.	STÁT KEŇA MĚSTO n UNIVERSITA BUDOVA AREÁL TAM MÍT **ELEKTRIKA NABÍJET OBROVSKÝ NABÍJET ROZVÁDĚT-ELEKTŘINU** TEN STÁT SE VÝBUCH JEDEN STUDENT OSOBA ZEMŘÍT DALŠÍ LIDÉ OSOBY PŘES 100 ÚRAZ KVŮLI VÝBUCH ONI ŠOK UTÍKAT KLF(zmateně pobíhat) PADAT PROTO ÚRAZ TAKY KVŮLI ONI ŠOK DŮVOD PŘED 10 DNÍ PŘED MĚSTO g BYLO STÁT SE TERORISTA SKUPINA š-á-b-a-b ONI UDĚLAT TERORISTA++ ŠKOLA OSOBY CELKEM 142 ZEMŘÍT PROTO TEĎ ONI MYSLET TAKY TAM-I-TAM DNES PRŮZKUM PROČ STÁT-SE VÝBUCH ZATÍM PŘESNĚ NEVĚDĚT
Komentář: ASCS a SSJČ definuje *transformátor* jako *„netočivý stroj na indukční přeměnu (transformaci) střídavého proudu určitého napětí v střídavý proud stejné frekvence, ale zprav. se změněným napětím“*, SSČ jako *„zařízení k přeměně napětí n. intenzity střídavéhoelektr. proudu“*. V textu cílovém je použito opisné vyjádření, které bychom mohli považovat za specifikaci, neboť opis je ve významu *velké elektrické zařízení, do kterého jsou další přívody elektrického proudu a které elektřinu dál rozvádí*, tento význam je ve pojmenování *transformátor* obsažen. V opisu se objevuje část ze slovníkových definic: jedná o zařízení a v tomto zařízení dochází „k něčemu“ s elektrickým proudem, opis však neobsahuje informaci, že zařízení slouží k přeměně napětí, což je v daném kontextu však nepodstané. Vyjádření v ČZJ nemá podobu termínu.	

Tabulka 9: Příklad překladu specifikací českého pojmenování (překladová jednotka č. 3)

výchozí text v ČJ	zápis cílového textu v ČZJ
Ministerstvo práce a sociálních věcí připravuje návrh na zřízení **institutu** dětského ombudsmana. Česká republika je jednou z posledních čtyř evropských zemí, kde ještě nefunguje. Jeho ustavení doporučuje i výbor OSN pro práva dítěte. Instituce by měla dohlížet naochranu a prosazování práv dětí. Podle představy ministra pro lidská práva Jiřího Dienstbiera by se nový dětský ombudsman věnoval nejen konkrétním stížnostem, ale připravoval i návrhy změn zákonů a opatření ve prospěch dětí.	MINISTERSTVO PRÁCE PLUS SOCIÁLNÍ VĚCI TEN PLÁN PŘIPRAVIT **ZALOŽIT SKUPINA PRO** OMBUDSMAN KLF(OSOBA) ZÁMĚR DĚTI JEHO PRÁVO MÍT DOSPĚLÝ LIDSKÝ PRÁVO ZÁMĚR MINISTR OSOBA d-i-e-n-s-t-b-i-e-r TEN POVÍDAT ANO LEPŠÍ ZALOŽIT SKUPINA PRO DĚTI ZÁMĚR OSOBA POUZE STÍŽNOSTI PODAT++ NE TAKY RŮZNÝ ZÁKON PODMÍNKA CÍL ZÁMĚR DĚTI PROTO TO o-s-n VÝBOR JEHO UŽ PŮVODNÍ MU ČESKO DOPORUČIT ZALOŽIT SKUPINA DŮVOD e-u OBLAST VŠICHNI MÍT++ ALE NEMÍT V-TOM ČESKO JÁ PLUS 3 STÁT TAM++ PROTO DOPORUČIT ZALOŽIT SKUPINA
Komentář: Pojmenování *institut* definuje ASCS jako 1. *„ústav, zvl. vědecký n. vzdělávací“*, 2. *„soubor právních norem upravujících urč. otázku“*, 3. *„duchovní neřeholní společenství žijící civilním způsobem ve světě a pečující zprav. o staré, nemocné a o mládež“*, SSČ jako *„ústav“*. Domníváme se, že opisné vyjádření v ČZJ ve významu *oddělení, které se bude zabývat* význam slova institut v tomto kontextu vystihuje, neboť vyjádření ve výchozím textu v českém jazyce *„zřízení institutu dětského ombudsmana“* znamená, že bude založena pracovní skupina (pracoviště), což odpovídá slovníkové definici ASCS ve významu 1. Uvažovat bychom ale mohli v tomto případě o specifikaci významu, neboť *institut* má v tomto kontextu jistě větší významový rozsah (bude mít nějaké pravomoce a například bude upravovat určité otázky, viz ASCS, význam č. 2).	

Překlad pomocí **specifikace** dále například v překladových jednotkách č. 2, 25, 68, 75, 158.

5.1.1.4 Konkretizace

Posledním identifikovaným a pojmenovaným způsobem překladu v analyzovaného vzorku pomocí opisu je konkretizace. Jde způsoby vyjádření, které přesně popisují, jak určitá situace, předmět, nebo činnost vypadala, nejčastěji pomocí klasifikátorů, specifikátorů tvaru a velikosti a jejich umisťováním do znakovacího prostoru.

Způsob překladu opisem, při kterém dochází ke konkretizaci, se v překladech objevuje často ve spojení se specifikací. V těchto příkladech je tedy pojmenování v českém jazyce přeloženo opisem, který je specifičtější než pojmenování ve výchozím textu, a tato specifikace je zároveň konkretizací.

Tabulka 10: Příklad překladu konkretizací českého pojmenování (překladová jednotka č. 8)

výchozí text v ČJ	**zápis cílového textu v ČZJ**
Ruský motorkářský klub Noční vlci blízký prezidentu Putinovi přijede do Berlína. Z Moskvy má vyrazit koncem dubna. Motorkáři svou jízdou chtějí oslavit sovětské vítězství ve válce s nacistickým Německem. Polští odpůrci Putinovy politiky už na sociálních sítích slibují proti jejich průjezdu **protesty**. Skupina má v plánu jet mimo jiné i přes Česko a Slovensko.	RUSKO MOTORKA KLUB SKUPINA JMÉNO NOC VLK ONI FANOUŠEK RUSKO PUTIN ON TAKY SPOJENEC BUDE V-BLÍZKÉ-DOBĚ VÝROČÍ VZPOMÍNKA VĚC DOBA DÁVNO NACISTA VÁLKA RUSKO VYHRÁT NACISTA ZMIZET JAKO OSLAVA PROTO SKUPINA MOTORKA ONI PLÁN CHTÍT MOTORKA PUTOVÁNÍ OD RUSKO MOSKVA JEZDIT AŽ CÍL BERLIN V-TOM NĚMECKO ALE POLSKO LIDÉ ONI NELÍBÍT UŽ TAM INTERNET ŘÍKAT SOCIÁLNÍ SÍŤ DOHODA PLÁN CHTÍT **PROTEST** BUDE MOTORKA JEZDIT **LIDÉ KŘIČET NADÁVAT TRANSPARENT-ZVEDAT PROTI** TAKY SKUPINA PLÁN BUDE PŘES ČESKO NAŠE TAKY SLOVENSKO
Komentář: *Protest* může být *„ústní n. písemné přednesení námitek, nesouhlasu, odporu proti někomu, něčemu, protestování, ohrazení, odpor, námitka“* (ASCS), SSJČ dále uvádí *„ústní n. písemné přednesení námitek n. nesouhlasu s něj. ustanovením, rozhodnutím n. činem“*, který je uskutečněn protestováním, *„slovy n. gesty projevený nesouhlas n. odpor proti někomu“* a dále čin *„konaný na znamení protestu“*. V cílovém textu je použit znak PROTEST, dále v textu však následuje vyjádření ve významu *lidé budou křičet s transparenty nad hlavou*. Vyjádření v cílovém textu překladu poskytuje konkrétní názornou představu, jak bude protest vypadat, proto ho můžeme považovat za konkretizaci. Ve výchozím textu popis formy plánovaného protestu či průběhu protestu není uveden. Překladatel si mohl dohledat, jak protest bude vypadat, nebo mohl vycházet z vlastní zkušenosti či určité představy protestu. V tomto případě ale může dojít k předání informace, která je v rozporu s realitou. Překladatelova zkušenost či představa může být zavádějící, neboť protesty mohly probíhat například	

formou sbírání podpisů.

Tabulka 11: Příklad překladu konkretizace českého pojmenování (překladová jednotka č. 34)

výchozí text v ČJ	**zápis cílového textu v ČZJ**
Poblíž muničních skladů ve Vrběticích včera policejní hlídky zaslechly několik slabých ran – celý terén tak dnes prozkoumali pyrotechnici. Zatím údajně nic nenasvědčuje tomu, že by rány pocházely ze střeženého prostoru – pravděpodobně je způsobila **zábavní pyrotechnika**, kterou někdo použil v přilehlých obcích.	ZLÍN OBLAST OBEC VRABEC TAM MÍT SKLAD PRO VYBUŠNINA VČERA POLICEJNÍ HLÍDKA KLF(osoba)++ SLYŠET TAM BYLO NĚKOLIK SLABÝ RAN DNES ODBORNÍK KLF(osoba) PRO VÝBUCH BYLO OBLAST PROHLÉDNOUT ZATÍM NAJÍT RÁNA NIC POVÍDAT VYPADAT OD VEDLE OBEC OBLAST BYLO NĚKDO RÁNA V-TOM **KLF(malý ohňostroj) VYBUCHOVAT ZÁBAVA JEN-TAK** RÁNA
Komentář: Pro pojmenování *zábavní pyrotechnika* výchozí české překladové jednotky byl použit jako ekvivalentní klasifikátor, který popisuje, co se se zábavní pyrotechnikou dělá – *malý ohňostroj*. Tento způsob překladu považuji za konkretizaci.	

Tabulka 12: Příklad překladu konkretizací českého pojmenování (překladová jednotka č. 154)

výchozí text v ČJ	**zápis cílového textu v ČZJ**
Údajná lihová mafie vedená Radkem Březinou získala falešnou **denaturací** až 30 milionů litrů nelegálního lihu. Tvrzení obžaloby dnes u krajského soudu v Olomouci potvrdil Březinův bratr Tomáš. Popsal taky, jak společnost Moravia Chem ukrývala líh před celníky. Sedm lidí podle obžaloby připravilo stát na daních o rekordních šest miliard a sedm set milionů korun.	KRAJSKÝ SOUD MÍSTO OLOMOUC BYLO ŘEŠENÍ VĚC MUŽ JMÉNO r BŘEZINA KLF(osoba) ON MAFIE PODVOD **VÝROBA ALKOHOL PŘÍSADY ALKOHOL JEHO POSTUP NEDBALÝ NAČERNO** DNES BYL ÚČAST BRATR JEHO TOMÁŠ POVÍDAL ANO ON BYLO PODVOD AŽ 30 MILIONŮ LITRŮ LÍH ALKOHOL LOGO BEZ NAČERNO TAKÉ POVÍDAL FIRMA MORAVIA CHEMIE PŘIJDE KONTROLA POLICIE CELNÍCI ALKOHOL SCHOVAT JAK KDE POSTUP INFO OZNÁMIL OBŽALOBA POVÍDALA STÁT KVŮLI SEDM LIDÉ ŠKODA VYSOKO 6 MILIARD 700 MILIONŮ KORUN
Komentář: Termín denaturace znamená *„záměrné znečištění, kt. má zabránit zneužití urč. látek (k požívání)“* (ASCS). V cílovém textu je přeložen opisem, který znamená *postup při výrobě alkoholu nebyl podle předpisů, byly použity neodpovídající přísady*. Významnou roli zde hraje mimika, která není ze zápisu patrná, ale ze které na základě analýzy videozáznamu vyplývá, že látky (přísady) neodpovídaly správnému postupu. Tento opis odpovídá části slovníkové definice termínu, ve vyjádření v českém znakovém jazyce se však již neobjevuje informace, k čemu znečištění slouží. Způsob vyjádření v českém znakovém jazyce bychom tedy mohli považovat za specifikaci, neboťv překladu se objevuje jeden z rysů *denaturace*, zároveň bychom tento způsob vyjádření mohli považovat za konkretizaci, neboť referuje k smyslově vnímatelným skutečnostem a je spojeno s názornou představou.	

Tabulka 13: Příklad překladu konkretizací českého pojmenování (překladová jednotka č. 5)

výchozí text v ČJ	zápis cílového textu v ČZJ
V univerzitním areálu keňské metropole Nairobi vybuchl transformátor. Jedenstudent přišel o život, nejméně sto dalších bylo **zraněno v tlačenici**. Studenty výbuch vyděsil. Nejspíš si mysleli, že by mohlo jít o další teroristický útok. Před 10 dny ve městě GARISA radikálové z organizace Šabáb zabili 142 školáků. Příčina dnešní exploze není zatím jasná.	STÁT KEŇA MĚSTO n UNIVERSITA BUDOVA AREÁL TAM MÍT ELEKTRIKA NABÍJET OBROVSKÝ NABÍJET ROZVÁDĚT-ELEKTŘINU TEN STÁT SE VÝBUCH JEDEN STUDENT OSOBA ZEMŘÍT DALŠÍ LIDÉ OSOBY PŘES 100 ÚRAZ KVŮLI VÝBUCH ONI ŠOK **UTÍKAT KLF(zmateně pobíhat) PADAT PROTO ÚRAZ** TAKY KVŮLI ONI ŠOK DŮVOD PŘED 10 DNÍ PŘED MĚSTO g BYLO STÁT SE TERORISTA SKUPINA š-á-b-a-b ONI UDĚLAT TERORISTA++ ŠKOLA OSOBY CELKEM 142 ZEMŘÍT PROTO TEĎ ONI MYSLET TAKY TAM-I-TAM DNES PRŮZKUM PROČ STÁT-SE VÝBUCH ZATÍM PŘESNĚ NEVĚDĚT
Komentář: Pojmenování *tlačenice* je slovo expresivní (SSČ, SSJČ), znamenající *„nával“* (SSČ) neboli *„mačkanici“* (SSJČ). Do českého znakového jazyka je toto slovo přeloženo opisným vyjádřením, které znamená *lidé běželi (rychle a zmateně) a ve zmatku padali, čímž se zranili*. Roli zde opět hraje i mimika, která není ze zápisu patrná, ale která dotváří význam nesený manulální složkou. Tato mimika by mohla být v porovnání s mimikou užitou v jiných částech textu považována za expresivní. Vyjádření bychom mohli označit za specifikaci, neboť ve výchozím textu není patrné, jak tlačenice vypadala (lidé nemuseli v tlačenici běžet, mohla být vytvořena skupinou lidí stojících na jednom místě). V překladu je dále užit znak PADAT, i proto bychom celé vyjádření mohli považovat za konkretizaci. Domnívám se, že by tento způsob překladu mohl být ovlivněn tím, že překladatel chtěl poskytnou konkrétní „obraz“ toho, jak ke zranění došlo. Konkrétní popis mohl vzniknout na základě z jiné zprávy, kterou měl překladatel k dispozici, kde byla situace blíže popsána (ve vzorku se však taková zpráva neobjevila), nebo mohlo jít o jeho vlastní představu, jak k úrazu v tlačenici mohlo dojít, který se rozhodl pro větší explicitnost textu použít.	

Tabulka 14: Příklad překladu specifikace s konkretizací českého pojmenování (překladová jednotka č. 12)

výchozí text v ČJ	zápis cílového textu v ČZJ
Každý lékařský zákrok musí být proveden se **souhlasem pacienta**, avšak mohou nastat situace, ve kterých není možno tento souhlas získat. Proto se ministerstvo práce a sociálních věcí rozhodlo finančně podpořit kampaň, jejímž cílem je informovat o institutu dříve vysloveného přání. Ten těžce nemocným pacientům v jistých případech garantuje možnost odmítnout léčbu. Žádost se sepisuje u notáře, v České republice to však učiní jen málokdo. Většina totiž o této variantně neví.	ČESKO NAŠE TADY NORMÁLNÍ PROCES, **PACIENT KLF(osoba)++ BUDE JEHO LÉČIT OPERACE VŽDYCKY PŘED DOKTOR KLF(osoba) PAPÍR DÁT PACIENT KLF(osob) BUDE LÉČIT RŮZNÝ SÁM SOUHLASIT ANO PODPIS NEBO ODMÍTAT**PŘÍPAD VÁŽNÝ NEMOC KOMUNIKACE NENÍ-MOŽNÁ NEBO AKUTNÍ HNED STÁT-SE NEMOCNICE DOVOZ-TAM PAPÍR DÁT SOUHLASIT VŮBEC PŘÍMO JEHO LÉČIT OPERACE RŮZNÝ ALE LIDÉ KTEŘÍ-JSOU-V-ČR MÍT PRÁVO NECHTÍT CHTÍT PŘIROZENÝ PROCES OPERACE LÉČIT BEZ ZNAMENAT MUSET PŘED DOVNITŘ NOTÁŘ RAZÍTKO PODPIS POTOM TEN NEMOCNICE TAM++ INFORMACE ROZŠÍŘIT PACIENT KLF(osoba) PŘÁNÍ JEHO ALE BOHUŽEL LIDÉ MOC NEVĚDĚT TAKOVÝ TO JE-TO-MOŽNÉ PROTO MINISTERSTVO PRÁCE + SOCIÁLNÍ VĚC PENÍZE DÁT UDĚLAT

	KAMPAŇ INFORMACE OZNÁMIT POTOM LIDÉ SAMI ROZHODNUTÍ CHTÍT NEBO NECHTÍT NIC
Komentář: Pojmenování *se souhlasem pacienta* by bylo možné považovat i za termín v oblasti lékařsví. Význam tohoto slova je do českého znakového jazyka převeden poměrně dlouhým opisem, kde je přesně popsáno, jak podání souhlasu pacienta probíhá a že je *stvrzeno podpisem*. Na tento způsob překladu bychom mohli nahlížet jako na konkretizaci, neboť vyjádření je spojeno s názornou představou. Dále bychom mohli považovat překlad za explicitaci, neboť v překladu je vyjádřeno nejen jakým způsobem pacient souhlas uděluje, ale i k čemu ho uděluje: *souhlasí s léčbou, kterou lékař navrhuje*. V této překladové dvojici dochází k dalšímu zajímavému významovému posunu (překladové jednotky a v nich vyznačené dvojice ekvivalentů zvýrazněním textu, nikoliv potržením). Pro české vyjádření týkající se *nemožnosti získat souhlas pacienta* je použit opis, který na základě výčtu určitých případů, kdy není možné získat podpis pacienta (*pacient je ve stavu, který mu neumožňuje v danou chvíli komunikovat*, dále *v případě akutních případů, kdy pacient je převezen do nemocnice a souhlas mu není k podpisu dán*), specifikuje případy, které mohou nastat v případě, že pacient nemůže souhlas poskytnout. Způsob specifikovaného vyjádření v českém znakovém jazyce v cílovém textu v překladové jednotce bychom mohli dále označit za konkretizaci, neboť je spojen s názornou představou. Přestože v ČZJ existují znaky SOUHLAS či znak z významem NENÍ-MOŽNÉ-ZÍSKAT, překladatel zde zvolil konkrétní a specifické vyjádření. Můžeme se pouze domnívat, zda důvodem bylo to, že překladatel vyhodnotil téma sdělení jako pro cílového adresáta podstatné, a proto použil explicitnější způsob vyjádření (viz pragmatické obohacení dále).	

Překlad pomocí **konkretizace** dále například v překladových jednotkách č. 7, 10, 21, 25, 30.

Překlad opisem – shrnutí:

Způsoby překladu opisem buď (1) odpovídající slovníkové definici pojmenování v českém jazyce, nebo (2) odpovídají jednomu z definičních rysů slovníkové definice pojmenování v českém jazyce (ty označuji jako specifikaci), nebo dochází ke (3) konkretizaci. Překladová řešení specifikační a konkretizační označuji jako explicitaci. Pokud bychom na způsob překladu opisem nahlédli z hlediska obsahového (překladová řešení opisem jsou na úrovni výpovědi), dochází v některých případech k přidání informací, které ve výchozím textu nejsou (ani implicitně) obsaženy a autor překladu si pravděpodobně musel informace dohledat (například na internetu), neboť je výchozí text neobsahuje. Způsob vyjádření, který obsahoval informace přidané, je podle mého názoru pro spontánní komunikaci v českém znakovém jazyce typický, a tento způsob překladu respektuje odlišnost struktury českého znakového jazyka a/nebo pragmatické hledisko (více viz pragmatické obohacení na s. 68). Překladová řešení opisem považuji za funkčně ekvivalentní, přestože některá pojmenování v českém jazyce přeložená do cílového textu opisem, patří mezi registr zpravodajský (např. publicismy, obrazná vyjádření a termíny z odborných a zájmových oblastí, viz kapitolu 1) a tento stylový příznak ekvivalentní vyjádření v ČZJ nenese. Zpravodajské druhy textů ve své původní podobě v ČZJ neexistují a vyjádření, která by odpovídala registru zpravodajskému, ČZJ zatím pravděpodobně nedisponuje (viz kapitolu 1).

5.1.2 Způsob překladu vlastních jmen a role prstové abecedy

Dalším příkladem překladatelského řešení je oblast překladu vlastních jmen. Příklady způsobu překladů vlastních jmen uvádím formou odkazu na příslušnou překladovou jednotku v příloze, kde jsou tyto příklady vyznačeny barevným zvýrazněním.

Vlastní jména zeměpisná (toponyma) jsou ve vzorku přeložena existujícím znakem a jedná se buď o (1) znak český, nebo znak (2) mezinárodní (toponym pro státy a větší města) (srov. Kuchařová, 2006, s. 46–49). Pro názvy měst, ojediněle i pro státy, častěji pro méně známé zeměpisné názvy, je použita prstová abeceda, respektive (3) první písmeno prstové abecedy, jehož doba artikulace manuální složky je doprovázena bezhlasnou artikulací celého tohoto vlastního jména a manuální složka je produkována (opakována) po celou dobu této bezhlasné artikulace (např. překladová jednotka 4, 5, 45, 54, 68), (4) případně je použito počáteční písmeno prstové abecedy modifikované (například změna parametru pohybu) (např. překladová jednotka 4, 22, 64).

U **vlastních jmen osob** (proprií) se používají (1) ustálené znaky (např. překladová jednotka č. 25, 27, 41, 52), (2) kalkování (např. překladová jednotky č. 14, 17, 32), nebo je (3) vlastní jméno je celé hláskováno pomocí dvouruční prstové abecedy, doprovázeno bezhlasnou artikulací (např. překladová jednotka č. 3, 7, 10, 11, 15), případně může být použito (4) počáteční písmeno dvouruční prstové abecedy, jehož artikulace je opakovaná po celou dobu bezhlasné artikulace jména (např. překladová jednotka č. 11, 13, 37, 58), nebo je po produkci (5) kalku přidáno ještě poslední písmeno z jednoruční prstové abecedy a produkce kalku a písmene je doprovázena bezhlasnou artikulací celého jména (např. překladová jednotka č. 10, 23, 24, 41) (srov. Faltínová, 2008).

Překlad vlastních jmen a role prstové abecedy - shrnutí:

Prstová abeceda je ve vzorku používána výhradně pro vlastní jména. Ve vzorku jsem nezaznamenala, že by prstová abeceda byla použita pro jiná pojmenování než pro vlastní jména, ve vzorku se tedy nepoužívala prsová abeceda pro pojmenování, pro která není ustálený znak (viz kapitolu 5.1.2 Překlad opisem). Tento způsob považuji jako funkční. Zvolený přístup by měl být v jednom textu, nebo v jednom druhu textu používán jednotně, stejné jevy by měly být překládány stejnými postupy (srov. Catford, 1965, s. 30; Knittlová, 2010, s. 14).

5.1.3 Konverzivnost

Dalším, na rovině lexikální zaznamenaným způsobem překladu, je konverzivnost, tedy vyjádření, která nahlížejí na jev z protichůdné perspektivy, jde o „*obrácené vidění téže skutečnosti*“ (ESČ, 2002, s. 231). V některých překladových jednotkách jsem zaznamenala, že konverzivní pojmenování v českém znakovém jazyce je do cílového textu přidáno k pojmenování, které konverzivní není: v těchto případech je tedy skutečnost pojmenovaná v českém jazyce vyjádřena v českém znakovém jazyce dvakrát – jednou pojmenováním, které má vzhledem k výchozímu textu stejný význam, a dále dalším, které označuje téže skutečnost z jiné perspektivy.

Tabulka 15: Příklad překladu konverzivnost českého pojmenování (překladová jednotka č. 96)

výchozí text v ČJ	**zápis cílového textu v ČZJ**
Veřejné zdravotní pojištění by mělo být dostupné i pro cizince žijící v Česku. Myslí si to veřejná ochránkyně práv Anna Šabatová. Vystoupila tak proti návrhu zákona, který předepisuje cizincům komerční pojištění. Začlenění do systému veřejného pojištění by přitom podle Šabatové pomohlo nejen cizincům v Česku, ale taky státu a zdravotnickým zařízením. Ta totiž musí za neuhrazenou zdravotní péči **doplácet**.	VĚC ZDRAVOTNÍ POJIŠTĚNÍ KDO CIZINEC OSOBY ŽÍT ČESKO TADY MÍT ZÁKON ONI POJIŠTĚNÍ MÍT ZVLÁŠTNÍ JINÝ TYP ONI MUSET PLATIT PROTO VĚŘEJNÁ OCHRANA PRÁV ŽENA OSOBA ANNA ŠABATOVÁ ONA ZÁKON PROTI CHTÍT ZÁKON ÚPRAVA POTOM CIZINEC ONI ZVLÁDNOUT TAKÉ JAKO MY PLAT HOTOVO ODPOČET ZNAMENAT TAKÉ VÝHODA PRO STÁT + NEMOCNICE PŘÍPAD CIZINEC OSOBA POJIŠTĚNÍ NEMÍT ALE MY MUSET ZACHRÁNIT NEPLATIT MI NEMOCNICE SAMI **DOPLÁCET** ZBYTEČNĚ LEPŠÍ PLAT HOTOVO ODPOČET NEMOCNICE **UŠETŘIT**
Komentář: *Doplatit* definuje SSČ jako *„zaplatit (zbývající částku)“*, význam slova ušetřit však znamená *„omezováním finančních výdajů nahromadit“* (SSJČ). Dochází zde tedy ke změně perspektivy, význam sdělení však zůstává zachován. V cílovém textu je sice použit i znak doplácet, konverzivní vyjádření tak explicituje výchozí text.	

Tabulka 16: Příklad překladu konverzivnost českého pojmenování (překladová jednotka č. 161)

výchozí text v ČJ	**zápis cílového textu v ČZJ**
Na jihu Austrálie řádí mohutné lesní požáry. Živel zničil už několik desítek domů a přinutil k evakuaci čtyřicet tisíc lidí – dva se **pohřešují** a 22 je zraněných. V dalších dnech se přitom mají dál zvyšovat teploty a zesílit vítr. Podle hasičů v oblasti hrozí největší pohroma od roku 1983, kdy tam zahynulo přes 70 lidí.	AUSTRÁLIE OBLAST JIH TAM TAM LESY MÍT OBROVSKÝ POŽÁRY UŽ ZNIČIT NĚKOLIK DŮM LIDÉ 40 TISÍC MUSET EVAKUACE 2 ZMIZET **HLEDAT** 22 ZRANĚNÍ ZÍTRA-POZÍTŘÍ-POPOPOZÍTŘÍ POČASÍ MÁBÝT VÍC VEDRO PLUS VÍTR SILNÝ HASIČI POVÍDAT TAM OBLAST BYLO KATASTROFA VELKÁ REKORD NAPOSLED ROK 1983 V-TOM PŘES 70 LIDÉ MRTVÝ ALE TEĎ MOCI RIZIKO TAM TAM STEJNĚ

Komentář: *Pohřešovat* definuje SSČ jako *„zjistit n. pocítit ztrátu, nepřítomnost“*, oproti tomu znak ve významu *hledat* znamená *„snažit se nalézt“* (SSČ). Jedná se tedy o jinou perspektivu vzhledem ke skutečnosti. Domníváme se, že znakem ve významu *pohřešovat* český znakový jazyk nedisponuje, nejbližší tomuto významu by byl znak ve významu *zmizet*. Slovo *pohřešovat* v tomto kontextu však konotuje hledání, domnívám se, že znak ZMIZET nikoliv.

Konverzivnost – shrnutí:

Způsob překladu konverzivníhopovažuji za funkčně ekvivalentní, neboť „*tentýž prvek reality může mít v jazyce různá označení z různých aspektů*“ (Knittlová, 2010, s. 22). Přidání konverzivního vyjádření je oproti vyjádření ve výchozím textu explicitnější.

5.1.4 Rovina lexikální – shrnutí

Po stránce významové odpovídají cílové texty textům výchozím.

Výše uvedená překladová řešení se dle mého názoru spíše přibližují způsobu vyjadřování uzuálnímu v intrakulturní komunikaci, dále neobsahují, tak jako texty výchozí, stylový příznak.

Konkretizaci i specifikaci ve vyjadřování v českém znakovém jazyce spatřuji jako jeden z typických rysů projevů v původních textech v českém znakovém jazyce. Důvodem velké míry používání konkretizacemůže být vizuální způsob vnímání světa neslyšícími. Znakové jazyky jsou produkovány v trojrozměrném prostoru, dle Johnstona (1996) tento způsob existence znakových jazyků zásadně ovlivňuje způsob, na jehož základě jsou texty ve znakových jazycích vytvářeny (Johnston, 1996, s. 60).

5.2 Koheze a koherence v textů výchozím a cílovém

Koheze a koherence je jednou ze základních vlastností textu (Nekula, 1996, s.681). V českém jazyce je **kohezními prostředky** (lexikálními) zajištěno odkazování ke stejným „*předmětům řeči*“ pomocí např. opakování slov či jejich nahrazováním (použitím synonyma, obecnějšího pojmenování, specifičtějšího pojmenování atd.), dále soudržnosti textu slouží prostředky gramatické koheze (Nekula, 1996, s. 682). Prostředky lexikální a gramatické koheze umožňují v textu odkazovat „*dopředu a dozadu*“, je tedy možné nejdříve uvést jádro výpovědi a východisko (které je tématem) usouvztažnit pomocí těchto prostředků dále v textu.

Ve znakových jazycích uvádí Stone (2009) prostředky koheze lexikální i gramatické, které fungují na podobném principu jako u jazyků mluvených, jako podstatný prostředek

sloužící kohezi ale **uvádí různé způsoby využití znakovacího prostoru a pohybů těla** (Stone, 2009, s. 49). Na materiálu českého znakového jazyka jako příklad kohezního prostředku, který využívá znakovací prostor, označuje Tučková (2013) „*vnitrojazykové deiktické prostředky*“. Deiktický vnitrojazykový prostředek, např. ruka ve tvaru D, odkazuje do prostoru směrem k dříve umístěným referentům, přičemž podmínkou je, že tento znak, ke kterému se referuje, byl již do znakovacího prostoru dříve umístěn.

Tabulka 17: Příklad koheze v cílovém textu (překladová jednotka č. 179)

výchozí text v ČJ	**zápis cílového textu v ČZJ**
Více než čtyři desítky obětí a přes tisíc zraněných, to je dosavadní bilance dalšího silného zemětřesení v Nepálu a sousední Indii. Na mnoha místech došlo k sesuvům půdy. Úřady stále nemají kontakt s několika Čechy. Otřesy si vynutily i uzavření letiště v Káthmándú. Nepál se stále vzpamatovává z tragického zemětřesení z 25. dubna. To zabilo přes 8 tisíc lidí.	STÁT NEPÁL **TAM** UŽPŮVOD 25. DUBEN STALO SILNÝ HRŮZA ZEMĚTŘESENÍ V-TOM MRTVÍ CELKEM PŘES 8 TISIC DNES **TAM** ZASE STALO SILNĚ ZEMĚTŘESENÍ TAKY SOUSED INDIE LIDÉ MRTVÍ DNES UŽ MÍT ZATÍM PŘES 40 PLUS TISÍC ZRANĚNÝ OSTATNÍ MOC PŮDA SESUV TAKY **TAM** LETIŠTĚ HLAVNÍ MĚSTO KÁTHMÁND CELÁ UZAVŘENÍ. ÚŘADY JEJICH NAŠE ČECHY ON++**TAM** MÍT ALE KONTAKT ZATÍM NEPOVEDLO
Komentář: Znak zapsaný glosou TAM je zápisem pro tvar ruky D odkazující do prostoru k místu, kam byl umístěn znak pro Nepál.	

Koherence je spojitost textu na „*úrovni hloubkové struktury*“, ke které přispívají nejen gramatické a logicko-sémantické prostředky, ale i pragmatické, které se „*při konstituování textu zpravidla doplňují*“ (ESČ, 2002, s. 217). Stone (2009) za koherentní cílové texty v (britském) znakovém jazyce považuje texty, které jsou relevantní pro cílové neslyšící adresáty, a rozlišuje mezi dvěma typy úprav zdrojového textu: (1) pragmatická obohacení (*pragmatic enrichments*) a (2) pragmatická ochuzení (*pragmatic impoverishment*). Za **pragmatické obohacení** cílového textu považuje doplnění informací, které mohou být vyjádřeny ve výchozím textu implicitně, ale i těch, které výchozí text nemusí obsahovat (Stone, 2009, s. 6 a 17). Důvody pragmatického obohacení mohou být jednak důvody plynoucí ze socio-kulturních rozdílů většinové společnosti slyšících a komunity neslyšících (důvodem může být snaha vyrovnat nižší informační základ u adresátů překladu, viz kapitolu 1, s. 15)

Tabulka 18: Příklad pragmatického obohacení (překladová jednotka č. 11)

výchozí text v ČJ	zápis cílového textu v ČZJ
Ministerstvo spravedlnosti dnes odpoledne vydalo omluvu jednomu z bývalých poslanců ODS Marku Šnajdrovi. Ten byl podle rozhodnutí soudu spolu s Ivanem Fuksou a Petrem Tluchořem v roce 2013 **nezákonně stíhán** v tzv. kauze Nagyová. Od ministerstva dostane Šnajdr i odškodnění půl milionu korun	BYLO ROK 2013 PROBLÉM KAUZA VĚC KLF(osoba) n V-TOM JEŠTĚ ONI-TŘI KLF(osoba++) š-n-a-j-d-r, f-u-k-s-a, t-l-u-ch-o-ř POLICIE BYLO MU ONI-TŘI ZKOUMAT ALE ONI-TŘI SOUD PODAT **DŮVOD MÍT IMUNITA ONI-TŘI NESMĚT VYŠETŘO-VAT** SOUD ANO UZNAT MUSET MU OMLUVIT DNES ODPOLENDE BUDOVA MINISTR SPRAVEDLNOST JEMU BÝVALÝ POSLANEC o-d-s KLF(osoba) š-n-a-j-d-r UŽ HOTOVO OMLUVIT TAKY TEN PENÍZE DOSTAT JAKO ODŠKODNĚNÍ PŮL MILION KORUN
Komentář: Za nezákonné stíhání je dle trestního řádu ČR[65] označeno stíhání, kdy jeho určitá část byla v rozporu se zákonem, tedy kdy v průběhu stíhání bylo porušeno právo. V překladu je jako ekvivalent užito vyjádření, které znamená, že *v době vyšetřování měl poslanec poslaneckou imunitu, a že tedy vyšetřování nemělo z tohoto důvodu vůbec probíhat*. Poslanci jsou ze zákona nestíhatelní za cokoliv, co souvisí s jejich mandátem, proto vyjádření v cílovém textu v českém znakovém jazyce není tedy v rozporu s vyjádřením v českém jazyce. Dochází zda však ke specifikaci, neboť samotné vyjádření *nezákonně stíhán* obsahuje i tento důvod, není to však důvod jediný (viz výše). Domnívám se, že i zde dochází k explicitaci, neboť většina slyšících cílových uživatelů zpravodajského českého textu nemusí být obeznámena s tím, co přesně *trestní stíhání* označuje, neboť se nikde (ani jinde v textu) neobjevuje a přestože by mohlo být vyvoditelné z kontextu – všichni tři muži jsou označeni jako poslanci – že jsem spíše o doplnění informace, která v textu není vyjádřena ani implicitně. Což není v rozporu s funkčním přístupem k překladu.	

Koheze a koherence – shrnutí:

Cílové texty odpovídají po stránce propozičního obsahu výchozím textům.

Po stránce stylistické si můžeme povšimnout, že v cílovém textu se neobjevuje množství synonymních označení, jako v textu výchozím. Vzhledem k tomu, že tyto synonymní prostředky slouží jako prostředky **koheze** textu v českém jazyce a český znakový jazyk využívá jako prostředky koheze prostředky jiné (viz výše), považuji tyto cílové texty za funkčně ekvivalentní, neboť respektují úzus vyjadřování v českém znakovém jazyce.

[65] Trestnířád, zák. č. 141/1961 Sb.

5.3 Horizontální členění textu výchozího a cílového

Prostředky textové soudržnosti, které souvisí s horizontálním členěním textu a které se objevily v mém vzorku, jsou signály **výčtu** a členící signály **sekvenční** (Nekula, 1996, s. 674).[66] Prvním typem prostředků jsou členící signály výčtu v cílovém textu v českém znakovém jazyce. V překladové jednotce v českém znakovém jazyce jsou výčty, které se ve výchozím textu v českém jazyce neobjevují, které bychom mohli do českého jazyka přeložit jako *za prvé (...), za druhé (...), za třetí (...)*.

Tabulka 19: Příklad signálů výčtu v cílovém textu (překladová jednotka č. 42)

výchozí text v ČJ	**zápis cílového textu v ČZJ**
Tuzemská ekonomika by měla letos pokračovat v růstu, který se podařilo nastartovat v roce 2014. Podle premiéra Bohuslava Sobotky byl předchozí rok pro hospodaření Česka zlomový. Kabinet chce proto v povzbuzování ekonomiky pokračovat i letos. Růst by měly **(1)** investice, **(2)** mzdy i **(3)** spotřeba domácností. Nezaměstnanost by naopak měla klesat.	PŘEDSEDA VLÁDA KLF(osoab) V-TOM SOBOTKA DNES OZNÁMIT VĚC NAŠE ČESKO EKONOMIKA UŽ VIDĚT MOC ZLEPŠIT DÍKY OD VLONI 2014 BYLO POVÉST ZMĚNIT TAKY POVÍDAT LETOS 2015 EKONOMIKA CHTÉT VLÁDA JEŠTĚ POKRAČOVAT DODRŽOVAT ZMĚNY PRŮBĚH PLUS CHTÍT HOSPODAŘENÍ HLAVNĚ PODPORA **1)** VÍC INVESTICE **2)** MZDA ZVÝŠIT DOBRÝ **3)** PLATBA PLYN ENERGIE VODA BUDE ZVÝŠIT NAOPAK PRÁCE LIDÉ NEZAMĚSTNANOSTCHTÍT KLESAT.
Komentář: Čísla ve výchozím textu byla do textu přidána pro lepší orientaci, v původním výchozím textu se výčet neobjevuje (viz přílohu).	

Překlad se **signály výčtu** dále například v překladových jednotkách č. 33, 42, 43, 46, 47, 58, 156.

Druhým typem členících signálů, jsou prostředky uvozující jednotlivé zprávy, které slouží jako prostředky sekvenční.

[66] Nekula (1996) členící signály dále rozděluje (dle jejich funkce) na členící signály počátkové, koncové, sekvenční, textové orientátory, textové zlomy, členící signály dialogu a signály výčtu (Nekula, 1996, s. 674).

Tabulka 20: Příklad sekvenčních členících signálů v cílovém textu (překladová jednotka č. 15)

výchozí text v ČJ	zápis cílového textu v ČZJ
Senátor a majitel loterijního holdingu Synot Ivo Valenta chce žalovat stát o stovky milionů korun. A to kvůli údajně ušlému zisku v důsledku toho, že ministerstvo financí zrušilo některá povolení pro herny – chtělo tak vyhovět obcím, které na svém území plánovaly omezit hazard. Informovaly o tom Lidové noviny. Valenta má podle deníku šanci na úspěch – ve sporu pro něj totiž pracuje bývalý arbitrážní expert ministerstva financí Radek Šnábl.	**TEĎ VYPRÁVĚT VĚC** HÁZET-PENÍZE AUTOMAT DŘÍVE MĚSTO TAM++ BYLO MÍT HÁZET-PENÍZE AUTOMAT VLÁDA UDĚLAT-DŘÍVE POVOLENÍ ALE MĚSTO++ TAM++ STÍŽNOST AUTOMAT LEPŠÍ MÉNĚ VLÁDA JEDNÁNÍ ZÁKON POVÉST NOVELA OMEZENÍ MÉNĚ TEĎ KLF(osoba) MUŽ MAJITEL JMÉNO v-a-l-e-n-t-a OD JEHO FIRMA s-y-n-o-t MÍT MOC POBOČKA PRO LOTERIE HÁZET-PENÍZE RŮZNÝ ZISK MÉNĚ ŠKODA 200 300 MILIÓN KORUN CHTÍT PLÁN SOUD ŽALOBA PODAT NA-NĚHO STÁT ČESKO NAŠE DŮVOD AUTOMAT UDĚLAT-DŘÍVE POVOLENÍ ZMĚNA ZÁKAZ NELÍBIT FIRMA MÍT MUŽ ON PRÁCE BÝVALÝ TAM MINISTERSTVO FINANCÍ EXPERT PRO FINANCE ROZPOČET VYPADAT ZVLÁDNOUT VYJEDNAT PENÍZE ZAPLATIT-VALENTOVI
Komentář: Vyjádření v cílovém textu ve významu *a nyní se budeme věnovat* nemá v textu výchozí ekvivalent a bylo do cílového textu přidáno. Tento typ uvozování zprávy se vyskytuje ve zpravodajských textech mluvených. Vzhledem k tomu, že způsob vyjádření je na začátku zpráv velmi častý a svojí formou podobný, mohli bychom uvažovat o modelovosti vyjadřování typické pro tyto texty.	

Překlad se **sekvenčními signály** dále například v překladových jednotkách č. 15, 28, 65, 70, 72, 83, 163, 169, 170, 174.

Horizontální členění – shrnutí:

Signály výčtu v cílovém textu jsou funkčně ekvivalentní, neboť se používají ve spontánní komunikaci. Zároveň je považuji za explicitnější, neboť jsou výslovně vyjádřeny.

U členících sekvenčních signálů se vyjádření často opakují a bylo by možné uvažovat o tom, že se jedná o modelovost ve vyjadřování, která je typická pro styly textů publicistických v českém jazyce (Čechová–Chloupek–Krčmová–Minářová, 2008, s. 200).

Cílové texty odpovídají po stránce propozičního obsahu výchozím textům.

5.4 Tematická kompozice textu výchozího a cílového

Ve zpravodajském žánru je dle *Současné stylistiky* (2008) běžné umístit jádro sdělení, které je novou aktuální informací na jeho začátek a „*u mluvených projevů se obvykle začíná východiskem, pak teprve následuje jádro, poté specifikace zprávy a doplňující informace*“ (Čechová–Chloupek–Krčmová–Minářová, 2008, s. 264–265). Vzhledem k tomu, že v *Současné stylistice* předcházející pasáž pojednává o „*zprávě*“, tedy o celku delším, než je výpověď, ale pojem *jádro* bývá běžně spojováno s aktuálním členěním, používám pro označení tematické kompozice textu celé zprávy ***aktuální informace*** a ***téma***.

Z hlediska tematické kompozice se v přeložených textech objevuje tendence změny tematické kompozice oproti výchozímu textu. V níže uvedených příkladech uvádím překladové jednotky, kdepřestože ve výchozím textu byla **aktuální informace** na začátku zprávy, v překladové jednotce textu cílového v českém znakovém jazyce se objevilona začátku zprávy **téma**.

Ve vybraných příkladech vyznačuji v překladových dvojicích textů pro lepší znázornění aktuální informaci zkratkou **AI** a téma písmenem **T** a vyznačuji je barevným zvýrazněním.

Tabulka 21: Příklad rozdílné tematické kompozice ve výchozím a cílovém textu (překladová jednotka č. 4)

výchozí text v ČJ	**zápis cílového textu v ČZJ**
(AI) Ruská vojenská loď evakuovala z pobřeží Jemenu přes 300 lidí z 19ti států. Jsou mezi nimi Rusové, Američané, Ukrajinci i Britové. V noci na dnešek to oznámilo ruské ministerstvo obrany. V poslední době se v zemi odehrávají tvrdé boje mezi šíitskými povstalci a vládními vojsky. **(T)** Už přes dva týdny pozice vzbouřenců bombardují i letadla arabské koalice v čele se Saúdskou Arábií.	(T) STAT j TAM PROBLEMY KRIZE POVSTÁNÍ SKUPINA JMENO s SPOLU ARMADA JEHO SPORY UZ 14-DNI PODLEDNÍ-DOBOU ARABSKÁ KOALICE HLAVNI ZAKLAD STAT S ARAB SPOLU STAT ZAPOJIT PŘIBRAT++ TAM LETADLO BOMBARDOVAT++ DNES NOC PŘEDTÍM BYLO RUSKO MINISTERSTVO OBRANA INFORMACE OZNAMIT++ BYLO **(AI) RUSKO VOJENSKÝ LOD JEHO TAM POVÉST ZACHRÁNIT LIDE KLF(osoba)++ EVAKUACE CELKEM PŘES 300 KLF(osoba) V-TOM STÁT RUZNY CELKEM 19 OSOBY NAPRIKLAD RUSKO AMERIKA UKRAJINA ANGLIE** ONI ZACHRÁNIT

Tabulka 22: Příklad rozdílné tematické kompozice ve výchozím a cílovém textu (překladová jednotka č. 79)

výchozí text v ČJ	zápis cílového textu v ČZJ
(AI) Škody za minimálně 40 milionů korun způsobily v Česku prudké (T)bouřky na začátku týdne. Po pondělku evidovaly pojišťovny více než tisíc hlášení o škodné události. Nejhorší následky měly bouřky ve Středočeském a Jihočeském kraji. Lidé měli nejčastěji rozbité střechy, garáže a chaty, nebo zaplavené sklepy. Bouřky poškodily také desítky aut. Další vlnu hlášení čekají pojišťovny za dva týdny, kdy sečtou škody lidé, kteří se teprve vrátí z dovolených.	(T) BYLO PREDTIM PONDELI POCASI HRUZA LEJE BLESKY CESKO NAS TAM++ UZ PROBLEMY MOC ZNICIT UZ LIDE POJISTOVNA TAM HLASIT PRES TISIC **(AI) SKODA SPOČÍTAT PRES 40 MILION KORUN** STALO PONDELI LEJE BOURKY VIC HRUZA MISTO STREDOCESKY KRAJ JIHOCESKY KRAJ ROZBÍT VIC STRECHA GARAZ CHATA NEBO SKLEP VODA ZAPLAVA TAKY BOURKY STROM SPADL AUTO MOC ZNICIT LIDÉ POJISTOVNA TAM HLASIT VŠICHNI HOTOVO JESTE-NE JESTE POCKAT PUL LIDE PRYC DOVOLENA AZ VRATIT BUDE ZASE HLASIT POJISTOVNA TAKY PLATIT

Překlad s jinou **tematickou kompozicí** dále například v překladových jednotkách č. 4, 30, 31, 32, 35, 36, 64, 68, 70, 73, 74, 76, 77, 79, 83, 143, 152, 179, 180.

Tematická kompozice – shrnutí:

Umístění tématu ve zprávě (překladové jednotce) v českém znakovém jazyce na začátek zprávy a až následně umístění aktuální informace (a další specifikace a doplňující informace) považuji za postup, který odpovídá úzu vyjadřování v českém znakovém jazyce, a proto cílové texty považuji za funkčně ekvivalentní. Tento postup navíc odpovídá zpravodajským textům mluveným (viz výše), proto může být důvodem i to, že ČZJ, který psanou podobu nemá, se bude blížit způsobu vyjadřování textů mluvených, neboť na ČZJ působí faktory podobnější pro situace, kdy vznikají texty mluvené. Způsob odlišné tematické kompozice užité v překladu by mohl být způsoben i odlišným typem prostředků sloužících kohezi textu (viz kapitolu 5.2), neboť jedním z prostředků koheze je to, že se do znakovacího prostoru nejdříve umístí znak, ke kterému se následně odkazuje, a není tedy možné, aby tento znak, nebyl umístěn dříve.

Cílové texty jsou i přes odlišné tematické kompozice s texty výchozími shodné po stránce propoziční.

5.5 Cílový text – shrnutí

Cílový text v českém znakovém jazyce považuji za text k výchozímu českému textu **funkčně ekvivalentní**. Po stránce **propozičního obsahu** odpovídá text cílový textu výchozímu. Ojediněle se v cílové textu vyskytly způsoby překladu, kde dle mého názoru dochází k **významovému posunu** způsobenému pravděpodobně vlivem nesprávné interpretace výchozího sdělení a označila bych ho za chybu.

Tabulka 23: Příklad významového posunu (překladová jednotka č. 42)

výchozí text v ČJ	**zápis cílového textu v ČZJ**
Tuzemská ekonomika by měla letos pokračovat v růstu, který se podařilo nastartovat v roce 2014. Podle premiéra Bohuslava Sobotky byl předchozí rok pro hospodaření Česka zlomový. Kabinet chce proto v povzbuzování ekonomiky pokračovat i letos. Růst by měly investice, mzdy i **spotřeba domácností**. Nezaměstnanost by naopak měla klesat.	PŘEDSEDA VLÁDA ON TJ SOBOTKA DNES OZNÁMIT VĚC NAŠE ČESKO EKONOMIKA UŽ VIDÍ MOC ZLEPŠÍ DÍKY OD VLONI 2014 BYLO POVEDLO ZMĚNIT - TAKY POVÍDÁ LETOS 2015 EKONOMIKA CHCE VLÁDA JEŠTĚ POKRAČOVAT DODRŽOVAT ZMĚNY PRŮBĚH PLUS CHCE HOSPODAŘENÍ HLAVNĚ PODPORA 1) VÍC INVESTICE, 2) MZDA ZVÝŠIT DOBRÝ 3) **PLATBA PLYN ELEKTŘINA VODA** BUDE ZVÝŠIT. NAOPAK PRÁCE LIDÉ NEZAMĚSTNANOST CHCE KLESAT
Komentář: Pojmenování *spotřeba domácností* je do českého znakového jazyka převedeno jako „platby za plyn, elektřinu a vodu“. Toto vyjádření může být použito ve významu *spotřebovaných energií*, tedy ve významu, kterému odpovídá opis v cílovém textu v českém znakovém jazyce. Vzhledem ke kontextu (růst ekonomiky), jde ale dle mého názoru o nevhodně provedený překlad, neboť v tomto významu se pojmenování *spotřeba domácností* spíše týká osob a toho, že budou více *utrácet*, než jakou částku zaplatí za energie a označila bych ho za chybu.	

Další příklad, který považuji za chybu (která je ale také ojedinělá) je **nulová ekvivalence**, tzv. vyjádření, která nemají ve svém překladovém protějšku ekvivalent a „*analyzovaný jev při překladu zcela vytratil*“ (Pražská, 2008, s. 28). Tento způsob překladu nesouvisí se systémovými rozdíly obou jazyků či se socio-kulturními odlišnostmi jejich uživatelů a považuji ho za chybu. Vyjádření, které odpovídá tomuto nulovému ekvivalentu ve výchozím textu, je v uvedeném příkladu označeno pomocí zvýraznění a podtržení.

Tabulka 24: Příklad nulové ekvivalence (překladová jednotka č. 174)

výchozí text v ČJ	zápis cílového textu v ČZJ
Islámský stát se přihlásil ke včerejšímu útoku na výstavě karikatur proroka Mohameda v texaském **Garlandu**. Dva střelci, které ochranka zabila, podle něj byli stoupenci chalífátu. Je to vůbec poprvé, kdy se Islámský stát hlásí k teroru na území Spojených států. Podle analytiků ale podobné incidenty využívá jen ke zvýšení publicity.	BYLO VČERA VYPRÁVĚNÍ VĚC AMERIKA STÁT TEXAS TAM MÍT VÝSTAVA KRESLENÍ PROVOKACE PROROK MOHAMED MUSLIM KRESLENÍ TAM STALO DVA RADIKÁL PŘIJÍT HLÍDAČ OCHRANKA OSOBA JEMU OBA STŘELIT MRTVÝ ISLÁMSKÝ STÁT POVÍDAT ANO DVA MŮJ PLÁN TERORISTA ALE VYPADAT SKUTEČNOST JEHO NENÍ TJ. NÁHODA OBA AMATÉR TAKÉ POPRVÉ ISLÁMSKÝ STÁT OZNÁMIT TERORISTA TAM AMERIKA PŘEDTÍM NEBYLO ZNAMENÁ ASI ISLÁMSKÝ STÁT CHTÍT UKÁZAT REKLAMA UDĚLAT MY JAKO STRAŠIT SKUTEČNOST NENÍ ODBORNÍCI OSOBY POVÍDAT UŽ TEĎ VÍC VÍC PODVOD
Komentář: V cílovém textu nemá pojmenování texaského města *Garland* ekvivalent, je tady přeloženo nulovým ekvivalentem. Způsobeno to může být opomenutím či jiným neúmyslným zanedbáním v průběhu překladu, případně mohl překladatel usoudit, že implicitně tuto informaci předává vyjádřením na začátku výpovědi (které je naopak přidáno), ve kterém odkazuje na zprávu z jiného dne vysílání, kde předpokládá, že se informace s názvem města vyskytla. Tuto zprávu jsem však v analyzovaném vzorku nenalezla a domnívám se, že se jednalo o chybu vzniklou při překladu.	

Při úvahách o stylu cílových textů v českém znakovém jazyce jsem se zabývala dvěma otázkami: zda (1) texty v českém znakové jazyce **odpovídají úzu** komunikace v českém znakovém jazyce a (2) zda (a případně v čem) se od běžné spontánní komunikace v českém znakovém jazyce **cílové texty liší** a zda by bylo možné uvažovat o určité stylové normě[67] formálních textů, kterou by cílové texty v pořadu *Zprávy v českém znakovém jazyce* zakládaly.

Pořad *Zprávy v českém znakovém jazyce* je komunitou neslyšících i odbornou veřejností považován za pořad po jazykové stránce kvalitní, při srovnávací analýze jsem nezaznamenala ani interference z češtiny či tendence k doslovnému překladu. Jazykové prostředky odpovídají dle mého názoru úzu užívání českého znakového jazyka. Způsob vyjadřování není nepodobný způsobu vyjadřování při intrakulturní komunikaci, cílové texty však obsahují rysy formálních textů, které jsem dle Zimmera (1989) a názorů českých lingvisticky poučených neslyšících (především Nováková, 2014) definuji v kapitole 1: vzpřímené držení těla, umírněnější mimika, přesné provedení znaků a důsledné dodržování rozmisťování znaků, ke kterým je dále odkazováno do znakovacího prostoru. Jak jsem uvedla již v úvodu – jedná se pouze o hypotézy nepodložené výzkumem – ale přesto bych ráda uvedla příklady možných dalších prostředků či tendencí, které se mi v cílovém textu jeví

[67] Stylové normy jsou „*(...) tendence, které se dík vyjadřovací praxi ustálily v jistém okruhu textů (...).*“ (Čechová–Chloupek–Krčmová–Minářová, 2008, s.201, viz kapitolu 1)

a které by mohly spolu s výše popsanými rysy formálních textů zakládat stylovou normu formálních textů v českém znakovém jazyce.

5.5.1 Explicitace, modelovost a způsob vznik registru jako další možné prostředky stylové normy formálních textů

Cílové texty v českém znakovém jazyce v analyzovaném vzorkuse oproti textům výchozím projevily jako více explicitní. Tendenci k explicitaci při překladu uvádí i Stone (2009, s. 14). Petráňová (2013) uvádí, že texty významu „*mnohdy záměrně víceznačného, s obecně složitější sémantikou a pragmatikou jsou převáděny do spíše explicitního jazyka neslyšících*“ (Petráňová, 2013, s. 143).

Otázkou je, zda tendence k explicitaci v překladech do českého znakového jazyka má být považována za explicitaci, která je (1) typická pro znakové jazyky ve srovnání s jazyky mluvenými, tedy, že znakové jazyky jsou i ve své původní (nepřeložené) podobě ve spontánní neformální komunikaci explicitnější než jazyky mluvené (viz Petráňová, 2013), tedy že cílový text v ČZJ **je explicitnější** oproti českému textu výchozímu, ale **není explicitnější** oproti jiným spontánním neformálním textům v českém znakovém jazyce. Další možnost, jak explicitaci v cílovém textu vyložit je, že explicitace je (2) **typický rys textů přeložených** (v jazycích znakových i mluvených), tj. explicitace jako překladová univerzálie[68], a že tedy větší explicitace nemusí být nutně pouze rysem přeložených textů v ČZJ. Poslední možností, jak explicitaci interpretovat, je, že explicitace (3) je rysem formálních textů v českém znakovém jazyce a tedy, že **formální texty v ČZJ jsou explictnější** než texty v ČZJ v komunikaci spontánní, neformální.

Pokud bych měla vyjádřit vlastní názor na základě pozorování komunikace neslyšících i na základě rozhovorů s rodilými uživateli ČZJ a tlumočníky, domnívám se, že tendence ke specifikovaným vyjádřením (která jsou explicitnější, než vyjadřování generalizované, srov. Hausenblas, 1972, s. 100, viz výše) a vyjádřením konkrétnějším, jsou běžná i **ve spontánní komunikaci v ČZJ**. Domnívám se ale, že spontánní neformální promluvy v ČZJ jsou svojí povahou v jiných směrech spíše implicitní, tedy, že často nedochází

[68] Tzv. překladovým univerzáliím (*universals of translation*) je v současné době věnována pozornost v hlavních (deskriptivních) translatologicky orientovaných studiích, které jsou zaměřeny na srovnávací analýzu výchozího a cílového textu (Pražská, 2008, s. 4). Překladové univerzálie jsou *„vlastnosti či typy posunů, jež jsou údajně společné všem překladům bez ohledu na situační kontext, žánr nebo na specifickou jazykovou dvojici“* (Pražská, 2008, s. 4). Především se ale jedná o rysy, které se liší od *„původních textů napsaných v témže jazyce“* (Kubáčková, 2008, s. 2). Posun k explicitaci je uváděn jako jedna z překladových univerzálií (srov. Pražská, 2008, s. 4).

k „*výslovnému vyjádření něčeho*“ (Hausenblas, 1972, s. 100), neboť kontext a souvislosti jsou účastníkům komunikace známé. V první kapitole jsem pojednala o tom, že znakové jazyky jsou považovány za jazyky s funkcí interakční, tato funkce je zároveň hlavní funkcí textů, které mají mluvenou formu a jsou vytvářeny v neformálním prostředí. Texty mluvené jsou více implicitní než texty psané (viz kapitolu 1), stejně tak se domnívám, že ve spontánní komunikaci neslyšících v neformálních komunikačních situacích je vyjadřování implicitnější. Což by bylo v rozporu s tezí Petráňové (2013). Domnívám se, že by její tvrzení mohlo spíše než k explicitnosti ve významu *výslovného vyjádření* odkazovat právě k tendenci k větší specifikaci a ke konkretizaci.

Příkladem možné větší explicitace v cílových textech oproti textům spontánní komunikace je systematické přidávání znaku MÍSTO, MĚSTO, OSOBA, JMÉNO atd. před samotným znakem /prstovou abecedou pro vlastní jména.

Tabulka 25: Příklad přidání znaku před vlastní jméno (překladová jednotka č. 14)

výchozí text v ČJ	**zápis cílového textu v ČZJ**
Soud znovu řeší korupční kauzu Davida Ratha. Advokát někdejšího hejtmana David Černý požádal senát, aby z případu vyloučil soudce Pacovského. Důvodem jsou podle něj předchozí rozsudky v první části kauzy s devíti obviněnými – podle Černého nebyly spravedlivé. Větev Davida Ratha a podnikatelky Lucie Novanské projednává soud zvlášť kvůli průtahům. Oba jsou obžalovaní z korupce při zadávání veřejných zakázek.	KLF(osoba) MUŽ BÝVALÝ HEJTMAN **JMÉNO** r-a-t-h BYLO SPOLU PODNIKATEL l n-o-v-á-k-o-v-á. TAKÉ DALŠÍ 9 KLF(osoba)++ SPOJENCI VĚC KAUZA ÚPLATKY SOUD MOC VYŠETŘOVÁNÍ ON MUŽ **KLF(osoba)** p-a-c-o-v-s-k-ý ROZHODNOUT VYŠETŘOVÁNÍ ZVLÁŠŤ ZNAMENÁ r + n TEN DALŠÍ KLF(osoba)++ ZVLÁŠŤ ČAS ÚSPORA SOUDCE **KLF(osoba)** p OSOBA JINÉ ONI VYŠETŘOVÁNÍ HOTOVO TREST RŮZNĚ ADVOKÁT KLF(osoba) JEHO r **JMÉNO** d ČERNÝ NESPOKOJENÝ ŘÍKAT NESPRAVEDLIVÝ SENÁT ŽÁDAT ON p VYHODIT JINÝ NĚKDO NÁSTUP

Překlad **přidání znaku (JMÉNO, MÍSTO, STÁT atd.) před vlastní jméno** dále například v překladových jednotkách č. 7, 8, 14, 15, 27, 31, 37, 41, 46, 49, 58, 67, 68. Přidávání znaků před vlastní jméno se ve spontánní komunikaci dle mého názoru takto pravidelně nevyskytuje.

Explicitace by se tedy dle mého názoru dala považovat za rys textů formálních, tuto tezi by však bylo nutné ověřit výzkumem. Dalšími možnými rysy formálních textů, které by mohly být jejich stylovou normou jsou (1) modelovost vyjádření a (2) způsob vzniku nových rejstříků ve formálních komunikačních situacích.

Modelovost vyjádření ve vzorku analyzovaných textů spatřuji v užitých sekvenčních členícíchc signálech, jejichž forma se často opakuje (např. TEĎ VYPRÁVĚT VĚC, BYLO VYPRÁVĚT VĚC atd., viz s. 70) a dále v úvodním uvítání a rozloučení. Úvodní přivítání a

rozloučení, ale nevzniklo překladem (jedná se o původní texty v ČZJ, které si připravují neslyšící moderátoři spolu s překladem), proto nejsou součástí přílohy této práce.

V analyzovaném vzorku jsem sice pojmenovala způsob překladu jako blízký úzu českého znakového jazyka opis, který se vyskytuje velmi často, zaznamenala jsem ale i určité tendence, které by mohly dát vzniknout právě specifickému rejstříku tohoto stylového žánru i v českém znakovém jazyce.

Tyto tendence překladu se projevují dvojím způsobem: První z nich je, že pokud neexistuje ustálený znak pro určité (jednoslovné) pojmenování, je použita manuální složka existujícího znaku, který je českému pojmenování významově blízký a je opatřen mluvním komponentem příslušného českého slova (např. radikál, emigrace, vízum, humanitární (pracovník), výtržník, náměstek).

Tabulka 26: Příklad překladu jednoslovných pojmenování (překladová jednotka č. 66)

výchozí text v ČJ	**zápis cílového textu v ČZJ**
Západní břeh Jordánu ochromila generální stávka na protest proti izraelským útokům v Pásmu Gazy. Za dva týdny při nich zahynulo přes 500 lidí. Rada OSN pro lidská práva svolala kvůli situaci v Gaze mimořádnou schůzi, o kterou požádal jménem arabských zemí Egypt. Izraelští vojáci dnes zneškodnili deset členů palestinského **komanda**, které se dostalo do Izraele tunely a plánovalo atentáty.	IZRAEL DNES STÁT-SE SKUPINA PALESTINA **KOMANDO** TAM MÍT IZRAEL TUNEL POHYBUJÍCÍ-SKUPINA PLÁN CHTÍT DOVITŘ ATENTÁT VÝSLEDEK IZRAEL VOJÁK ONI POSTŘÍLET MRTVÍ ONI DNES TAM ZÁPAD BŘEH j LIDÉ KLF(hodnělidípřišlo) MOC SEJÍT MOC-LIDÍ STÁVKA DEMONSTRACE ONI CHTÍT KONČIT VĚC PÁSMO GAZA TAM IZRAEL ÚTOK++ ONI CHTÍT STOP DŮVOD 14-DNÍ OBDOBÍ LIDÉ MRTVÝ UŽ PŘES 500 ARAB TAM++ PROSIT EGYPT POSLAT JEDNAT RADA o-s-n PRO LIDSKÝ PRÁVO TEN HNED VOLAT SEJÍT SCHŮZE CHTÍT VYŘEŠIT VĚC TAM *KRIZE* UVIDĚT DÁL
Komentář: Manuální část znaku KOMANDO artikuluje pohyb při nasazování masky na obličej, soubežně s produkcí manuální složky je artikulováno celé české slovo *komando*.	

Překlad překladu jednoslovných pojmenování dále například v překladových jednotkách č. 36, 38, 53, 58, 62.

Druhý typ překladu, kde spatřuji tendence, které by mohly vést ke vzniku nového registru, se objevuje u překladu pojmenování víceslovných, označujících především nejrůznější funkce politiků a jiných osob. V těchto případech se objevuje, stejně jako u příkladů pojmenování jednoslovných, manuální složka znaku významově blízkého s novým mluvním komponentem, zároveň je zachován slovosled výchozího textu (např. veřejný ochránce práv, místopředseda, předseda vlády).

Tabulka 27: Příklad překladu víceslovných pojmenování (překladová jednotka č. 63)

výchozí text v ČJ	zápis cílového textu v ČZJ
Probudit starostu uprostřed noci se stížností na hlasitou hudbu není v pořádku – a může za to oprávněně padnout pokuta. O stanovisku ombudsmana, který to potvrdil, informuje server iHNed.cz. **Veřejný ochránce práv** se zabýval případem Jana Kušníře z Nového Města na Moravě, který se na starostu obrátil kvůli nočnímu hluku, po tom, co ho odmítla policie. Dostal za to tisícovou pokutu.	VĚC ZVUK HRUBÝ PATŘIT DOBA ÚSEK VEČER NEBO NOC STÍŽNOST HNED PŘÍMO STAROSTA KLF(osoba) OZNÁMIT TO MOCT *K* POKUTA ALE UŽ *STÁT-SE* BYLO INTERNET JMÉNO i HNED c-z PSÁT TEXT KLF(osoba) PANÍ **VEŘEJNOST OCHRANA PRÁVO** VYŠETŘENÍ ROZHODNUTÍ PLATIT VĚC OSOBA JAN k-ř OD NOVÝ MĚSTO VZDÁLENOST MORAVA TEN BYLO OBRÁTIT POLICIE STÍŽNOST POLICIE POVÍDAT POŘÁDEK ON NAŠTVANÝ PŘÍMO STAROSTA OZNÁMIT VÝSLEDEK JEMU POKUTA TISÍC KORUN

Překlad překladu víceslovných pojmenování dále například v překladových jednotkách č. 29, 62, 65, 74.

Vzhledem k tomu, že tento způsob tvoření (nových?) znaků v této podobě najdeme ve vzorku od všech autorů překladu, domnívám se, že by bylo možné uvažovat o tom, že nová pojmenování registru zpravodajského mají tendenci vznikat tímto způsobem a možným rysem formálních textů by pak mohly být specifické rejstříky vznikající v určitých **formálních** komunikačních situacích těmito slovotvornými procesy.

Je ale nutné si položit otázku, zda bychom mohli tyto zjištěné tendence u analyzovaného vzorku považovat za stylovou normu formálních textů, přestože se nejedná o texty původní, ale texty vzniklé překladem. Dle Belisové (2002) mohou i převody původních textů určitých stylových žánrů přispívat ke konstituování stylových norem, případně nových funkčních stylů textů v jazycích cílových. Příklad z prostředí mluvených jazyků, konkrétně češtiny, uvádí Belisová na příkladu doby národního obrození, kdy přispívaly ke stratifikaci češtiny právě překlady: „*Překlad u nás měl vždy velmi důležité postavení, neboť plnil některé důležité funkce. (...) v době národního obrození byl významným prostředkem k rozvíjení jazykové kultury a ke konstituování spisovného jazyka (...), byl prostředkem při šíření osvěty v širokých vrstvách prostého obyvatelstva.*“ (Belisová, 2002, s. 7). Považuji za důležité, že bychom o textech vzniklých překladem, tedy nepůvodních, mohli uvažovat jako o textech, které zakládají novou stylovou normu. Zda výše popsané prostředky jsou skutečně rysem textů formálních, by bylo nutné ověřit výzkumem. Předložila jsem pouze několik vybraných příkladů, o kterých se domnívám, že by mohly být předmětem dalšího zkoumání, které by správnost úvah tímto směrem mohlo potvrdit, nebo vyvrátit.

5.5.2 Cílové texty do českého znakového jazyka přeložené a tlumočené

Způsob překladu vzorku textů, které jsem podrobila analýze, jsem označila jako funkční

přístup k překladu. Pokud bych porovnala zjištěná překladová řešení se situací, kdy by docházelo k převodu informací simultánním tlumočením (a předpokládali bychom, že i tam dochází k funkčnímu přístupu, viz kapitolu 4.1.3), domnívám se, by se cílové texty v určitých užitých prostředcích a postupech lišily.

Pro úvahy o shodných a rozdílných užitých prostředcích a postupech vycházím z výsledků analýzy, kterou jsem prováděla na vzorku textů přeložených.

Příklady užití odlišných prostředků a postupů při tlumočení nedokládám na konkrétním analyzovaném vzorku tlumočených textů (důvody viz kapitolu 2.2.1). Předkládám zde hypotézu, která vznikla při mé vlastní tlumočnické práci, na základě pozorování kolegů při tlumočení, a na základě rozhovorů s kolegy tlumočníky, kteří mají lingvistické vzdělání.

5.5.2.1 Příklady rozdílů mezi texty přeloženými a tlumočenými

V analyzovaném vzorku textů převedených do českého znakového jazyka překladem se při překladu pojmenování, pro které není v českém znakovém jazyce ustálený znak, používá opis. Tento opis obsahuje slovníkovou definici, nebo jde o vyjádření specifikační. Dále je při popisu častá konkretizace. Domnívám se, že stejný postup by byl použit i při tlumočení. Za důležitý rozdílný faktor, který však tento způsob převodu ovlivňuje, považuji to, že aby mohlo k **převodu opisem (slovníkovou definicí, či specifikací)** dojít, musí osoba, která text převádí, znát pojmenovaný pojem. Při překladu má překladatel celý text k dispozici a může si případný neznámý pojem dohledat, neboť k převodu nedochází v reálném čase. Tlumočník se sice na tlumočení připravuje, nemá však zpravidla k dispozici celý text předem, neboť se jedná o tlumočení spontánních promluv a připravuje se na téma, nikoliv na konkrétní text. Proto se v textu mohou objevit pojmenování, jejichž význam tlumočník nezná. V této chvíli pak tlumočník nemá jinou možnost (pokud v situaci není možné se mluvčího na význam pojmenování dotázat či ho vyvodit z kontextu), než použít **prstovou abecedu** a české pojmenování pro neznámý pojem vyhláskovat. Tento způsob převodu – používání prstové abecedy pro pojmenování, pro která není v českém znakovém jazyce ustálený znak – jsem ve vzorku přeložených textů nezaznamenala (prstová abeceda se objevila výhradně pro převod vlastních jmen).

Používání prstové abecedy můžeme u textů tlumočených vidět ještě v dalších případech, kde je její užití na rozdíl od výše uvedeného příkladu funkční a záměrné: tlumočník používá prstovou abecedu v případech, kdy chce zprostředkovat nejen obsah, ale i formu českého pojmenování (například při tlumočení komunitním, kdy tlumočník předpokládá, že se

neslyšící klient s českým pojmenováním setká v jeho psané podobě a je žádoucí, aby ho uměl identifikovat a přiřadit k němu význam, typicky je tato strategie využívána v prostředí tlumočení ve vzdělávání, neboť zde se předpokládá, že neslyšící studenti budou pracovat s česky psanými texty).

Použití **konkretizace**, jako způsob opisného vyjádření, při tlumočení a při překladu je opět podmíněno znalostí informací, které ve výchozích textech nemusí být obsaženy. Závisí tedy na druhu chybějící informace ve výchozím textu (zda může být tlumočníkovi známá a může ji tedy sám doplnit), případně na možnosti tlumočení přerušit a na chybějící potřebnou informaci se dotázat. Bude-li například ve výchozím textu sdělení *autobus sjel ze silnice*, bude pro (konkretizované) vyjádření v ČZJ nezbytné znát informaci, jakým způsobem k nehodě došlo. Překladatel má více možností si tuto informaci dohledat, tlumočník je odkázán na to, zda informaci ví, nebo má možnost (a je vhodné) se na ni zeptat.

Použití **konverzivního** vyjádření, pokud toto vyjádření vhodně vyjadřuje smysl sdělení, se dle mého názoru používá i při tlumočení a v tomto směru nevidím faktory, které by jeho použití v tlumočeném projevu bránily.

Prostředky **horizontálního členění**, jako je například výčet na pasivní ruce, také spatřuji jako prostředky, užívané při tlumočení i překladu, oproti překladu však může absentovat členící signál *za prvé*, neboť tlumočník nemá k dispozici celý text předem a nemůže vždy předjímat, že určitý výčet bude následovat.

Největším rozdílem mezi cílovým textem vzniklým překladem a tlumočením je dle mého názoru **tematická kompozice** textu. V analyzovaném vzorku jsem tendenci umisťovat na začátek promluvy téma a následně ho specifikovat a přidávat nové informace označila jako funkční přístup. Vzhledem k tomu, že při překladu má překladatel text k dispozici již od samého začátku převodu a tlumočník nikoliv, není možné, aby tlumočník měnil tematickou kompozici textu takto výrazným způsobem, jako je tomu v případě převodu překladem (obvyklá je zde změna tematické posloupnosti na rovině výpovědí způsobených aktuálním členěním). Výjimku by dle mého názoru tvořilo tlumočení z listu, kde tlumočník text k dispozici má a v praxi se dle mého názoru tematická kompozice mění podobným způsobem jako při překladu.

Nulová ekvivalence a **významové posuny** – označovány jako chyba – budou dle mého názoru při tlumočení častější (v analyzovaném vzorku se vyskytly minimálně), roli zde hraje právě doba zpracování a převodu sdělení a nemožnost přípravy. Proto jsou u překladu oproti tlumočení nároky na kvalitu po stránce obsahové vyšší (Čeňková, 2008, s. 13).

Vyšší nároky na cílové texty, které vznikají překladem, jsou i po stránce **stylistické**

(Čeňková, 2008, s. 13). Vzhledem k tomu, že tlumočení probíhá na ose formální – neformální od pomyslného středu (tlumočení komunitní) směrem k situacím vysoce formálním (tlumočení na konferenci), i zde se ale budou rysy formálního způsobu vyjadřování ve formálních situacích dle mého názoru projevovat.

Většina výše uvedených odlišností souvisí především se **souběžností jednotlivých fází převodu sdělení** při tlumočení.

Významnou roli, především pro výběr prostředků, tedy pro styl cílového textu v českém znakovém jazyce, hraje **přítomnost, či nepřítomnost adresáta**. Při překladu není adresát přítomen, cílový text je tedy tvořen na základě „*znalosti charakteru adresátů a znalost jejich navyklého vyjadřování*“ (Čechová–Chloupek–Krčmová–Minářová, 2008, s. 85). Styl textů přeložených v určité komunikační situaci (např. pro pořad *Zprávy v českém znakovém jazyce*), bude velmi homogenní (nebo bude alespoň o dosažení homogennosti snaha). Při tlumočení, kde je přítomen konkrétní klient, či klienti, se kterými tlumočník je v určitém kontaktu, se bude styl podoby cílového textu ve stejných typech komunikačních situací naopak měnit, s ohledem na konkrétní adresáty v komunikační situaci přítomné. Při tlumočení, neboť jsou v komunikační situaci přítomni adresáti, se dále objevuje mnohem více kontaktových prostředků. **Kontaktové prostředky** nachází Stone (2009) i v textech přeložených (Stone, 2009. s. 115–121), tyto prostředky jsem ve větší míře ve vzorku nezaznamenala, zaznamenala jsem pouze nepravé otázky[69]. Domnívám se, že menší výskyt kontaktových prostředků v analyzovaném vzorku je ovlivněn nejen nepřítomností autora, ale i krátkým časem vysílacího pořadu a rychlostí předávaných informací.

Z výše uvedeného popisu vyplývá, že prostředky a postupy užité při procesu překladu, jejichž příklady uvádím v kapitolách 5.1 – 5.4, jsou částečně shodné i při procesu tlumočení. Odlišnosti mezi překladem a tlumočením jsou způsobeny povahou obou těchto procesů, částečně ale i faktorem přítomného/nepřítomného adresáta. Popsané rozdíly mezi tlumočením a překladem by bylo nutné ověřit výzkumem.

[69] Nepravou otázkou jsou výpovědi, které mají formu otázky, ale nemají „*primárně komunikační funkci tázací (...) využívá tázací formy k realizaci jiných intencí*“ (ESČ, 2002, s. 302). Ve vzorku se objevují tyto nepravé otázky například v překladových jednotkách č. 46, 65, 67, 68 , kde jsou označeny zvýrazněním (viz přílohu).

Závěr

V práci jsem se soustředila na to, jakým způsobem jsou česky psané texty překládány, konkrétně jsem analyzovala překlady textů formálních, jejichž vznik je ovlivněn faktory, které nejsou pro slyšící uživatele češtiny a neslyšící uživatele českého znakového jazyka totožné. V první části práce jsem se pokusila tyto rozdílné faktory pojmenovat.

V praktické části, založené na analýze vybraných formálních textů přeložených textů z českého do českého znakového jazyka, jsem představila vybrané konkrétní způsoby překladu: na lexikální rovině to byl především překlad opisem, kterému věnuji nejvíce prostoru. Dále jsem výchozí a cílový text porovnávala z hlediska koheze a koherence, tematické kompozice a horizontálního členění textu. Na překladová řešení jsem nahlížela z pohledu funkčního přístupu k překladu. V závěrečné části jsem vyslovila hypotézu v jakých oblastech se dle mého názoru cílové texty přeložené liší oproti textům v českém znakovém jazyce ve spontánní intrakulturní komunikaci.

Neslyšící jsou jazyková a kulturní menšina žijící ve většinové slyšící společnosti Čechů a jsou obklopeni českými texty. Vzhledem ke snaze zpřístupňovat neslyšícím české texty, je důležité zamýšlet se nad tím, jakým způsobem jsou české texty do českého znakového jazyka převáděny a jaké rozdílné faktory obecně působí na převod textu překladem a tlumočením. V závěrečné části práce proto představuji hypotézu, jak by se překladová řešení mohla lišit v případě, že by texty byly převáděny tlumočením.

Možný přínos této práce vidím v tom, že jsem naznačila způsob, jak o překladu do českého znakového uvažovat. Tato práce je první prací zabývající se u nás tímto tématem a bylo nutné pojednat téma překladu formálních textů do českého jazyka v širších souvislostech. Vzhledem k širokému rozpětí tématu ale nebylo možné zabývat se jednotlivými naznačenými okruhy více do hloubky a dojít k jednoznačným závěrům, proto je nutné dílčí výsledky mojí práce považovat za východiska pro další výzkum.

Seznam literatury

ADAMEC, P. 1979. Několik poznámek k postojovému komentování propozičního obsahu mluvčím (Na materiálu současné ruštiny). *Slovo a slovesnost*, roč. 40, č. 2, s. 129–134.
BAKER, M. (ed.). 1998. *Routledge Encyclopaedia of Translation Studies*. London – New York: Routledge.
BELISOVÁ, Š. 2002. *Kapitoly z dějin českého překladu*. Praha: Karolinum.
BRUNEL, A.; ŠOTOLOVÁ, J. 2012. *Stylistická analýza českých a francouzských textů*. Praha: FF UK.
CARDINALETTI, A. 2012. *Sight translation, sight interpreting meeting at the cross modes: Sign language interpreters as translators: proceedings of the EFSLI conference*.Vietrisul Mare, Italy: European Forum of Sign Language Interpreters.
CATFORD, J. C. 1965. *A Linguistic Theory of Translation*. Oxford: Oxford University Press.
ČECHOVÁ, M.; CHLOUPEK, J.; KRČMOVÁ, M.; MINÁŘOVÁ, E. 2008. *Současná stylistika*. Praha: NLN.
ČEŇKOVÁ, I. 1980. *Shody a rozdíly mezi překladatelským a tlumočnickým procesem* [rigorózní práce]. Praha: FF UK.
ČEŇKOVÁ, I. 1988. *Teoretické aspekty simultánního tlumočení (na materiálu rusko-českém a česko-ruském)*. Praha: Univerzita Karlova.
ČEŇKOVÁ, I. 2008. *Úvod do teorie tlumočení*. Praha: ČKTZJ.
ČERMÁK, F. 2004. *Jazyk a jazykověda. Přehled a slovníky*.Praha:Karolinum.
ČERNÝ, J. 1998.*Úvod do studia jazyka*. Praha: Rubico.
CHOMSKY, N. 1966. *Syntaktické struktury*. Praha: Academia.
KARLÍK, P.; NEKULA, M.; PLESKALOVÁ, J. 2002. *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: NLN.
FILIPEC, J.; ČERMÁK, F. 1985. *Česká lexikologie*. Praha: Academia.
FALTÍNOVÁ, R. 2008. *Vlastní jména osobní v českém znakovém jazyce*. Praha: ČKTZJ.
FRISHBERG, N. 1990. *Interpreting: An introduction*. Silver Spring, RID.
GROMOVÁ, E. 2009. *Úvod do translatológie*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre.
HALLIDAY, M. 1973. *Explorations in the functions of language*. London: Edward Arnold.
HALLIDAY, M. 1978. *Language as social semiotic: the social interpretation of language and meaning*. London: Arnold.
HAUSENBLAS, K. 1972. Explicitnost a implicitnost jazykového vyjadřování. *Slovo a slovesnost*, roč. 33, č. 2, s. 98–105.
HOFFMANNOVÁ, J. 1997. *Stylistika a… Současná situace stylistiky*. Praha: Trizonia.
HOUŽVIČKOVÁ, M.; HOFFMANNOVÁ, J. 2012. *Čeština pro překladatele: základy teorie, interpretace textů, praktická cvičení*. Praha: FF UK.
HLADKÁ, Z. 1996. Lexikologie. In *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: NLN, s. 65–108.
HRBÁČEK, J. 1994. *Nárys textové syntaxe spisovné češtiny*. Praha: Trizonia.
HRDLIČKA, M. 1979. Jazyková interference aotázkypřekladu. In *Bulharská rusistika 5*. Sofija, s. 67–71.
HRDLIČKA, M. 2003. *Literární překlad a komunikace*. Praha: ISV nakladatelství.
HRUBÝ, J. 1999. *Velký ilustrovaný průvodce neslyšícícha nedoslýchavých po jejich vlastním osudu*. Praha: FRPSP, Septima.
JAKOBSON, R. 1959. On linguistic aspect of translation. In BROWER, R.A. (ed) *On Translation*. Harvard University Press, s. 232–239.
JAKOBSON, R. 1995. *Poetická funkce*. Jinočany: Nakladatelství H + H.
JELÍNEK, M. 1969. Stylové rozpětí současné spisovné češtiny. *Naše řeč*, roč. 52, č. 2–3, s. 11–26.

JELÍNEK, M. 1996. Stylistika. In *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: NLN, s. 699–777.
JOHNSTON, T. 1996. Function and Medium in the Forms of Linguistic Expression Found in a Sign Language. In EDMONDSON, W. H.; WILBUR, R. B. (eds.) *International Review of Sign Linguistics*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum, s. 57–94.
KNITTLOVÁ, D. 1995. *Teoriepřekladu*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého.
KNITTLOVÁ, D. 2010. *Překlad a překládání*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
KUBÁČKOVÁ, J. 2008. *Generalizace a specifikace lexikálního významu v soudobém uměleckém překladu* [diplomová práce]. Praha: FF UK.
KUBIŠTOVÁ, J. 2013. *Výzkum slovosledných tendencí v českém znakovém jazyce* [diplomová práce]. Praha: FF UK.
KUCHAŘOVÁ, L. 2006. *Znaky států Evropy v českém znakovém jazyce* [bakalářská práce]. Praha: FF UK.
KUSSMAUL, P. 1995. *Training The Translator*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co.
LACHMANOVÁ, D. 2014. *Střídání rolí v českém znakovém jazyce* [bakalářská práce]. Praha: FF UK.
LADD, P. 2003. *In search of Deafhood. Clevedon*: Multilingual Matters. http://www.deafhood.us/wp/ (cit. 1. 7. 2015)
LANE, H. 2013. *Pod maskou benevolence: zneschopňování neslyšící komunity*. Praha: Karolinum.
LEVÝ, J. 2012. *Umění překladu*. Praha: Apostrof.
LIŠKOVÁ, K. 2014. *Překlad do znakového jazyka v německé státní správě: bezbariérový přístup k informacím* [bakalářská práce]. Praha: FF UK.
MACUROVÁ, A. 1994. Jazyk v komunikaci neslyšících (Předběžné poznámky). *Slovo a slovesnost*, roč. 55, č.2, s. 121–132.
MACUROVÁ, A. 1995. ... protože já bavím spolu vypravovat (Komunikace v dopisech českých neslyšících). *Slovo a slovesnost*, roč. 56, č. 1, s. 23–33.
MACUROVÁ, A. 1998a. Naše řeč? *Naše řeč*, roč. 81, č. 4, s. 179–188.
MACUROVÁ, A. 2001a. Poznáváme český znakový jazyk (Úvodní poznámky). *Speciální pedagogika*, roč. 11, č. 2, s. 69–75.
MACUROVÁ, A. 2008. *Dějiny výzkumu znakového jazyka u nás a v zahraničí*. Praha: ČKTZJ.
MACUROVÁ, A. 2012. Nemanuální prostředky ve znakových jazycích: stručné poznámky úvodem. *Speciální pedagogika*, roč. 22, č. 1, s. 13–19.
MACUROVÁ, A.; NOVÁKOVÁ, R. 2008. Poznáváme český znakový jazyk. Český znakový jazyk v kontaktu. *Speciální pedagogika*, roč. 18, č. 4, s. 278–298.
MACUROVÁ, A. 2011. Směřování k typologii znakových jazyků. *Speciální pedagogika*, roč. 21, č. 1, s. 1–7, 75.
MACUROVÁ, A.; HOMOLÁČOVÁ, I.; PTÁČEK, V. 1997. Výzkum komunikace neslyšících. Český znakový jazyk. *Speciální pedagogika*, roč. 7, č. 3, s. 1–15.
MAREŠ, P. 2014. *Úvod do lingvistiky a lingvistické bohemistiky* [online]. Praha: Karolinum.
MAREŠ, J. 2011. *Orální komponenty v českém znakovém jazyce* [bakalářská práce]. Praha: FF UK.
MATHESIUS, V. 1966. *Řeč a sloh*. Praha: Československý spisovatel.
NOVÁKOVÁ, R. 2009. *Nepřímé pojmenování v českém znakovém jazyce* [diplomová práce]. Praha: FF UK.
NEKULA, M. 1996. Text. In *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: NLN, s. 652–697.
NEWMARK, P. 1988. *A Textbook of translation*. Singapore: Prentice Hall.
NIDA, E. 1964. *Toward a science of translating: with special reference to principles and procedures involved in Bible translating*. Leiden: Brill.
NORD, CH. 2006. Translating for Communicative Purposes across Culture Boundaries.

Journal of Translation Studies, roč. 9, č. 1, s. 43–60.
NOVÁKOVÁ, R. 2014. ČKTZJ, 29. 11. 2014, ústní sdělení (seminář).
OKROUHLÍKOVÁ, L. 2008. *Notace – zápis českého znakového jazyka*. Praha: ČKTZJ.
ONG, W. 2002.*Orality and literacy the technologizing of the word*. London:Routledge.
PETRÁŇOVÁ, R. 2013. Může se i český znakový jazyk stát jazykem Bible? K problematice překladu biblických textů do znakových jazyků. In *Studies in Applied Linguistics / Studie z Aplikované Lingvistiky*. Díl 1, s.141–146.
POPOVIČ, A. 1975. *Teória uměleckého prekladu.* Bratislava: Tatran.
PRAŽSKÁ, H. 2008. *Explicitnost a explicitace v překladu* [diplomovápráce]. Praha: FF UK.
Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. 2005. Praha: Výzkumný ústav pedagogický.
SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, L. 2014. *Pragmatika* [online]. Praha: Karolinum.
SELESKOVITCH, D. 1968. *L'interprètedans les conférences internationales: problèmes de langage et de communication*. Aris: MinardLettresModernes.
STEINBACH, M.; PFAU, R.; WOLL, B. 2012. *Sign language an international handbook*. Berlin: De Gruyter Mouton.
STOKOE, W. 1960. *Sign Language Structure.* Buffalo: University of Buffalo.
STONE, C. 2007. Deaf Translators / Interpreters Rendering Processes: The Translation of Oral Languages. In *The Sign Language Translator and Interpreter (SLTI*) [online], s. 53–72.
STONE, C.; WEST, D. 2012. *Translation, representation and the Deaf ‚voice'. Qualitative Research.* London: University College London.
STONE, C. 2009. *Toward a deaf translation norm*. Washington, D. C.: Gallaudet University Press.
TORÁČOVÁ, V. 2008. *Tlumočení pro neslyšící a související legislativa*. Praha: ČKTZJ.
TUČKOVÁ, D. 2013. *Deixe a prostor v českém znakovém jazyce* [bakalářská práce]. Praha: FF UK.
RICHTEROVÁ, K. 2009. *Vyjadřování času v psané češtině českých neslyšících* [rigorózní práce]. Praha: FF UK.
VILIKOVSKÝ, J. 2002. *Překlad jako tvorba*. Praha: Ivo Železný.
VRBOVÁ, A. 2003. *Stylistika pro překladatele*. Praha: Karolinum, s. 9–11.
WILSON, D.; SPERBER, D. 2004. Relevance Theory. In HORN, L. R.; WARD, G. (eds.): *The Handbook of Pragmatics.* Oxford: Blackwell, s. 607–632.
WURM, S. 2010. *Translation across Modalities: The Practice of Translating Written Text into Recorded Signed Language An Ethnographic Case Study* [disertační práce]. Heriot-Watt University.
ZIMMER, J. 1989. Toward a description of register variation in American sign language. In LUCAS, C. (ed.) *The Sociolinguistics of the Deaf Community*. Washington, D. C.: Gallaudet University Press, s. 253–272.